

KAMU HUKUKU

ARAB MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA «TÜRK ALEYHTARLIĞI» UNSURU

Prof. Dr. İlhan ARSEL

GİRİŞ

Bin yıldan fazla bir zamandanberi Arab ile yan yana ve çoğu zaman içi içe yaşamışızdır ama ne Arab'ı ve onun gerçek niteliklerini ve karakterini yakından tanırız ve ne de onun dünya ve ahlak anlayışını paylaşıyoruz. Ve daha doğrusu Arab'ın bizden ne kadar ayrı ve farklı değer ölçülerine sahip olduğundan da habersizizdir.

Bundan dolayıdır ki Arab'ın ilkel yaşantılarına ve ahlak anlayışına göre ayarlanmış Şeriat esaslarına ve İslâm dini'nin kurucusu Muhammed'in hayat hikayelerine dair bilgiler kulağımıza çalındıkta ya şaşırır kalır ya da bunların uydurulmuş ve yalan şeyler olduğunu sanırız.

Arab - Türk yaklaşmasını, şu son 15-20 yıldır bir takım politik ya da ekonomik (ticarî) ya da dinsel maksatlarla zorlayanlar, ve daha doğrusu halen İsrail karşısındaki durumunu kuvvetlendirmek için bugün ezeli ideolojik düşmanlarına bile göz kırpan ve el açan Arab ülkelerinin okşamalarına safca kanam bizim Şeriatcımız, eğer sonradan peşimanlık çekmek istemeyorsa, her şey'den evvel Arab'ı iyice tanıması, ve aydınlarımızın da Arab'ı Türk'e iyice tanıtmaları, Türk'e karşı Arab'ın gerçek davranışlarının eleştirmesini yapması, Arab milliyetçiliği davasında Türk aleyhtarlığı unsurunun ne nitelik taşıdığını ve nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklamaları gerekir.

Arab'ı bu yönlerden Türk'e tanıtmak gerekir çünkü bir kere Türklüğünü unutup sırf DİN nedeniyle Arab'laşan, Arab'a dönük yaşantılara özenen, ve gerçek millî şu'ura sahip kimseleri de kendisine benzetmekten başka bir şey düşünemeyen bizim tutucu ve Şeriatcımız, kazara Arab ülkeleri, Rusya'nın da desteğiyle Orta doğuda galebe çalar ve hiç ümid etmedikleri bir zafere ulaşırlarsa

asıl o zaman Türk'ün nasıl bir felaketle karşı karşıya kalabileceğini anlayacaklardır.

Tarih boyunca bağımsızlık nedir bilmeyen ve daima başkalarının idaresi ve egemenliği altında yaşamağa alışmış Arab, Rusya'nın kuklası olarak Türk'ün karşısına dikilip çalım satmağa başlasın, ve Hilafet ve Saltanat'ın temsilcisi olmak hezeyanlarıyla din sömürüsüne girişsin, ve Türk'ün şimdiye kadar kendi Şeriatcısı ve din adamları marifetiyle kökleşen fanatizm'ini işleyerek halk yığınlarını kendisine ram etmeğe başlasın ve Hatay'dan itibaren şu veya bu bölgeyi isteme arsızlığına kalksın (tıpkı bir zamanlar yapar olduğu gibi), ve kısacası tarihi boyunca hiç görmeğe alışık olmadığı «hükmetme ve emretme» yetkisine sahip görünerek Türk'ün karşısında yer alsın ve Türk'e direktif verir durumlara geçsin ve bunun hayallerinin sarhoşluğuna kapılsın, işte o zaman felaketin ne olduğunu anlarız.

Arab'ı tanımanın ve Arab'ın Türk'e karşı gerçek niyetlerinin ve davranışlarının ne olduğunu bilmenin bir de şu bakımdan yararları vardır ki milli benliğini korumak ve geliştirmek için Arab'ın başvurduğu (ve halen bugün dahi başvurmakta olduğu) yollar gerçekten ders alınacak şeylerdir ve özellikle bizim Şeriatcımızın bunları ibretle okuması ve eleştirmesi şarttır. Daha sonraki sahifelerde göreceğiz ki Arab kendi milli varlığını sürdürebilmek, ve milli benliğini canlı tutabilmek için her vasıtayı kendisine gaye edinmiştir ve bu gaye uğruna her şeye yönelmek ona mübah görünmüştür. Bu mübah gördüğü şeyler arasında Türk aleyhtarlığı unsuru pek önemli bir rol oynamıştır ve bugün de oynamaktadır. İlerdeki sahifelerde uzun bir devrenin pek kısa bir özeti yer almıştır. Arab'ın çeşitli devirlerde çeşitli nedenlere dayanan Türk düşmanlığı duygularının bazı tezahürlerine dokunulmuştur. İşbu araştırmayı Dergi yazısı halinde kısaltmak zorunluğunda kaldık ve şüphesiz ki bunlara ilâve edilecek daha bir çok hususlar vardır. Bunları ilerde ayrıca bir kitap konusu olarak ele almak tasavvurundayız.

Türk ve Arab ilişkilerinde ve Arab'ın Türk'e besler olduğu düşmanlıkların nedenlerinde Türk'ün sorumluluğunu ve, olduğu kadarıyla günahlarını burada tartışacak değiliz. Fakat bilinmesi gereken şey şudur ki geçmişi boyunca Türk'ün uğradığı iftiraların en menfuru, maruz kaldığı haksız ve insafsız ithamların en ağırı, ve tek kelime ile ziyankâr davranışların en kötüsü Arab'tan gelmiştir. Şeriat'ın daha temel'lerinde yatar Arab'ın Türk'e karşı mevcut önyargılarının ilk izleri. «Ahlâk-ı Celâlî» de Türk'ün karakteri ile ilgili Arab değerlendirmesini İbn Arab'ta aynıyle bulmak mümkündür. «Utru-

ku'l Habāşa Ma Tarakum» deyimindeki «Habāşa» bu değerlendirmelerin kaynağını teşkil etmiştir. Daha başlangıçtan bu yana bu değerlendirme hiç bir zaman daha iyi'ye gitmemiştir. Şu son yüzelli yıl içerisinde Arab'ın Türk aleyhtarlığını ve Türk'ü medeniyet düşmanı imiş gibi göstermelerini ve küçültmelerini anlamak için Muhammed Abduh'ları, Raşid Rida'ları, Taha Hüseyin'leri, Rahman al-Kavaikibi'leri Muhammed al-Bazzaz'lar'ı, ve daha nice isimleri-yani XIX cu yüzyıldan itibaren Arab milliyetçiliğini hazırlayan ve körukleyen ve bunu günümüze kadar getiren yazar ve düşünürlerin eserlerini, yazılarını okumak kâfidir. Bunlara, şüphesiz ki bir de, Arab'ın din ve siyaset adamlarını katmak gerek. Bu eleştirmede üzerinde duracağımız beyanları vesilesiyle Cemal Nasır'ı ilginç bir örnek olarak göstermek mümkün. Geçmiş yüzyıllar boyunca şu veya bu şekilde ekilen Türk aleyhtarlığı ve düşmanlığı tohumları bugün hâlâ her Arab'ın kafasında ve gönlünde ikinci bir Kur'an gibi yer etmiştir. Bu yazar ve düşünürlerin nazariyeleri ve faraziyeleri yüzündendir ki Batı âlemi İslâm medeniyetinin Türkler marifetiyle geriletildiği, çökertildiği, yok edildiği fikrini, çok daha kuvvetli bir şekilde benimser olmuştur. Evvelce olduğu gibi bugün de Arab, kendi ıkkelliğini, kendi geriliğini ve yenilgilerini mazur göstermek veya unutturmak için şu çare ve yalan'a başvurur: İslâm medeniyeti Arabların yarattığı bir medeniyettir ve bu medeniyet Selçuk ve Osmanlı devletlerinin türemesiyle — ve Arab ülkelerini fethemeleleriyle — gerilemeğe başlamıştır, ve Türk'ün kültürsüzlüğü ve kaba kuvvete üstün değer vermesi nedeniyle yok olmuştur. İslâm medeniyetinin yıkıcısı Türklerdir ve bunun bir başka izahı yoktur...

Bir Kaç satırla özetlemeğe çalıştığımız yukardaki hususlar, din kardeşi postuna bürünmüş olarak Türk'ü bugün kendi gayelerine alet etmeğe çalışan bazı Arab ülkelerinin bin yıllık nefret felsefesinin özünü teşkil eder. Cemal Nasır'ın konuşmalarında en etkili ifadesini bulmuş olan bu nefret, ister haklı ister haksız nedenlere dayansın, kolay kolay silinmeyecek, bilakis artacaktır. Millî güvenliğimiz ve çıkarlarımız bakımından önemli olan şey, esas itibariyle bu nefret ve husumetin NEDEN'lerinin bilinmesi olduğu kadar bizatihi mevcudiyetinden de haberdar olmamızdır. Bunu iyice bilecek olursak gerek İÇ ve gerek DIŞ siyasetimiz bakımından bilinçli ve muhakkak ki isabetli ve akıllı kararlar almamız ve millî yaşantılarımızı olumlu yönlere sürüklememiz mümkün olabilir. Bütün tehlike ve bütün müsibet gerçek düşmanlarımızı olduğu kadar gerçek dostlarımızı tanıyamayışımızdan doğmaktadır. Siyasî partilerimizin pek çoğu bahis konusu nefret ve husumet'in mahiyetini kav-

rayabilmiş değillerdir. Kavrayamadıkları içindir ki din kardeşi kılgındaki Arab Türk'ün âdeta harimine girmiştir. Türk'ü kendi çıkarlarına alet eder durumlara getirmeğe çalışmaktadır. Çeşitli eğilimlerin gizli unsurlarıyla iş birliği ederek aşırı — ve hem de birbirine zıt ideolojilerdeki — kuruluşlara maddî ve manevî her türlü yardımı sağlamanın yollarını bulmaktadır. 12 Mart muhtırası tarihine gelinceye kadar bir yandan bazı Gazete ve Dergileri destekleyerek Kamu oy'unu şekillendirmeğe çalışırken, diğer yandan Devletin iç ve dış siyasetini kendi dava'sına ortak yapacak stratejiye oldukça kuvvet vermiş durumda idi. Cami'lerde ve din okullarında din adamlarını, ve Parlamento'da bazı siyaset adamlarını kendi arzu ettiği şekilde konuşturarak onları kendi emellerine hizmet eder hale getirmenin kurnazlığını keşfetmişti. Bu cüret ve cesaretini öylesine rahatlık içerisinde gösterebilmişti ki memleketi tedhiş, anarşi ve dehşet havasına bürüten olayları tertiplemeden kaçınmamıştı. Düşününüz ki Arab komanda teşkilatının yetiştirdiği bazı solcu elemanlar, ve Arab yobazı'nın yetiştirdiği bazı sağcı cevherler Türkiye'nin sorunlarını halletmeğe kalkmışlardı. Atatürk düşmanlığında ve medeniyet kötülemesinde birleşmeleri de bundan dolayı değil mi idi? Acıklı olan cihet şudur ki bu aynı Arab, bizim bu aydın geçinenlerimizin ve dünyasından habersiz cahil yığınlarımızın seyirciliğini yaptıkları politika sahnesinde, Türk'ü Arab çıkarlarına vasita yapan oyunlara, uzun süre rahatlıkla devam edebilmiştir ve fırsat bulduğu sürece de devam edecektir. Çünkü o, Türk'ün kendi kendisini tanımadığından ve tanıncaya kadar da devirler geçeceğinden emindir. Türk'e karşı Arab ülkelerinin besler olduğu nefretlerden ve düşmanlıklardan Türk'ün habersiz yaşayıp gideceğinden şüphe etmemektedir, ve etmemekte de bir bakıma haklıdır. Zira Türk, ne kendisini ve ne de kendi düşmanlarını kendisine gerçek anlamıyla tanıtabilecek bir aydın kitlesine kavuşamamıştır. Havsalanın alamayacağı bir dalâlet içerisinde çoğumuz Arab hayranı Abdülhamid'i yurtsever ve buna mukabil Atatürk'ü «Bir neslin katili» diye göstermeğe hevesli davranışları alkışlamaktan geri kalmayız. Bu seviyeden yukarı çıkamayışımızın bir nedeni de işte bu iki yönlü bilgisizliğimizdir. Biraz evvel belirttiğimiz gibi Türk seçmenini ve Türk aydınını bu bilgisizlikten ve bu «habersizlikten» mutlaka kurtarmak ve ona hem eski bir şairimizin dediği gibi «Sen seni bil sen seni» 'yi öğretmek ve hem de çevresini ve komşularını tanıtıcı çalışmalara hız vermek ve hele Arab ve Arab ilişkileriyle ilgili her şeyi ortaya sermek hepimizin millî görevidir.

Arab'ın Türk hakkındaki gerçek düşüncelerinin ve duygularının tahlili demek biraz da kendi kendimizi tanımağa çalışmak demektir. Çünkü her ne kadar Türk aleyhtarı bu duyguların bir kısmı, birazdan da göreceğimiz üzere, Arab'ın çeşitli nedenlerle Türk'ü çekememesi, Türk'ü kıskanması, Türk'e haset etmesi nedeninden gelmekte ise de önemli bir kısmı Türk'ün (Memlukler ve Osmanlılar bakımından) kötü idaresi, ihmalkârlığı ve buna benzer kusurları ve hataları kanısına dayanmaktadır. Tarih önünde ders verirken hatâ ve sevap ölçeğinde tarafgirlik yapmak kadar zavallıca davranış olamaz. Bir milletin büyüklüğü geçmiş devirler içerisindeki günahlarını inkâr ya da tahrif değil bilakis bunları objektif olarak eleştirip mevcut olanları itiraf ile affettirici davranışlara yönelmektir. İnsanilik ve medenilik bu demektir. Bundan dolayıdır ki dedelerimizin belli devreler itibariyle kötü idaresi yüzünden gelişme fırsatlarından yararlanamayan toplumların (ki Arablar bu toplumlardan biri) duygularını anlayışla karşılamak ve onların bu çeşit duyguları kendi milliyetçilik cereyanlarını körükleyici bir unsur olarak kullanmış olmalarını normal karşılamak gerek. Aynı durumda her millet, biz dahil, aynı şekilde hareket ederdi. Binaenaleyh «anlayış» göstermemiz bizden beklenen bir davranış olmak gerektir.

Ancak bunu yaparken yersiz ve lüzumsuz bir mahviyet içrisine girmemize de mahal yoktur. Başkalarına karşı göstermekle görevli bulunduğumuz dikhakcılığı ve dürüstlüğü aynı şekilde kendimize karşı da göstermek zorunluğundayız. Bu itibarla Arab'ın Türk'e karşı ithamlarını ve iddialarını veya iftiralarını gözden geçirirken ve eleştirirken bunların isabet derecesini ya da yersizliğini ortaya vurmak konusunda da kendimize düşeni yapmamız şarttır. Bu itibarla aşağıdaki araştırmamız boyunca, yeri geldikçe bu noktaları açıklığa kavuşturmağa çalışacağız.

Bu tahlillerin bizim bakımımızdan yararlı olabilecek diğer bir yönü de Arab milliyetçiliğine güç veren unsurları bizim ne derece ihmâl ile terketmiş olduğumuz hususlarını açıklığa kavuşmuş görmektir. Türk aleyhtarlığı duygularını kendi milliyetçiliğine ve birlik-beraberlik davranışına vasıta yapan Arab'ın taktiği bizim bazı çevrelerimize ders olmalıdır. Türklük benliğini İslâmcılık davasına rahatlıkla feda edenlerimizin bilmeleri gereken gerçeklerden bir kısmı aşağıdaki sahifeler de yer almıştır. Onlara hatırlatmaktan geri kalmamamız gerekir ki, bugün artık Arab, Arab'tan gayrı olanları «Müslümandır» diye kendisine kardeş ve yakın olarak görmez. Arab için önemli olan şey ne Türk'tür, ne Pakistanlı'dır, ne İranlı'dır, ne Endonezyalı'dır ve ne de başka İslâm topluluğudur; daha

açıkça konuşmak gerekirse ne de İslâm'ın bizatihi kendisidir. Arab için önemli olan şey, tek şey, Arab'lıktır, Arab'ın çıkarlarıdır, Arab milliyetçiliğidir. Bu çıkarları sağlamak, ve bu milliyetçiliği geliştirmek için o her şeyi yapar, İslâm'a aykırı da olsa yapar, Gerekirse Müslüman ülkelere karşı vaziyet alır (Kıbrıs davasında Türkiye'ye karşı aldığı gibi), veya Müslüman olmayan ülkelerle — hem de din müessesesini tanımayan ülkelerle — dostluklar kurar ve bu dostlukları para ve silâh yardımı talebine varıncaya kadar götürür (Rusya ile yaptığı gibi). Bu arada Şeriat'i kendi çıkarlarına sömürü vasıtası yapmaktan, ve meselâ İslâm dini'nin esas itibariyle Arabın dini olduğunu ve her toplumdan önce Arab toplumu için indiğini söylemekten, Arabca'nın Tanrı dili olduğunu ve Arab birliğini (İslâm birliğini değil) sağlayıcı bir unsur bulunduğunu ileri sürmekten ve bütün bunları ispat babında Şeriat'tan (Kur'an ve Hadislerden) hükümler getirmekten usanmaz.

Fakat o bunları yaparken bizler hayret edilecek bir atâlet içerisinde sahnede oynanan piyesin seyirciliğini yaparız ve yapmışızdır. El-Azhar'dan çıkan ya da Arab komanda kursundan geçmiş bizim «idealistlerimiz», bilerek veya bilmeyerek Arab milliyetçisinin destekcisidir. Destekçisi olmakla kalmaz ve fakat, Türk'ün, daha ilk okuldan Cami'deki insanına varıncaya kadar, Türklüğünden uzaklaştırılmasını, Arap ruhu ile yoğurulmasını, Arab'ın dili ve tarihi ve gelenekleriyle eğitilmesini görmezlikten gelir. Türk'ün Türklük duygularının Şeriat'ın Arab kardeşliği safsatalarıyla, Türk'ün öz ve güzel dilini Şeriat dili Arabcadır bahaneleriyle, Türk'ün gerçekten övünebilecek bir çok geleneklerini Arab'ın çöl gelenekleriyle ne hale getirildiğinden habersizdir ya da bunu önemsiz bulur. Öylesine fanatik ve öylesine bilgisiz eğilimlerdir.

İlerdeki sahifelerde görülecektir ki Arab milliyetçisi ARAB'ın, ve ARABLILIĞIN ve ARAB MİLLİYETÇİLİĞİNİN çıkarlarına uygun ne varsa onu yapar oysa ki bizim din adamımız ve Şeriatçı fanatiklerimiz Türk'ün çıkarlarına uygun olanı değil fakat Şeriat ruhu-na uygun olan ne varsa onu yapmağa çalışır. Düşünmez ki Şeriat'a her uygun düşen şey Türk'e ve Türklük benliğinin gelişmesine uygun değildir ve olmamıştır. Geçmiş yüzyıllar bunun böyle olduğunu gösterir örneklerle doludur. Tekrar ve tekrar söylemekte olduğumuz ve söyleyeceğimiz gibi Arab milliyetçisi, sırf kendi çıkarları nedeniyle, Arab milliyetçiliğini icabında İslâm'a uygun ve onunla bağdaşır gibi kabul eder veya İslâm'ın dışında da olsa onu yürütmeğe gayret eder de bizim din adamlarımız, yazarlarımız ve aydınlarımız, Türk'ün millî benliğine kavuşmasını sağlayabilecek her-

şey'e, Şeriat'a aykırıdır diye karşı koyar.; ve karşı koyarken de, üstelik, kendi aklına, kendi düşünce tarzına dayanarak değil fakat Arab'ın aklına, ve Arab'ın telkin ve tavsiyelerine, ve ilerdeki sahi-felerde özetleyeceğimiz bazı Arab (veya İslâm) düşünür ve yazarla-rın fikirlerine göre hareket eder. Arab milliyetçisi «Milliyetçilik» eğilimlerini kendi bakımından İslâm'a uygun bulur veya gereğinde İslâm ile bağdaştırır da kendinden gayrı (yani Arab olmayan) Müs-lüman toplumların ve özellikle Türk'lerin milliyetçilik cereyanlarını (veya milli benliğin gelişmesine müncer olabilecek davranışları) ve meselâ ibadetin Türkçe yapılması, ezanın Türkçe okutulması, Kur'an'ın Türkçe'ye çevrilmesi v.s.... gibi teşebbüsleri dinsizlik ve İslâm'a aykırı davranışlar olmakla suçlar ve önlemeğe çalışır. Ve bunu yaparken de her türlü «etik» kuralları çiğnemekten, her türlü iftira, yalan ve kandırmalardan geri kalmaz. 1921 yıllarında ünlü Arab milliyetçisi Muhammed Raşid Rida'nın Türk Şairi Meh-med Akif'e, Kur'an'ın hiç bir şekilde Türkçe'ye çevrilemeyeceğini, hem de Kur'andan ve sair kaynaklardan (ve meselâ İmam Hanefi'den) deliller getirmek suretiyle izaha çalıştığı sıralarda Kur'an'ı İngilizce'ye çeviren bir İngiliz'e, yine aynı kaynaklardan deliller ge-tirerek bunda hiç bir mahzur olmadığını ve Kur'an'ın başka dillere pek âlâ çevrilebileceğini söylemesi ve bunu desteklemesi çeşitli pek çok örneklerden nihayet bir tanesidir. Sırf Batı ülkelerinin (ve me-selâ İngilizlerin) desteğine sahip olarak Türk'e karşı mücadeleye devam edebilmek maksadiyle Arab'ın bu nitelikteki tutumu son 150 yıl boyunca âdeta gelenek haline girmiştir. Arab ırkına mensub olmayan Müslüman milletler içerisinde bir başka örnek yoktur ki biz Türkler kadar bilinçsizce ve körü körüne, kendimizi unuttur ve red'edercesine Şeriat'a saplanmış olsun. Bir tanesi yoktur ki biz Türkle-r kadar, sırf Şeriat ruhuna bürünmüş olmak azmiyle kendi ben-liğini, kendi dilini, tarihini ve ırkî hasletlerini bu uğurda ihmal ve feda etmiş olsun. Mısır ve Pakistan gibi ülkelerin XX ci yüzyıl içe-risindeki yaşantılarının incelenmesi bu konuda yeterli fikir vere-cektir. Ve işin acıklı olan yönü şudur ki bizi bu «Kendi kendini inkâr» yoluna götüren nedenler İslâm tarihi boyunca Arab (veya di-ğer Müslüman) düşünür ve yazarların Türk hakkında serdettikleri görüşlerin Şeriat eğitimi kılıfı altında Türk'ün kafasına ve ruhuna işlenmesinden doğmuştur. Bu görüşleri Türk, kendi din adamının bunca yüzyıllık bilgisiz tutumu ve fanatik gayretleriyle akıl ve man-tık ve bilgi süzgecinden geçirmeksizin olduğu şekilde ve mutlak bir gerçek imiş gibi almış ve benimsemiştir. Türk'ü bu cehaletten kur-tarmak için onun hakkında söylenen her şeyi, bunlar ne kadar acı olursa olsun, ortaya sermek şarttır.

I — ARAB MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINA DESTEK ÇEŞİTLİ UNSURLAR :

1° — Yabancı boyunduruğu altında yaşamış olmasına rağmen Arab'ın milli benliğini kaybetmemiş olması nedenleri.

400 yıl Türk hakimiyeti altında yaşadığı sürece Arab ARABLIĞINI unutmamış ve kendi ırkı benliğine ve millilik duygusuna sahip kalabilmiştir. 400 yıl boyunca kendisine hükmeden Türk'ün ne dil'ini, ne kültürünü, ne geleneklerini ve ne de niteliklerini almış veya taklid etmiştir. Sadece kendi değişmez yaşantıları içerisinde yuvarlanıp gitmiş ve sahip bulunduğu milliyetçi duygu sayesinde yabancı (yani Osmanlı) boyunduruğundan kendisini kurtarmıştır.

Arab yazarlar ARAB'ta var olan bu milli benlik duygusunun güçlülüğünü ve yabancı hakimiyete rağmen Arab'ın bu benliğini devam ettirebilmiş olması nedenlerini genellikle iki noktada özetlerler : Arabın : a) kendi öz dili olan Arabca'ya bağlı kalması ve Arabca'nın, söz ve konuşma sanatına olağanüstü bir şiddetle bağlı Arab'ı milli duygular içerisinde tutan bir unsur işini görmüş olması;

b) İslâm'ın esas itibariyle Arablar için hazırlanmış ve indirilmiş bir din olduğuna, Tanrı'nın Arab'ı tercih ettiğine ve diğer milletlere rehberlik etsin için Peygamberi Arab'lardan çıkardığına inanmış ve buna benzer inançlarla yoğurulmuş bulunması. Dil unsuru, Arab'ın kendi benliğinin bilincine sahip kalmasında ne derece önemli bir rol oynamış ise DİN'de aynı şekilde ve hattâ bazan daha da kuvvetli olarak iş görmüştür. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Arab milliyetçiliğinin gelişmesinde ve belli amaçlara yönelmesinde asıl etkili unsur bu belirtilenlerden de başka ve daha ziyade Arab'ın bencil karakterinden çıkma bir şey'dir ki o da Arab çıkarlarının bütün değerlerin üzerine çıkarılmış olmasıdır. Arab, kendi çıkarlarını tek ölçü haline getirerek bu çıkarlar uğruna her DEĞER'i feda edebilmiştir.

2° — ARAB MİLLİYETÇİLİĞİNİN «ÇIKARLAR dayanağı» : Ne İSLÂMİ ÖLÇÜ ve NE'de İSLÂM ÇIKARLARI, SADECE ARAB ÇIKARLARI :

Arab milliyetçiliğinin hareket noktası prensiplerden ziyade ÇIKARLAR, «ARAB ÇIKARLARI» olmuştur. Milliyetçilik amacına

bu çıkarlar yolundan geçerek erişebileceği inancı eskiden olduğu gibi bugün de kuvvetlidir. Bu çıkarlar uğruna feda edilemeyecek hiç bir değer düşünülemez Arab için. Bu çıkarlar dışında hiç bir ideolojiye, hiç bir duygusal itmelere, hiç bir dostluğa saplanıp kalınmamalıdır. «ARAB ÇIKARLARI» başlı başına gaye-amaç sayılmamalıdır ve bu ÇIKARLAR hiç şüphesiz ki Arab milliyetçiliğini canlı kılmak anlamına gelmelidir.

Bu son yıllarda Arab milliyetçiliğinin en ünlü otoritesi sayılan Al-Bazzaz,¹ 1965 de yayınladığı «Arab Milliyetçiliği üzerine» («On Arab Nationalism»²) adlı kitabının ilk giriş sayfelerinde «Siyasî Amaç» başlığı altındaki bölümde şöyle der : «Siyasî açıdan Arap milliyetçiliği Arab milletinin temel amaçlarını gerçekleştirmeyi ön görmelidir... Arab dış siyaseti, ki makul nitelikteki milliyetçiliğimizin tayin ve tespit ettiği bir siyasettir, ARAB ÇIKARLARINI bölünmez bir bütün olarak göz önünde tutar ve yabancı ülkelerle olan ilişkileri bu temel esas gereğince yürütür.»³

«Hayret edilecek cihet şudur ki, diye ilâve eder yazar, bazı Arab ülkelerinin devlet ve hükûmet adamları tarihin en basit gerçeklerinden ve verdiği derslerden habersiz görünmektedirler ...ki bu gerçek de Devletlerin devamlı düşmanları veya dostları diye bir şey olmadığı, fakat sadece devamlı çıkarları olduğudur. Bundan dolayıdır ki bizim millî politikamız... bu esas üzerine oturtulmalıdır.»⁴

Yazarın «Bizim Millî Politikamız» dediği şey sadece şu veya bu Arab ülkesinin değil fakat bütün Arab ülkelerinin müşterek milliyetçilik politikası anlamındadır. Görülüyor ki Arab milliyetçisi için, evvelce olduğu gibi bugün dahi, tek ölçü, tek kıstas bu milliyetçiliğin gerektirdiği «çıkarlardır». Bu çıkarlar neyi gerektiriyor ise onu

¹ Prof. 'Al-Bazzaz Arab milliyetçiliği sahasında bu son yılların en kuvvetli otoritesi olarak görülür. «King's College» ve «University of London» mezunu olup 1955 - ilâ 1959 yılları arasında Hukuk Fakültesi dekanlığı yapmış, «İctihad Hukuku» okutmuştur, (Irak'da). 1959 ilâ 1963 yılları arasında Kahire'de bulunmuş ve önceleri Arab Birliğine ait «Yüksek Arab Öğrenimi Enstitüsü»nde «Arab Milliyetçiliği» kürsüsünde ders vermiş, ve daha sonra bu Enstitü'nün Müdürlüğünü deruhte etmiştir. Bundan sonra da Mısır, Hejiopolis Üniversitesinde Mukayeseli Hukuk («İslâm Hukuku ve İngiliz 'Common Law'») derslerini vermiştir. Irak'da vuku bulan 1963 İhtilalinden sonra Birleşik Arab Cumhuriyetlerinin Londra elçiliğine tayin edilmiştir.

² Al-Bazzaz, *On Arab Nationalism*, London 1965.

³ Al-Bazzaz, a.g.e., sh. 15, 16.

⁴ Al-Bazzaz, a.g.e., sh. 18.

yapmaktır. Eğer Milliyetçiliğin gelişmesini sağlayacak husus dil ise, yani Arabca, ise, buna önem vermek ve Arapca'yı her şeyin üstünde kılıcı gayretlere yön vermektir; eğer DİN ise, yani İslâm ve Şeriat ise, bu takdirde İslâm'ı Arab milliyetçiliğinin sömürü vasıtası yapmaktır; eğer her ikisi birlikte önemli ise ikisine güç vermek, eğer DİN unsurunun dışındaki esaslar önemli olabilecekse ve meselâ İslâm'ı geri plana atmak gerekiyorsa onu yapmak; eğer milliyetçilik gayretleri Arab'ın İslâm camiası içerisindeki özel ve üstün durumunun tespitini gerektiriyorsa, Arab olmayan müslüman ülkeleri darıltmak bahasına da olsa bu tespiti işlemek; eğer Arab'ın İslâm öncesi tarihinin ve geleneklerinin değerlendirilmesi ve meselâ bu tarihin ve geleneklerin İslâm sonrası devreyi yarattığını ve onun kadar değer taşıdığını belirtmek lüzumlu görülüyor ise öyle yapmak ve daha başka bir deyimle Arab milliyetçiliğini yürütmek için ne icab ediyorsa hepsini denemektir Filhakika Arab milliyetçiliğinin nazari ve fikri öncüleri ve savunucuları son ikiyüz yıldan beri olduğu gibi bu gün de bütün bu denemelere başvurmaktan geri kalmamışlardır. İcab ettikçe İslâm'ı kendilerinin öz din'i ve tarihi şeklinde göstermeğe, icabında Arab'lığı İslâmın dışında ve hattâ üstünde görmeğe ve İslâm öncesi devreyi ön plana almağa, evet her şey, her çareye başvurmuşlardır, ve halen de vurmaktadırlar.

Fakat bu çarelerden bir tanesi vardır ki Arab milliyetçiliğinin filizlenmesinde, gelişmesinde ve Arab'lık duygusunun her daim taze ve canlı kalmasında diğerleriyle kıyaslanamayacak kadar etkili ve verimli olmuştur ve bu da : TÜRK ALEYHTARLIĞI unsurudur. Türk aleyhtarlığı unsuru, eğer söylemek caiz ise, Arab'ın DİL ve DİN unsurundan, yani daima övünür olduğu ve Tanrı'nın bir cemile olmak üzere kendisine verdiğini sandığı unsurdan da daha birleştirici, daha yapıcı bir rol oynamıştır. Değil sadece Müslüman Arab'ın çeşitli dallarını (Iraklı, Suriyeli, Yemenli, Mısırlı, v.s....) yekdiğerine perçinleyen ve fakat aynı zamanda Müslüman Arab ile Müslüman olmayan (hristiyan) Arabı dahi bir birine yaklaştıran, onları aynı safta toplayan ve Türk'e karşı yan yana mücadeleye ve savaşa sevkeden bir güç olmuştur bu Türk aleyhtarlığı unsuru. Bununla demek istemiyoruz ki Arab milliyetçiliğinin tek gıda kaynağı bu olmuştur. Elbette ki değil, ve elbetteki diğer Dil ve Din ve Irk, v,s gibi unsurlar da çok önemli iş görmüşlerdir. Fakat eğer Türk hâkimiyeti altında yaşamış olmanın ve Türk İdare sisteminden yılmış bulunmanın ve Türk'e karşı kıskançlıkların yarattığı husumetler, ıztıraflar, sefaletler, ve kıskançlıklar (ki bütün bunlardır Arab'ta Türk aleyhtarlığı duygularını yaratan şeyler) mevcut olmamış ol-

saydı veya eğer Türk Arab'a karşı daha ilk anlardan itibaren Türkleştirmeye siyasetine girişmiş olsa idi (düşünülemezdi ya) Arab milliyetçiliği diye bir şeyden bahis mümkün olmazdı. Şüphesiz ki Arabca'nın Kur'an dili olması, İslâm dini'nin genellikle Arab geleneklerinin ve geçmiş tarihinin mahsulü bulunması ve İslâm peygamberinin Arab'lardan çıkması, ve Kur'an'ın Arab'a hitaben inmiş olması, ilk zamanlarda Arab fetihlerinin İslâm bayrağı altında Arab halifeleri, Arab kumandanları ve Arab askerleri marifetiyle başarılımış bulunması, evet bütün bunlar Arab benliği, Arab birliği ruhunu hazırlayan ve Arab milliyetçiliğine güç veren şeylerdir. Fakat unutmamak gerekir ki ilkel insan ruhunu hiç bir güç NEFRET ve HASET duyguları kadar canlı tutamaz ve yine hiç bir şey ilkel toplumları «DÜŞMANLIK» duygusu kadar müşterek bir safta ve millî bir birlik ve beraberlik havası içerisinde toplayamaz. İşte Arab halkları için Türk aleyhtarlığı ve Türk düşmanlığı bu nitelikte bir iş görmüştür.

II) Yüzyıllar gerisinde Arab'ın «Türk» hakkında düşündükleri, söyledikleri ve yazdıkları; Arab'ın Türk aleyhtarlığının çeşitli nedenleri.

İslâm boyunca Arab yaşantılarına Türk düşmanlığı duyguları hâkim olmuştur. Arab (ya da İslâm) yazar ve düşünürlerinin Türk düşmanlığı konusunda İslâm peygamberine izafe ettikleri sözler göz önünde tutulacak olursa Arab'ın Türk'e karşı nefretlerinin ve düşmanlıklarının köklerinin çok eski devirlere indiği ve bu izleri İslâm'ın ilk ortaya çıktığı yıllara kadar götürmenin mümkün olduğu söylenebilir. En sağlam Arab kaynaklarından elde edilen bilgilere göre İslâm peygamberinin, daha sonraki yıllarda Türkler için kullanılacak olan şu ikaz'da bulunduğu nakledilir. «Utruku-l-Habaşa Ma Tarakum». Ve buna ilâve olarak : «Aç kaldıkları zaman hırsızlık yaparlar (çalarlar); karınları doydukta şehvetle meşguldürler» sözü yer etmiştir. İslâm tarihi araştırmalarının en yetkili otoritelerinden sayılan Goldziher'in ifadesine göre yukardaki cümlede geçen HABAŞA deyimini daha sonraları «TÜRKLER» anlamına almıştır.⁵

⁵ Bk. Ignaz Goldziher, *Muslim Studies*, (İngilizce Tercüme) Chicago 1967, sh. 270. Goldziher'in araştırmaları İslâm'ın ünlü tarihçi ve düşünürlerine iner (Meselâ (al-Ya'kubi, al-Mas'udi, Agani, al-Suyuti, Abu Davud v.s. gibi en güvenilir kaynaklar). Yukardaki sözler Agani'den alınmıştır.

Türk'e «Hırsızlık» ve «Şehvet düşkünlüğü» niteliklerini Arab çok eski yüzyıllardan itibaren yamamıştır. İlerde de göreceğiz ki «Hırsızlık» ve «Şehvet düşkünlüğü» gibi nitelikler Arab'ın Türk'e karşı tarih boyunca en ziyade uygun gördüğü, en ziyade izafe ettiği nitelikler olmuştur. Halbuki Arab tarihi ile meşgul Arab ve Arab Arab olmayan bütün yazarların genellikle ittifak ettikleri bir husus vardır ki o da bahis konusu niteliklerin, yani hırsızlık ve şehvelilik çöl Arab'ının tabiatında et ile kemik kadar birbirine yapışmış iki huy olarak mevcut bulunduğuudur. Gerek Kur'an da ve gerek İslâm peygamberinin çöl bedevisi hakkında sarfetmiş olduğu sözlerde ve hadislerde Arab'ın bu yönleri açıkca belirtilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Arab, diğer bakımlardan olduğu gibi bu bakımdan da dış âleme karşı temize çıkabilmek için bu nitelikleri Türk'e ait imiş gibi gösterme kuranazlığında başarılı olmuştur. İlerde de görecekimiz üzere Arab, daha sonraki yüzyıllar içerisinde, bu yukardaki atıflara ve iftiralara diğer bazı yenilerini de ilâve etmiştir.

A — Türk-Arab temaslarının ilk anıları : (VII ci yüzyıl)

Şeriat eğitiminden geçen kafaların Türk aleyhtarlığı duygularıyla yikanmasını sağlayan ilk bilgiler Hicret'in 44-45 yıllarında Arab'lar tarafından Türklere karşı açılan savaş hikâyeleriyle işlenir ve beyinlere yerleştirilir. Kendilerini Tanrı emri gereğince İslâm'ı yaymak ve bunun için de «Cihad»lar açmak, savaşlar yapmakla görevli sanan Arablar şu veya bu suretle çeşitli milletlerle ve mesele İran'lularla ve Türklerle temasa gelmişlerdir. İslâm ülkelerindeki Din okullarında veya Cami'lerde okutulan ve öğretilen İslâm tarihi genellikle bu savaşların ve dolayısıyla Arab ordularının ku «Kahramanlıklarının?» hikâyeleriyle doludur.

İslâm'ı henüz benimsemeden önce Türk'lerin Arab ordularıyla temasları ve çatışmaları çok olmuştur. Bu savaşlar sırasında tabii yenilgiler ve başarılar her iki taraf için de bahis konusudur. Fakat Arab tarihçisi ve Arab milliyetçisi, Arablık duygularını kuvvetlendirmek, uzun yüzyıllar Türk'ün boyunduruğu altında yaşamış bulunan Arab'ın Türk'e karşı aşağılık duygularını engelleyebilmek için daha o devirlerdeki tarih olaylarını Arab'ın lehine ve Türk'ün aleyhine olacak şekilde göstermeyi ve güya İslâm tarihini okutuyorum diye bu savaşlar sırasında Türk ile ilgili olayları sömürmeyi bilmiştir. Ve hazin olan cihet şudur ki bizim Şeriatımız'da, aynı mülahazalarla, yani İslâm tarihinin «Şerefli» geçmişini değerlendirmek maksadiyle o devir olaylarını, âdeta Arab ile bir olup, İslâmî

açrıdan, yani ARAB'ın Gözü ile görür olmuştur. Çünkü bizim Şeriatcımız kendi ecdadının, o tarihlerdeki (yani İslâm'ı benimsememiş olduğu devirlerdeki) yaşantılarını önemsemez ve, kendinden kabul etmez. O devirler sanki kendisine, (tıpkı Arab için olduğu gibi) yabancıdır. Kendi öz tarihi olarak o devirleri külliye red eder ve bundan dolayıdır ki o devirdeki Arab başarılarını ve Türk yenilgilerini gururla okumaktan ve okutmaktan kaçınmaz. Bundan dolayıdır ki ne Arab eğitimcisi ve ne de Türk Şeriatcısı, Halife Yezid devrinin Horasan Vali'si Sa'id'in «Transoxiana»da ve diğer yerlerde (İsfahanda/İstikhan'da) Türklere karşı yenilgilerini pek fazla izah etmez çünkü bunlar İslâm'a zararlıdır, İslâm'ı küçültücü şeylerdir diye düşünür safca; fakat buna mukabil Arab ordularının Türklere karşı zaferlerini en geniş ve en ince yönlerine varıncaya kadar okutmaktan geri kalmaz ve bunu İslâm'a hizmet telâkki eder. Bütün bunların, İslâm tarihi bilgileriyle donatılan Türk'ün kafasını Arab karşısında ne derece aşağılık duygularına sürüklediğini hesap etmez bizim Şeriatcı; Arab ise bunun böyle olmasını hassaten ister. Meselâ Hicret'in 38-45 yıllarında cereyan eden Arab Türk çatışmalarıyla ilgili bilgileri İslâm'ın ünlü tarihçisi Yakut, «Mu'cam al-Buldan» adlı ünlü eserinde, yine aynı üne sahip tarihçi al-Baladuri'den naklen verir. Halife Ali devrinde Sind ve Kikan'a açılan seferleri anlatırken şöyle der: «Hicret'in 38 ci yılında veya 39 cu yılın başlarında Halife Ebu Talip oğlu Ali devrinde ... Morah oğlu el-Abdi, Emir'in emriyle Sind topraklarına girdi ... Hicret'in 44 cü yılında Mohalleb (Tabaristan civarında Sind'e) yeni bir ordu sevketti. Kikan yakınlarında, 18 Türk atısına (atların kuyrukları ve yeeleri traş edilmişti) rastladı ve bunları püskürttü. Fakat atların (yani Türklerin bindiği atların) kendisinininkilerden çok daha çevik ve tetik olduğunu görmekle, kendi ordusundaki bütün atların kuyruklarını ve yeelerini aynı şekilde traş ettirdi ve böylece Müslümanlar arasında bu adetin yerleşmesine öncülük yapmış oldu.⁶ Hicret'in 45 ci yılında Abdullah bin Emri, yeni bir sefer sonucu olarak Halife Muaviye'ye Savaş atları gönderdi. (Bu Savaşta Abdullah bir Emir hayatını kaybetmiştir). Eski bir şair ondan bahsederken şöyle der: 'Şevâr'ın oğlu düşmanlarına karşı meşâ'leyi ateşledi ve yolundan çıkmış olanların (dinsizlerin) kökünü kazıdı'. O (yani Abdullah bin Emri) son derece çelebi (cömert) bir insan-

⁶ İlginc bir noktaya burada işaret etmeden geçmek doğru olmayacaktır ki Tanrı'nın teşvikiyle Cihad açan Arab, savaşlarda manevra taktiğini (ve meselâ at'ın kuyruğunu ve yelesini traş etmesini) Müslüman olmayan Türk'ten öğrenmektedir.

dı ... Halife İbn Hayat'a göre bu uğursuz sefer Hicret'in 47 ci yıllarına rastlar ve KAFİR'ler o tarihte Kikan'ı geri aldılar».⁷

Yakut'un yukarıya aldığımız ve Baladuri'den naklen aktarmakta olduğu satırlarda, yer alan ve şairin ağziyle dile getirilen «Düşman», «Kafir», «yolundan çıkmış olanlar (Dinsizler)» gibi deyimler TÜRK'ler için, Türk'ü nitelendirmek maksadiyle geçmektedir. Arab milliyetçisi bu ilk bilgilerle Türk düşmanlığı duygularına alışmağa başlar. Türk Şeriatçısı, Türk «Mümini», ve nihayet İslâm tarihi okumakla zevk duyan Türk okuyucusu ve Müslüman aydını işte İslâm'ın bu temel eserleri ve edebiyatı ile fikrî yaşantılarını geliştirir, beyni bunlarla yıkanır ve bu hikayelerle mutluluğunu sağlar. Böylece ruhu İslâm öncesi Türk'e karşı kan ve adavet tohumlarıyla dolar ve pek tabii olmaktadır ki kendi ırkının Müslüman olmadan önceki yaşantılarını Arab'ın ölçüleriyle ve Müslüman kimsenin değerlendirmeleriyle öğrenir.

Bu eğitimden geçmiş Arab milliyetçisi gibi Türk'ün Şeriatçısının da ölçüleri, ahlâk ve fazilet anlayışı, İslâm öncesi Türk'ün fazilet ve meziyetlerini takdir edecek seviyede değildir ve olamaz. Onun ölçüleri, İslâm öncesi Türk'ün gerçek meziyet ve faziletlerini (ve meselâ akılcılığını ve kadına verdiği değeri) ortaya vuran eserlerle değil ve fakat Türk'ü «Kafir», «Dinsiz», «Yolundan çıkmış» v.s.. şeklinde görmeğe alışmış müslüman düşünür ve yazarların eserleriyle ve kıstaslarıyla yoğurulmaktadır. Çünkü onun elinin altında Baladuri'ler, Yakutlar, Masudi'ler, Şeyh Ebu İshak'lar (ki «Kitab el-Akalın'ı vermiştir ve İsfahur asıllıdır), İbn Haykal'lar (ki «Kitab el-Mesalik ve Memalik'ı vermiştir), yani X cu yüzyılın en ünlü yazarları, veyahutta XI ci yüzyıl coğrafyacılarından ve tarihçilerinden, Türk'ü aynı gözle gören el-Biruni'ler ve XII ci yüzyılın Bekri'sinin ve Zamakşerisi'nin «Sözlükleri» veya İbn Cubeir veya Heravi'lerin Türk düşmanlığını kökleştiren görüşleriyle dolu kitapları vardır. Kafasını ve ruhunu bu eserler ve kitaplar doyurmaktadır.⁸

Söylemeğe hacet yoktur ki bu ruhla yetişen Arab milliyetçisi (ve ona paralel eğitim gören bizim Şeriatçımız), İslâm'ın daha ilk

⁷ Yakut'un bu satırları için bk. bk. C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire Géographique Historique et Littéraire de la Perse*, —Extrait du Mo'jam El-Bouldan de Yaqut—, Paris 1861. sh. 468, 469.

⁸ Yine Yakut'tan naklen anlaşılmaktadır ki El-İstakri, «*Al-Mesalik ve el-Memalik*» adlı eserinde Müslüman orduların Türklere karşı saldırısı ve Kabul'ü ele geçirmelerini yukardaki ton ve tarafgirlik içerisinde anlatmaktadır. İbid, sh. 470.

devirlerine inen Cihad'ları, Arab'ın savaşlarını, ve bu savaşlarda Arab'ın yağmalarını, talanlarını, din adına oluyor diye hoş ve haklı görecektir, ama buna mukabil Türk'ün savunmalarını veya mukabil hucumlarını ve kendisini bu saldırılara karşı korumasını kötü gözle görecektir. Arab (İslâm) ordularının Türklere karşı saldırı ve yağmalarını : «Tanrı böyle emretmiştir, bunlar İslâmı yaymak için ve din adına yapılmış yararlı ve lüzumlu şeylerdir» diyerekten mazur ve uygun görecektir, ve fakat Türk'ün (ve kendi öz ırkının) savaşlarını ve kendisini korumak ve savunmak üzere giriştiği mücadeleleri, ve tabii bu arada aynı nitelikteki davranışlarını yerecek ve böyle hareket etti diye kendi ceddini, yukarıda belirttiğimiz gibi, Baladuri'lerin, Yakut'ların veya Biruni'lerin ağzı ve dili ile «Kafir», «Dinsiz» «İmansız» v.s. deyimleriyle yerden yere vuracak ve lânetleyecektir.

Türk Şeriatcısı bunu yapmakla kalmayacak ve fakat Müslüman Arab şairlerle bir olup kendi ırkından olan geçmişine küfürler savuracak, lânetler yağdıracak ve meselâ Şair Abdürrahman bin Cemal el-Bahili ile ve daha niceleriyle birlikte Türk'e beddualar edecektir.⁹

Yine bunun gibi bizim Şeriatcımız (tıpkı Arab milliyetçisi gibi), Tebriz ve Nisapur şehirlerinin Türkler tarafından geri alınmasını «Barbarlık» gibi göstermeğe çalışan Müslüman ve Arab yazarlarla birlikte yine kendi ecdadına sövüp sayacaktır.

Daha başka bir deyimle Türk şehirlerinin Arab orduları tarafından fethedilmesine yakılıp yıkılmasına ve talan edilmesine «bunlar İslâm seferleridir» diyerekten, aldırış etmeyecek de, buna mukabil Tebriz şehrinin Türkler tarafından ele geçirilmesine «Zinet el-Mecalis» kitabının ünlü yazarı Nüzhet ile birlikte hayıflanacak ve kendi dedelerinin vaktiyle Arab saldırılarına karşı koymuş olmalarına sinirlenecek ve Türk'ün mukabili saldırılarını, Arab (Müslüman) yazarlar ile bir olup, «Vahşet» deyimini ile nitelendirecektir.¹⁰

⁹ Bilindiği üzere Halife Ömer zamanında Derbend şehrini almağa Selman (Rebiah el-Bahili'nin oğlu) memur edilmişti. Fakat şehri almak üzere giriştiği savaşta Selman Türklere yenilmiş ve ölmüştü. Bahis konusu Şair Selman'ın Türkler tarafından öldürülmesi olayını ele alarak Selman'ı övücü ve Türkleri yerici mısralar yazmıştır.

¹⁰ Filhakika «Zinet el-Mecalis» yazarı Nüzhet, 939 yılında (Miladi) Tebriz'in Türkler tarafından alınmasını oldukça büyük bir mübalağa havası içerisinde izah ederek Türklerin şehri yerle bir ettiklerini söyler. Bu mübalağa'ya Yakut'un eserini tercüme eden Barbier de Meynard'da işaret eder! (Bk. a.g.e., sh. 132-134, not. 1).

Veya Rebi bin Emir veya Şair Esad bin MUSAMMAS ile birlikte Horasan'ın Türklerden geri alınmasını alkışlayacaktır.¹¹

Yakut bu olaylar vesilesiyle şöyle devam eder : «Fethe gelince, bu Hicret'in 18 ci yüzyılında vuku buldu. Bu konuda Rebi bin Emir şöyle dedi : 'Bütün ülkeyi ele geçirinceye kadar şehirleri birbiri arkasına zabtederek düşmanı (yani Türkleri) püskürttük. Mutludur o gözler ki, bizim gibi civanmert savaşçıların, Türkistanlı ve Ka-bul'lu atlıları kovduklarını gördü...».¹² Ve yine Yakut'un ağzından Horasan'daki Nisapur şehrinin Türkler tarafından nasıl «yağma» ve «harab» edildiğini okuyacaktır.

Arab milliyetçisi, tıpkı bizim Şeriatcımız gibi, sadece Arab'ın askerî başarılarını ve Türk'e karşı zaferlerini değil fakat aynı zamanda daha o zamanlar Türk hakkında beslediği nefretleri ve lânetlemeleri de okuyacak ve okutacak, Hasan İbn'l Emarat'ın Türkler aleyhinde yazdıklarını uzun uzun hikaye edecek, daha sonraları, Hicretin 112 ci yılında Cüneyd'in Türklere karşı, Halife Hisam devrinde giriştiği savaşları ve zaferleri ezberleyecektir.¹³

İşte böylece Arab milliyetçisi ve onunla birlikte Şeriat eğitimi-minden geçen Türk yavrusu, İslâm'ın ve Arab'ın bu tek taraflı tarih olayları ve hikayeleriyle beslenecek ve pek tabii olarak Türk'e (ve Türk'de kendi öz ırkına ve ecdadına) karşı düşmanlık ve husumet duyguları ve havası içerisinde yoğurulacaktır. Ve işte bu suretle Arab milliyetçisi, İslâm'ı ve İslâm tarihini kendisine vasıta kılarak Türk aleyhtarlığı unsurunu kendi gayesine uygun şekilde işleyecek, ve öte yandan Türk yavrusu da Şeriatçı'nın «Benim Türklüğüm Müslümanlıkla başlar, ben Türk olmadan önce Müslüman'ım» uydurmalarına kurban edilecek ve bilmeyecek ki Arab milliyetçisi Türk aleyhtarlığını kendi millî birliği için sömürmektedir ve bu sömürme yanında, gerekli gördüğü her def'asında Arablılığını İslâm'ın üzerinde görebilmekte ve Şeriat'a tercih edebilmekte ve her halü kâr'da kendi İslâm öncesi yaşantıları ve tarihi ile övünebilmektedir. Bu hususları ilerde yeri geldikçe göreceğiz.

¹¹ ve yine Horasan'ın Türk'lerden alınması vesilesiyle, Türklerin İslâm ordularına yenilmesini Rebi bin Emir'in ağzından zevkle dinleyecek ve Arfab ordularının zaferlerini Şair Esad bin Musammas'ın musralarında, onun ağzıyla birlikte terennüm edecektir.

¹² Ibid. Vol. II, sh. 200.

¹³ Ibid. Vol. II, sh. 198, 200-1.

B — TÜRK'ÜN «Dürüstlüğünü» saflık ve Acem'in ya da Arab'ın kurnazlığını «Meziyet» şeklinde gören ve bunu dahi Türk aleyhtarlığı şekline sokan zihniyet.

Arab'ın kültür eğitiminde yer alan ve onun Türk'e karşı düşmanlık duygularını için için besleyen ve geliştiren kitapların sayısı gerçekten pek çoktur. Bu araştırmamız sırasında bunlardan nihayet bazılarına yer verebildik. Bunlara, ilginç bir neden dolayısıyla ilâve edeceğimiz bir tanesi de İbn Cabir al-Baladuri'nin «Kitab Futûh al-Buldan» adlı eseridir.¹⁴

İki bölüm'den ibaret bu eserin birinci bölümünün 4 cü kesiminde Sasani Hanedanına mensup Hükümdarlardan Kubah (kubadh) ın oğlu Kurnaz Anuşirvan'ın Türklere karşı giriştiği yalan ve kandırmalarla ilgili olaylar hikâye edilir. Bu olaylar Acemlerin Ermenistanı istila ettikleri ve henüz İslâm'ın buralara yayılmadığı tarihlere rastlar. Anuşirvan'ın Türk hükümdarı ile ilişkileri, onunla münasebetler kurmak istemiş gibi davranışları, bu nedenlere onun kızıyla evlenmesi, ve fakat türlü hile ve desise yolu ile Türk hükümdarına oyunlar oynaması, ve onun hulus ve saffetinden yararlanması, dürüstlüğü ve güvenini sömürmesi, ve buna benzer hususlar hep bu olayların ve hikâyelerin özünü teşkil eder.¹⁵

Başkalarını aldatmak ve başkalarına karşı kurnazca davranışlarda bulunmak Arab'ın özellikle o çağlarda (Baladuri devrinde Meselâ) başlıca meziyeti bulunduğundan Türk'ün dürüstlüğünü saflık şeklinde göstermeğe yarayan bu çeşit hikâyeler şüphesiz ki Arab'ın işine gelmiştir.

C. — IX cu yüzyıl : 1° — Halife al-Mutevekkil ve al-Muntasır devirlerinde gelişmeye başlayan Türk düşmanlığı. (Hicri 247 Miladi IX cu yüzyıl) : Türk'ün **ENTRİKACI, GADDAR, HAİN, ŞEVKATSİZ** olduğuna iddia eden Arab.

Arab'ın Türk'e karşı düşmanlıklarının ve kıskançlıklarının ve nefretlerinin gelişmeye başladığı devir Halife al-Mutevekkil ve Hali-

¹⁴ Bk. İbn Cabir al-Baladhuri, *Kitâp Futûh al-Buldan*, (The Origins of the Islamic State, İngilizce tercümesi P.K. Hitti, New York 1916, 2 volüm.).

¹⁵ Bu konuda bk. : İbn Cabir al-Baladhuri, a.g.e., Vol. I, sh. 307-8 ve d.

fe al-Muntasır ve ondan sonraki halifeler devridir. Kıskançlığın ve düşmanlığın hareket noktası Türk unsurların Bağdad'ta Arab devlet idaresinde rol oynamağa başladığı al-Mutevekkil devredir. İslâm tarihçilerinden al-Yakubi'nin ve al-Mas'udi'nin beyanlarından anlaşılmaktadır ki halife al-Mutevekkil ile birlikte Türk unsurların hükümet siyasetini tayin ve tespit konusundaki yetkileri artmış, devlet idaresinde Türk unsurla ryer almağa başlamıştır. Ve yine aynı kaynaklardan öğrenildiğine göre halife al-Mutevekkil, Arab unsurlara güvensizlik sonucu kendisine yardımcı seçtiği bu Türk unsurların «ihanesine» kurban gitmiştir. Ve bu andan itibaren devlet idaresinin ve hükümet mekanizmasının en önemli mevkilerini ve kilit noktalarını (ister siyasi, ister adli ve ister askeri olmak üzere) Türkler ele geçirmişlerdir. O zamanlar iktidara âdeta başlı başına sahip bu Türk unsurlar Arabca'ya bile vakıf değillerdi. Fakat siyasi düzeni ve asayişini sağlama konusunda fevkalâde bir gayret göstermişler ve son derece etkili bir siyaset takip etmişlerdir. Ordu'da görev alan Türk generalleri Arab yarım adasındaki karışıklıkları ve isyanları yatıştırmak maksadiyle oralara gönderilmişlerdir. Asayişini sağlamak ve devlet otoritesine karşı gelenleri tedip etmek maksadiyle Türk generallerin bir yandan âsi Arab kabilelerine ve diğer yandan ALİ taraftarlarına karşı çok sert ve çok «merhametsizce» davrandıklarını yukarıda adı geçen Arab tarihçileri nakledeleler.¹⁶

Öyle anlaşılıyor ki Arab'ın Türk'e karşı nefretlerinin ve husumetlerinin ilk tohumları özellikle bu olaylar dolayısıyla atılmağa başlanmıştır. Türk'ü gaddar, merhametsiz ve hunhar gösterme gayretleri bu kaynaktan beslenmiştir.

Öte yandan Türk unsurların «ihanesine» niteliğine sokulan davranışlarının başlangıcı da bu devirlere götürülür. Türk yardımcılara ve Türkidarecilerine karşı son derece cömert davrandığı söylenen halife al-Musta'in'in bu Türk unsurlar tarafından bir takım tuzaqlara düşürüldüğü ve bir takım oyunlara getirildiği Arab tarihçilerin beyanlarına göre bir vaki'dir. Bu beyanların ne derece gerçek payı taşıdığını burada tartışmaya mahal yoktur. Zira asıl gerçek olan şey şudur ki Arab tarihçileri bu olayları Arab halklarının hafızalarına nakşedecek mahareti göstermişlerdir ve Arab'ın Türke karşı nefretleri al-Musta'in devrinden itibaren yavaş yavaş büyümeğe başlamıştır. Öylesine başlamıştır ki Arab dünyasında, daha o devirlerden itibaren Türk düşmanlığını dile getiren bir Arab edebi-

¹⁶ Bk. I; Goldziher, a.g.e., sh. 140.

yatı (si'irler, şarkılar, v.s....) doğmuştur. O devirlerde ün yapmış bir Arab şarkısının şu mısraları bu konuda fikir vermeğe yeterlidir

«Ey al-Burk Sarayı'nın sahibesi ve ey İktidar ve Kudret Maliki (olanlar);

Tanrı'dan korkun ve bizlere kıymayın, çünkü bizler ne Daylan'ız ne de Türk...»¹⁷

Daha sonraları ,Türk unsurlar, Halife- al-Mutaz devrinde Arab halifelerini âdeta kukla haline getirmişlerdir. Bu vesile ile bir Arab Şairi'nin şu şiiri oldukça manidardır :

«Türkler ayaklanıyorlar ve İmparatorluğumuzu yıkıyorlar;
İktidarlarımız sadece bir konuk'tan ibaret;
İktidar ve Saltanata Türkler sahip çıktı ve şimdi;
Bütün dünya susmak ve boyun eğmek durumuna girdi».

Bu mısralar al-Mes'udi'den naklen günümüze gelmekte.¹⁸

Beraberce iş gördüğü ve kendisine güven besleyen halifelere karşı Türk'ün o devirlerdeki bu tutumunu Arab «Hainlik, İhanet» olarak nitelendirmiş ve Türk'e karşı nefretlerini o tarihten bu yana bu deyimlerle de ifade eder olmuştur. Bu ifadeler öylesine yaygın bir şekilde Arablar arasında benimsenmiştir ki Türk aleyhtarlığı Arab ata sözlerine konu teşkil etmiştir. Al-Suyuti'nin «Al-La'ali al-Masnu'a» adlı kitabından alınma bir Arab ata sözü şöyledir :

«Utruk al-Turka ma tarakuka in ahabbuka, ve in gadibuka kataluka» (Sana sataşmadıkça Türk'leri yalnız bırak,¹⁹ seni severlerse seni yiyeceklerdir; senden nefret ettiklerinde de seni öldüre-

¹⁷ Bu mısraları Goldziher, Agani'nin IX cu cildindem (sh. 86) almıştır. Bk. I. Goldziher, a.g.e., sh. 140.

¹⁸ Bk. I. Goldziher, a.g.e., sh. 141.

¹⁹ İlerde de göreceğimiz üzere Batı yazarları, Türk'e karşı besledikleri aleyhteki duyguları genellikle Arab'ın bu nefretlerinden ve düşmanlıklarından mülhem olarak dile getirmişlerdir, Meselâ Victor Hügo'nun «Les Orientales» deki «L'Enfant» adlı şiirindeki «Türk Oradan geçti, her şey harabe ve her şey matemde» mısraı, daha XIII cü yüzyılda Türk hakkında aynı şeyleri söyleyen Cuvayni'den mülhem görünmektedir. Bunun gibi yukardaki Arab Ata sözü («Sana sataşmadıkça Türkleri yalnız bırak») Fransızlarda darbu mesel gibi kullanılmakta bulunan «Ne te frotte pas aux Turcs» (Türlere sataşma, Türklerle sürtüşme) cümlesine sanki mehaz teşkil etmekte.

ceklerdir». Al-Davud'da da buna benzer ata sözlerinin ilk örneklerine rastlamak mümkündür.²⁰

IX cu yüzyıl

2° — **Halife al-Mutasım devri** (Miladi 833-842) **Devlet İdaresinde** Türk unsurlarına yer verilmesi olay'ının yarattığı kıskançlık ve kıskançlıktan doğan Türk aleyhtarlığı; **Türk unsurların ahaliye kötü davranışlarının yarattığı düşmanlıklar**

Yukarda'da belirtmiş olduğumuz gibi Arab'ın Türk'e karşı nefret ve düşmanlıklarının kaynağında belirli bir kıskançlık duygusu yatar. Arab halifelerin yanında önemli devlet görevine Türklerin daha ilk anlarda getirilmiş olması ve Devlet idaresinde Türk unsurların Arab unsurlara tercih edilmeleri pek normal olarak böyle bir kıskançlık yaratmıştır. Bu kıskançlık aynı zamanda nefret duygularını tahrik etmiş ve bahis konusu durumlara katılan diğer olaylar nedeniyle nefret duyguları gelişerek bir nevi düşmanlık haline girmiştir.

Bilindiği üzere Halife al-Mu'tasım bin Allah (Miladi 833-842 yılları arası) Ordusunu özellikle Türk kölelerden meydana getirmişti. Arap kaynaklarından öğrendiğimize göre Al-Mu'tasım bir tarihte on bine yakın Türk köle elde etmiş ve ordusunu sadece Türklerden meydana getirmekle kalmamış ve fakat Devlet İdaresinin en yüksek mevkilerine de Türkleri yerleştirmişti. Bundan dolayıdır ki tebası, yani Arab ahali, kendisine hitaben şikayette bulunur şekilde şu yazıyı göndermiştir :

«Bir sefil (habis) Türk senin kalbinin arzuladığı tek şey oldu, Ve sen onlara kendini dişi hayvan ve köpek babası gibi göstermektesin».²¹

Şüphesiz ki Arab'ın kıskançlığını tahrik eden bu olaylar yanında onun Türk'e karşı dişi bilemesini haklı kılan diğer davranışlar yok değildir. Türk askerlerin sokakta ve pazar mahallerinde ve hatta Cami'lerde halkı tedirgin etmeleri, sokakta halkın üzerine atla-riyle yürümeleri ve yaşlı, genç, zayıf, çocuk ve kadın farkı gözetmeksizin insanları çiğnemeleri hoşnutsuzluk yaratmamış değildir.

²⁰ Bk. I. Goldziher, a.g.e., sh. 183; Goldziher'in başvurduğu kaynak için Bk! Al-Suyuti, Al-La'all al-Masnu'a, I, sh. 446.

²¹ Bu hususlar için bk. «Thousand Nights and A Night», (İngilizce tercüme R.F. Bourton tarafından; Printed by the Khamashastra Society, 1885 10 volume; Yukardaki pasaj için bk. Vol. III, sh. 81, not 1.

Halkın devamlı şikayeti üzerinedir ki Halife Mu'tasım Türk askerlerinin çoğunu Başkent dışında bir yere nakletmek zorunda kalmıştır.²²

Halife Mu'tasım'dan sonra hilafet makamına geçen al-Vasık, devlet idaresinde Türklere daha da fazla önem verir olmuş ve hattâ bir def'asında Saltanat naibi olarak bir Türk'ü tayin etmişti. Al-Vasık'tan sonra Türk unsurlar Devlet İdaresinde gittikçe güç ve yetki kazanır duruma girmişler ve böylece daha sonra Abbasi saltanatının yok olması zeminini hazırlamışlardır.²³

3° — Türk'ün beyaz tenli ve güzel yapıda oluşu dahi Arab'ın kıskançlıklarının ve dolayısıyla Türk'e karşı nefret duymasının nedenleri olmuştur.

Arab'ın Türk'e karşı nefret ve düşmanlık beslemesi nedenleri arasında sadece Arab halifelerin Türk unsurlara güven besleyip onları devlet idaresinin yüksek mevkilerine getirmeleri, veya orduyu Türk unsurlardan teşkil etmeleri, veya Türk unsurların Arab ahalie karşı haşin ve sert davranışı değil fakat birde, bütün bunlara ilâveten, Türk'ün farklı ve daha güzel bir ırktan gelmiş olmasını, kara tenli Arab'ın hasetini gıcıklayacak şekilde beyaz tende oluşu'nedenini de unutmamak gerekir. Halife Harun Reşit devrinde Bağdad'ta sayıları pek bol Türk köle çocuklarının güzellikleri dillere destandı. Bunun böyle olduğunu yine Arab kaynaklarından öğrenmekteyiz. Binbirgece Masalları buna örnek bir çok hikâyelerle doludur. Örneğin «Binbir Gece Masalları» kitabının 382 ci gecesiyle ilgili hikayesi. Burada Şair Abu Novas'ın bir şiiri vardır ki beyaz tenli, pembe yüzlü ve açık renk saçlı Türk' çocuğunun güzelliğini terennüm eder.²⁴

²² Bk. Eric Schroder, *Muhammed's People. A Tale by Anthology. A Mosaic Translation.* 1955 Aynı hususlar için bk. «Thousand Nights and A Night», Vol. III, sh. 382-3, sh. 81.

²³ «Thousand Nights and One Night», Vol. III, sh. 81, not. 1.

²⁴ «Thousand Nights and A Night», Vol. V, sh. 66. Ayrıca not. 2 ye bakınız. Şair Abu Novas'ın İngilizce'de çevrilmiş şiirinden bir kaç satırı buraya alıyoruz.

«..Melted pure gold in silver bowl to drain,
The youth, whose fingers wore a winey stain,
A loveling, of he sons of Turks, a fa'wn,
Whose waist conjoins the double Mounts Honayn..»
Türk deyiimi ile ilgili olarak tercüme eden'in notunda : «That is, fair, white and red; Turkish slaves the abounded at Bağdad».

4° — BİNBİR GECE MASALARI

Arab'ın Türk'e karşı beslediği düşmanlıkların hikaye ve masallarıyla doludur.

«Binbir Gece Masalları» nda Ebedileşen Türk Aleyhtarlığı Duyguları :

Binbir gece Malları, ki Batının hemen her diline çevrilmiştir, Arab'ın Türk'e karşı besler olduğu nefret ve husumet duygularının IX cu yüzyıldan bu yana çeşitli devirler içerisindeki şekillenmesini gösterir. Halife Mu'tasım, Halife Vasık, Halife Harun Reşid, v.s.... devirlerindeki Arab halklarının Türk'e karşı düşmanlık şekline giren kiskançlıklarının, veya «hırsız» «yağmacı», «Merhametsiz» v.s. gibi suçlamalarının hikayelerini orada bulabilirsiniz. Denilebilir ki Binbir Gece Masalları Arab'ın Türk aleyhtarlığının mukaddes kitabıdır ve Türk'e karşı melanetinin örnekleriyle doludur. Arab kendisine has ne meskenet, ve ne kadar kötü huy var ise ve başta Kur'an olmak üzere İslâm Peygamberi tarafından ve başkaca Müslüman yazarlarca kendisine izafe olunan ne kadar suçlamalar var ise — meselâ hırsızlık, yağmacılık, habislik, kabalık, merhametsizlik, v.s. gibi — bu nitelikleri bütünüyle Türk'e has nitelikler gibi göstermesini bilmiştir Binbir Gece Masalları'nda. Sayısız hikayeler arasında «Aziz ile Azize» nin hikayesi, ilk başlangıç olmak üzere bir fikir verecektir : Türk'ün bakışını bile «hırsız, yağmacı, tahribkâr» şeklinde niteliğe sokan Arab aynı rahatlıkla «Ayağının bastığı yeri harabeye çeviren Türk» diye terennüm etmekten çekinmeyecektir.^{24a}

«Aziz ile Azize» hikayesinde sözü geçen TÜRK deyiimi İslâm'ın Arab ve Acem edebiyatına hâkim bir zihniyeti aksettirmektedir ki o da Şair Hafız'ın ifadesinde açıklığa kavuşmaktadır. Şair Hafız'a göre Arab ve Acem dillerinde TÜRK, «yağmacı», «Talancı» «hırsız» anlamlarına gelmektedir. Nitekim Şair hafız bir şiirinde :

«Ağar an Türk-i Şirazi ba-dast arad dil-i mara» (Şayet bu Şirazi ah Türk kalbimi eline alma tenezzülünü gösterirse...)^{24b}

D — X cu yüzyıl / 1° — «Hudud al-alam» :

TÜRK'Ü : Yabancı görünüşlü, kanun tanımaz, savaşçı nitelikte görün Arab

^{24a} Bk. *Thousand Nights and A Night*, transl. by R. F. Burton, Printed by the Khamashastra Society, 1885, Vol. II, sh. 304.

^{24b} Bu konuda R. F. Burton'un «Thousand Nights and A Night» tercümesindeki notuna bakınız. Vol. II, sh. 304 not. 3.

X cu yüzyılda Arab dünyasının ünlü eserlerinden olan «Hudud al-Âlam» (Dünyanın sınırları — yahut Bölgeleri) den öğrenmek mümkündür ki Arab, daha o devirlerde (X cu yüzyılda) Türk'ü çok kötü yönleriyle tanımaktadır. Arab'ın değerlendirmesine göre Türk yabani görünüşlüdür, kanun saygısından yoksundur, ve savaşıdır.

982 yılında (Hicrî 382) hazırlanan ve Amir Abu'l-Harîr Muhammed b. Ahmed'e sunulan ve yazarı belli olmayan bu kitapta kırgız Türkleri hakkında şu satırlar bulunmaktadır : «Onların (Türklerin) hükümdarı Kırgız han diye anılır. Bu millet vahşi yaratık tabiatındadır ve insanların haşin ve sert yüzleri vardır ve saçları seyrekdir ... Kanun nedir tanımazlar, merhamet nedir bilmezler, fakat iyi dövüşürler ...ve savaşırdılar... çevrelerinde bulunan bütün ülkeler halklarıyla husumet ve savaş halindedirler ... Ateşe taparlar ... ve ölümlerini yakarlar...».²⁵

E — XI ci Yüzyıl

1° — XI ci yüzyılda Türk Aleyhtarlığı duygularını işleyen İbn el-Banna ve Sa'id el-Andalusi

İbn al-Banna'nın 1068-9 yıllarına ait anıları

İbn al-Banna'nın 1068-69 yıllarına ait Bağdad anılarıyla ilgili kitabından²⁶ öğreniyoruz ki Arab'ın Türk'e karşı husumeti gelişme yolundadır. Husumeti tahrik eden nedenler, Arab tarihçisinin beyanına göre, Türk'ün Arab ahaliye karşı kötü davranışlarıdır.

1069 yılında cereyan eden bir olayı anlatırken şöyle diyor :

«30 Ocak 1069 Cuma günü Al-Mansur Camiinde müthiş bir karışıklık vuku buldu. Cuma namazının kılınması ve ibadetin yapılması sırası bu Cami'de idi. Olaylara sebep olan şey bir Türk'ün Cami kapısı eşliğinde rastladığı bir kadını kucaklayıp öpmesi oldu. Halk kadını kurtarmak için Türk'ün üzerine yürüdü. Bunun üze-

²⁵ *Hudud al-Âlam*, (The Regions of the World), A Persian Geography, 372 A.H./982 A.B. Translation by V. Minorsky, London 1937, sh. 96.

²⁶ Abu Ali b. al-Banna al-Hanbali (ki İbn al-Banna diye anılır) 1005 yılında doğmuştur. Bağdad'daki 1068-1069 yıllarıyla ilgili anılarını «Hatırat Abu Aji b. al-Banna al-Hanbali» kitabında anlatır. Bu anılar. G. Makdisi tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir.

Bk. George Makdisi, «Autograph Diary of an Eleventh Century Historian of Bağdad», ('Bulletin Lond University, School of Oriental & African Studies', Vol. XIX, 1957, sh. 13-48.

rine Türk kılıcını çekerek ahaliye karşı savurmağa başladı; bu arada bir sürü Türk onun yardımına koşuştular. Halk'ın onlara doğru yürümesi üzerine kavga büyüdü ...Bu arada Amid, atlı askerleriyle olay mahalline yetişti ve... Türkleri mihver ve kalkan ile mücehhez görünce: İnsanları öldürdünüz ve çok kötü bir şöhret yaptınız. Eğer Bizanslılar Müslüman ahaliyi kendi hâkimiyetleri altına almış olsalardı Cami'de ibadet eden bir halk'a sizin yaptıklarınızı yapmazardı, diye bağırdı».²⁷

Bahsi geçen anılardaki gerçek payı nedir tabii bilinmez; Cami eşliğinde her kesin gözleri önünde böyle bir cüreti göze almak ne derece mümkündür bunu takdir güçtür. Fakat önemli olan husus olay'ın vuku bulup bulmadığı değil fakat boyunduruk altında bulunan bir halkın efendilerine karşı duygularını tahrik için hiç bir fırsatın kaçırılmadığıdır.

2° — TOLEDO KADISI

SA'İD AL-ANDALUSİ (Sait İbn Ahmed)'
1029 - 1070);

İlimle uğraşan Milletler tasnifinde Türklerin yerini tayin eden Arab tarihçisi.

Toledo Kadısı Sait İbn Ahmed, ki Sait al-Andalusi diye de anılır Miladî 1029 yılında doğmuştur. 1068 yılında, yani Haçlı seferlerinden 30 yıl önce yayınlamış olduğu «**Kitab Tabakat al-Uman**» adlı eseriyle ün yapmıştır. Birazdan da göreceğimiz gibi bu kitabında Sait İbn Ahmed yer yüzünce mevcut milletlerin «İlimle meşgul olan» ve «Olmayanlar» kıstasına göre önemini araştırır ve Türkleri bu ikinci kategoriye yani ilimle meşgul olmayan, bilgi ile ilgisi bulunmayan milletler kategorisine sokar.³⁰

Bu tutumu ile Sait İbn Ahmed kendi devrinin İslam bilginlerinin genellikle benimser oldukları bir görüşü aksettirmiş olmaktadır.

Fakat ne gariptir ki bu aynı kategori'ye Çinli'leri de ithal etmiştir. Oysa ki Çin'in çok kadim devirlere inen bir medeniyeti olduğu ve her devirde ve her yerde görülen ilim gelişmelerine Çin medeniyetinin ve Çin kültürünün etki yaratmaktan ger kalmadığı

²⁷ G. Makdisi, a.g.y., sh. 40.

çok eskiden beri teslim edilen bir gerçektir. Sait İbn Ahmed'in bundan habersiz görünmesi, o'nun görüşlerinin sihhati hakkında haklı olarak şüphe ve tereddüd uyanması yolunu açmaktadır. Öte yandan Sait İbn Ahmed'in objektif ve ilmi bir görüşe sahip olmadığı kanaatını geliştiren bir diğer husus da, Çinli'leri ilimle meşgul olmayan milletler kategorisine sokarken Arab'ları ilimle meşgul milletler arasında saymasıdır. Halbuki bugün artık bilinen bir gerçektir ki İslâm'ın medeniyet ve ilim yaşantısında, ve kültür gelişmesinde ARAB unsurunun rolü fazla olmamıştır. Bu sahalarda rol oynayan unsurlar ARAB'tan gayri unsurlardır ve özellikle Acem unsurlardır. Bu konu'yu ayrıca işlemek üzere şimdilik Sait İbn Ahmed'in 1068 yılında yayınlamış olduğu «Kitab Tabakat al-Uman» adlı eserinin Türk'lerle ilgili bölümlerini kısaca ve özet olarak gözden geçirelim.³⁰

Toledo Kadısı Sait Ahmed³¹ bu kitabında,³² yer yüzünde mevcut olduğunu kabul ettiği yedi çeşit milletten bahseder. Daha doğrusu beşeriyetin ilk devirlerinde milletlerin sayısının bu şekilde 7 olduğunu belirten yazar bunları şöyle sıralar : 1) Acem'ler; 2) Suriyeli'ler, Ermeni'ler, Asuri'ler; 3) Yunanlı'lar, Romalı'lar, Slavlar, v.s....; 4) Mısırlı'lar, (Koptiler); 5) Türk'ler (Türk kabile'leri olan Karluk'lar, Kımak'lar, Toguzguz'lar, Hazar'lar) Gürci'ler, Kazak'lar, v.s....; 6) Hintli'ler; 7) Çinli'ler.³³

«İlimle Uğraşan ve uğraşmayan Milletler» Tasnifinde Türk'lerin yeri

Yukarda saymış olduğu milletlerden çeşitli halklar ve milletler çıkmış olduğunu belirten Sait İbn Ahmed genel olarak milletleri «İlimle Uğraşanlar» ve «İlimle Uğraşmayanlar» şeklinde iki büyük kategoride toplar. İlimle uğraşmayan milletler dediği toplumlarda üzerinde durulabilecek bir yaşantı mevcut değildir; bu milletlerde

³⁰ Bu konuda bk. Bernard Lewis, «The Muslim Discovery of Europe», («Bulletin of the School of Oriental and African Studies», University of London, Vol. XX, 1957, sh. 409-416. Yukardaki hususlar için bk. sh. 409.

Sait İbn Ahmed'in Fransızca'ya tercüme edilmiş kitabı için bk. :

Sa'id al-Andalusi, *Kitab Tabaqat Al-Uman*, (Fransızca tercüme R. Blachère tarafından, Paris 1935; Bu kitap «Livrex des Catégories des Nations» adı altında çevrilmiştir.

³¹ Abu'l Kasim Sâ'id İbn Ahmed İbn Abd ar-Rahmân İbn Muhammed İbn Sâ'id, ki Sâ'id al-Andalusi namıyla maruftur, 1029 yılında Alméria da doğmuş 107 yılında ölmüştür.

³³ Bk. Sa'id al-Andalusi, a.g.e., sh. 34.

ne entellektüel, ne kültürel, ne felsefî nitelikte kayda değer bir varlık, bir yaşantı yoktur.³⁴

İlimle uğraşan ve kültür gelişmesine yer veren milletler kategorisine şu milletleri dahil eder : Hintliler, Acem'ler Kalidanyalı'lar, (Suriyeliler v.s) İbraniler (Museviler), Yunanlılar, Romalı'lar, Mısırlılar ve Arablar.³⁵

Geriye kalan milletler ilimle uğraşmayan ve kültürel yaşantısı olmayan toplumlardan ibarettir. Buna da : Çinli'ler, Türkler, Ruslar, Bulgarlar, Berberler, Habeşler, Sudanlılar Gana'lılar, v.s.... dahildir.

İlimle meşgul olmayan milletler içerisinde en asil ve mümtaz olanlar Çinli'lerle Türklerdir. Çinli'ler nüfus itibariyle en kalabalık bir toplum' ve Kudret itibariyle en büyük İmparatorluk ve arazi (ülke) itibariyle en büyük sahayı işgal eden millettir.

Türkler sadece savaşçı ve iyi asker.

Sait İbn Ahmed'e göre Türkler, sayı itibariyle çok kalabalık bir millettir ve devlet olarak çok kudretli bir İmparatorluk kurmuşlardır. Yayıldıkları saha çok geniştir : Müslüman dünyası civarında Horasan'dan Çin'in Batı bölgelerine, Hindistan'ın kuzeyinden Kuzey bölgelerin gayrı meskun sınırlarına kadar geniş arazileri işgal etmektedirler. Temayüz ettikleri saha savaşçılıktır. İyi savaşmak, iyi silah kullanmak, onların başarılı oldukları bir san'attır ve bu konularda fevkalade bilgilidirler. Atcılıkta ve ata binme san'atında fevkalade kabiliyetlidirler ve bu sahada taktik bilgilere sahiptirler; kılıç kullanmada, ok ve cirit atmada çok mahirdirler.³⁶

Ancak ne var ki ilimle uğraşmayan milletler insan'dan ziyade hayvana yaklaşırlar.

Sait İbn Ahmed'e göre ilimle uğraşmayan milletler insan olmaktan ziyade hayvana yaklaşık durumdadırlar : «İlimle uğraşmayan bu ikinci kategorinin bütün milletleri insandan ziyade hayvanlara yaklaşıktırlar.»³⁷ der.

³⁴ Ibid., sh. 35.

³⁵ Ibid. sh. 35.

³⁶ Ibid. sh. 38.

³⁷ Ibid. sh. 36-7.

Ve hattâ biraz daha ileri gider ve ikinci kategoriye dahil milletleri hayvandan da daha aşağı durumda görür çünkü hayvana yaklaşıp oldukları halde hayvanın hasletlerinden yoksundurlar. Meselâ Türkler, ona göre, cesaret sahibi bir miledirler ve bu bakımdan Arslan veya Kaplan cinsi yaratıkları hatırlatırlar ve fakat ne var ki bu hayvanların nitelikleri ve hasletleri onlarda yoktur.³⁸

Yazar'ın anlatışına göre ilimle meşgul, kültürü gelişmiş milletler Tanrı'nın yarattığı varlıklar içerisinde en seçkin ve en önemli unsurlardır. Bu milletler insanı insan yapan ve onun tabiatını güzelleştiren gayretlere, yani akli hâkim kılıcı faziletlere yönelmişlerdir.

Ve bu milletler Çinlilerin ve Türklerin kendileri için meziyet ve kahramanlık ve fazilet diye gördükleri şeyleri ve meselâ savaşçılığı medeniliğe yakıştırmazlar. Bu itibarla ilimle uğraşan milletler kaba kuvveti övünme vasıtası yapan ve savaşçı ruhu kahramanlık vesilesi addeden milletleri ve meselâ Çinliler'le Türkleri küçük görürler, hakir görürler, çünkü şunu takdir etmişlerdir ki kaba kuvvet temsilcisi olmak, savaşçı ruha malik olmak bir fazilet değildir ve bu çeşit duygular hayvanlarda da vardır ve hattâ hayvanlar bu nitelikler itibarıyla insanları da geçerler zira meselâ kavgacılık bakımından Arslan ve Kaplan gibi hayvanları hatırlatan milletler (ve Sait İbn Ahmed burada yine Türkleri örnek verir) bu yaratıkların cüret ve cesaretine sahip değillerdir.³⁹

Yine aynı şekilde hayvanlar düzeyinde bulunan ve ilimle meşgul olmayan milletler, şu'ur dışı bazı davranışları açısından da (meselâ cömertlik ve hasislik gibi), hayvandan daha aşağıdadır zira hayvanlarda buna benzer davranışlar yoktur. Bundan dolayı değil midir ki Arablar, «Horozdan daha kibirli», veya «Arslan'dan da atılgan» veya «Çakal'dan daha kurnaz-aldatıcı» şeklinde darbi meseller uydurmuşlardır bu milletler için.⁴⁰

«İnsanlaşmak» için hayvanî niteliklerden uzaklaşmalı.

Sait İbn Ahmed, sonuç olarak şu görüştedir ki insan denilen varlığın en asil, en ulvî gayeleri insan'a has olmak gereken kalitelere heves etmek, beşeri fazilet ve meziyetler peşinde gitmek, kaba

³⁸ İbid. sh. 39, 40.

³⁹ İbid. sh. 39-40.

⁴⁰ İbid. sh. 40.

kuvvet davranışlarıyla hayvana benzemekten kaçınmak ve vahşi yaratıkları taklid yollarına başvurmamaktır.⁴¹

Bu bakımdan medenî, ve kültürlü (ilimle uğraşan) milletler üstündürler ve Karanlıklara ışık tutarlar.

Bundan dolayıdır ki bilginler zifiri karanlıklarda meşâle tutanlardır, doğru yolu gösterenlerdir, insanların efendisidirler ve milletlerin seçkinidirler.⁴²

Bütün bu güzel öğütleri veren Sait İbn Ahmed insanları savaşa ve öldürmeye sürükleyen Şeriat hükümlerine karşı sesini çıkarmaz.

Bütün bu yukardaki güzel fikirleri savunarak, «savaşçı ruh» ve «Kaba kuvvet» kıstasına göre milletleri kategorilere ayıran ve Türk'ü (tıpkı Çinliler gibi) sırf bu nedenle vahşi yaratık, hayvan seviyesinde gören Sait İbn Ahmed, Şeriat'ın hem de din için insanlara öldürme ve Cihat açma emirlerini veren, farklı inanç ve din'de olanlara karşı savaşlar yapmayı öngören hükümlerini bilmezlikten gelir ve Şeriat'ın öncüsü olan Arablar, (yani İslâm'ı yayma gayesiyle farklı dindeki milletlere savaşlar açan, insanlar kesen Arabları) üstün ve ilimle meşgul milletler kategorisine sokar ve Türk'ü ve diğer milletleri savaşçıdır diye hâkir görür.

F — XII ci ve XIII cü yüzyıllar :

İDRİSİ ve YAKUTİ.

1° — İDRİSİ'nin tanımlamasına göre Türk : Zalim, Kaba kuvvet temsilcisi, Savaşçı, İslâm'a en büyük kötülüğü yapan millet.

Sait İbn Ahmed'in XI ci yüzyılda Türk hakkında yerleştirmeye çalıştığı aleyhte görüşler müteakip yüzyılda İDRİSİ ve YAKUT tarafından çok daha karanlık yönleriyle işlenmeğe devam etmiştir.

İDRİSİ'ye göre İslâm öncesi Türk'ün nitelikleri : «Kâfir» Türkler.

⁴¹ İbid. sh. 41.

⁴² İbid. sh. 41.

İDRİSİ XII ci yüzyılın ünlü İslâm coğrafyacısıdır. «İdrisî Coğrafyası» adlı kitabını 1145 de (Hicrî 548) yazmıştır. Kitabı Fransızca'ya 1886 yılında çevrilmiştir.⁴³

Kaşmir civarındaki bir toplumdaki bahsederken bunların «Kafir Türklerle» savaş halinde bulduklarını anlatır.⁴⁴

Türk hükümdarları sert ve âdil ve fakat savaşı,

Genellikle Türklerin beyaz tenli ve az sakallı olduklarını belirten İdrisî Fergana ve Turan Türklerinden bahsederken bunların Hükümdarlarının genellikle kavgacı, ve fakat tedbirli, kararlı, âdil ve iyi tabiath kimseler olduklarını söyler.⁴⁵

Halk : Cahil, haşın, kaba, vahşi, savaşı ve cesur, fakat disiplinli...

Fergana ve Turan Türklerinin kaba ve sert karakterli, vahşi ve cahil olduklarını belirten İDRİSİ (4), eserinin ikinci volümünde bütün Türk kolları itibariyle Türk'ün niteliklerini ele alır ve oldukça karanlık bir manzara çizer. Onun ağzından dinleyelim Türk'ün niteliklerini : «Bütün bu halklar (yani Türk'ler) putperesttirler ve ateşe taparlar. Onların karakterine hâkim olan özellik hunharlık ve gaddarlık, küstahlık ve haddini bilmezliktir. Bununla beraber hükümdarlarına büyük bir itatla bağlıdır ve fevkalade cesurdurlar ve özellikle hakaret karşısında intikam almak ya da bir ülkeden haraç koparmak gerektiğinde gayret ve sevk gösterirler.»⁴⁶

2° — YAKUT'a göre İslâm'a en büyük kötülüğü yapan TÜRKLER'dir; Medeniyet düşmanıdır Türkler

Türk'ün şöhretini kötü'ye çıkaran ve Türk'ü bütün İslâm âline olduğu kadar bütün dünya milletlerine «medeniyet düşmanı» tanıtan İslâm yazar ve düşünürleri XII ci yüzyıl Kaynağı olarak, İdrisî'den gayri bir de Yakut'u kendilerine müttelik bulmuşlardır.

⁴³ İDRİSİ, *Géographie d'Edrisi*, (P. A. Jaubert tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir 2 Volum, Paris 1886.

⁴⁴ İdrisî, a.g.e., Vol. I, sh. 181.

⁴⁵ İdrisî, a.g.e., Vol. I, sh. 498.

⁴⁶ İdrisî, a.g.e., Vol. II, sh. 351.

O devirde Nisapur şehrine akınlar yapan ve şehri ele geçiren Türklerle ilgili olarak YAKUT (Miladi 1178 Hicrî 574 yılında doğmuştur), «Mu'jam al-Buldan» adlı ünlü eserinde Türklerle ilgili olarak şu deyimleri kullanır: «Kana Susamış Türkler», «Talanıcı ve yağmacı Türkler». Bir an için bu ithamların mutlak doğruluğuna inansak bile o devirlerde sırf İslâm'ı yayacağı ve bu arada ganimetler alacağı diye savaşlar (CİHAD) yapan, şehirler ve ülkeler fethe-den, talanlar ve yağmaların alâsına girişen Arab ordularının ve askerlerinin yakıp yıkmaları ve insan kesmeleri ortada durur iken Nisapur şehrine akın yaptı ve bu şehri ele geçirdi diye Türkleri medeniyet düşmanı ve İslâm'a en büyük kötülüğü etmekle suçlayan Yakut'un tutumunu hangi insaf sınırına sokmak gerektiğini okurlara bırakırız.

«Mu'jam al-buldan» adlı kitabında⁴⁷ Yakut, Türkler için ay-nen şöyle diyor :

«Kana susamış ve yağmacı (Türkler) şehrin çeşitli semtlerine saldırdılar, rastladıkları her insanı, yaş ve cinsiyet farkı gözetmek-sizin, kestiler, daha sonra şehri yakıp yıkıp hak ve yeksan ettiler. En sağlam kaynaklardan öğrendiğime göre (En güvenilir istihbarıma göre) bir tek duvarı ayakta bırakmadılar. Bu arada bazı kişilerden öğrendim ki Harzem Kralının yollamış olduğu bir kıt'a asker Türk-lerin yağmasından kurtulmuş bu hazineleri ele geçirmiştir. Bizler Tanrıya bağlıyız ve ona döneceğiz. Tanrı bizi buna benzer felaket-ten korusun, çünkü bu (yani Türklerin Nisapur şehrini almaları olayı...) şimdiye kadar İslâma karşı girişilmiş en korkunç davranış-tır.»⁴⁸

Görülüyor ki Müslüman tarihçisi ve coğrafya ustası YAKUT efendiye göre Arab ordularının çeşitli savaşlar, yağmalar ve talan-lar sonucu Nisapur şehrini ele geçirmeleri normaldir, medenî bir davranıştır, ama aynı şehrin Türkler tarafından geri alınması vah-şettir, medeniyet düşmanlığıdır, İslâm'a indirilen en büyük darbe-dir. Bundan dolayı Türklere beddua edilmek gerekir. İlerde de gö-receğimiz üzere bu beddualar yüzyıllar içerisinde işlenerek gelişe-cek ve XX ci yüzyılda NASİR'in ağzında Türk'e karşı lânetlemeler ve küfürler şekline girecektir.

⁴⁷ Bu kitabın bazı bölümleri C. Barbier de Meynar tarafından Fransızcaya 1861 yılında çevrilmiştir.

C. Barbier de Meynard, *Dictionnaire Géographique Historique et Literaire de la Perse; Extrait du Mo'djem El-Bouldan de Yaqut.*

⁴⁸ Bk. C. Barbier de Meynar, a.g.e., sh. 580-1.

Ve YAKUT Türk'e karşı kötölemelerine Türk düşmanı Arab Şairi EL-MURAD'ın şiirleriyle devam eder.

Sair el-Murad'a göre Türk insan değeri bilmez.

Ünlü Arab tarihçisi ve coğrafya hocası YAKUT, Türk'e karşı kötölemelerine ve Türk'ten huç çıkarmalarına Arab şairi ELMURADI'nın Türk aleyhtarı mısralarıyla devam eder : «Şair El-Muradi'nin Nisapur'da yaşayanlar için söylediği mısralar herkesce bilinmektedir : 'Ey yabancı, şayet Sultan ile ilişkin yok ise Nisapur'a gitmekten vazgeç. Çünkü o şehirde artık ne fazilet ve ne de asalet değer taşıyor ve insana saygı diye bir şey yoktur orada...'.»⁴⁹

4° — NASREDDİN TUSİ ve DİĞER KAYNAKLAR

- a — Nasreddin TUSİ (AD. 1201 - 1274) :
İslâm'ın büyük ahlâkiyatçısı'nın
Türk hakkındaki kanaatı : kaba,
hasin, gaddar, cesur, HAIN, v.s.

Ahlâkiyat ile ilgili kitabında Nasreddin TUSİ, ki XIII ci yüzyıl da İslâm dünyasının en ünlü ahlâkiyatçısı'dır, çeşitli milletlerin niteliklerini belirtir.⁵⁰ Ona göre Arab güzel konuşma san'atına vaktir; belagat ve talakat ve hazır cevaplık onun meziyetlerini teşkil eder. Buna mukabil haşin tabiatlıdır ve oburdur, çok yemek yer. Acemler zekâlarıyla, atik oluşlarıyla ve temizlikleriyle ve mu'sir tabiatlarıyla temayüz ederler; buna mukabil hilekar ve tamahkâr olmakla ün salmışlardır. Bizanslılar sadakatlariyle, güvenilir kişi olmalarıyla, şevkatleriyle ve kaabiliyetleriyle tanınmışlardır, ve fakat hiddet ve tehevüre kolay kapılmaları ve aksilikleri onların zayıf yönleridir. Türk'e gelince, Türkler cesaretleriyle ve iyi hizmet görmeleriyle ve zarif görünüşleriyle temayüz ederler ve Taş yürek-

⁴⁹ C. Barbier de Meynard, a.g.e., sh. 581-2; El-Muradi'nin Yakut tarafından nakledilen şiirini Abu Mansur Abdül Melik Talebi'nin «Yetimet Et-Dehr» adlı kitabında bulmak mümkündür. Bu kitabın tercümesi yine C. Barbier de Meynard tarafından yapılmıştır. Bk. C. Barbier de Meynard, «Tableau Littéraire du Khorasan et de la Transoxiane au IV e Siècle de l'Hégire», 'Journal Asiatique' 1853, 5 ci seri, Tom I, sh. 169-239. Yukardaki şiir için bk. sh. 191.

⁵⁰ TUSİ'nin ahlakiyat kitabının İngilizce çevirisi vardır. Bk. Nasır Ad-Din Tusi, The Nasirean Ethics, «İngilizceye çeviren G. M. Wickens) George Allen & Unwin, 1964,

li, KATI KALPLİ, İNCELİKTEN TOKSUN OLUŞ, gibi niteliklere sahiptirler.⁵¹

Türk'ün Kadın'a düşkün oluşu

Çöl göçebesi bedevi Arablar gibi Türklerin de şehvet düşkünlü ve kadına doymaz niteliklere sahip olduğunu belirten yazar kadının erkekler üzerinde âdeta hâkimiyeti bulunduğunu ve buna rağmen kadın yüzünden Türklerin çok cinayet işlediklerini ve düşmanlıklar yarattıklarını belirtir.⁵²

Türkler her milletten daha fazla ihanete yönelmiş

İhanetin pek çok çeşitleri olduğunu ve meselâ mülkiyet veya mevki veya sevgi-şevkat veya başka bir erkeğin karısını ayartmak gibi hallerde bahis konusu olabileceğini ve fakat her ne şekilde olursa olsun ancak insanlık duygusundan nasıbsız kişilerce hoş görülebileceğini söyleyen Nasreddin Tusi bu niteliğin, bütün milletler içerisinde en ziyade Türk'e has olduğunu belirtir. İhanetin zıddı olan sadakat ve bağlılığın ise Bizanslılara ve Habeşlere has hasletler olduğunu ilâve eder. Ona göre ihanet denilen şey, üzerinde fazla durulmağa ihtiyaç duyulmayacak kadar bilinen bir nakisedir, kötü huydur.⁵³

b — «Ahlak-ı Celali'de Türk'ün niteliklerinin tarifi : Hain, taş yürekli, güvenilemez, insan kadri bilmez, fakat cesur, cömert...

Aynı devrin eseri olup olmaması itibariyle değil fakat benzeri nitelikleri Türk'e atfetmesi itibariyle burada zikre değer bir diğer eser var ki o da «Ahlâk-i Celali»dir ve XV ci yüzyıl'da yazılmıştır.

Türk'e «Hainlik», «Taş yüreklilik», «Haşin'lik» ve «İnsan gadri bilmezlik» gibi nitelikler isnadında İslâm Ahlakiyatçısı Nasreddin Tusi tek değildir. Onun gibi diğer bir çokları yanında yine ünlü bir ahlakiyatçı, Fakir Cani Muhammed Esad, ki bilindiği üzere

⁵¹ İbid. sh. 184; Katı kalplilik ve kabalık karşılığı olarak Nasreddin Tusi'nin kullandığı deyim : «Kasavat-u bi-hifazi»dir.

⁵² İbid. sh. 225.

⁵³ İbid. sh. 131-2.

«Ahlaki Celali»nin yazarıdır, aşağı yukarı aynı ifadeler ve aynı görüşlerle onunla aynı noktada birleşir. «Ahlak-i Celâli» de Türk «Hain», ciddiyetten uzak, güvenilmez bir karakter örneği olarak gösterilir buna mukabil Rum'lar ve Habeş'ler, ciddî ve güvenilir birer millet olarak övülür.

İki yazar arasındaki benzerliği görebilmek için «Ahlak-i Celâli»den şu satırları nakledeyim : «İhanet mal'a karşı veya mevki'lere karşı veya hased edilen başka her hangi bir konuda olabilir ve bu ihanetin çeşitlerini teşkil eder, ki bu da kötü huyların en kötüsür, ve birazcık akıl (ve vicdana) sahip hiç kimsenin hafife alacağı bir şey değildir. İlahî emirlere göre bu karaktere sahip olanlar ikiyüzlü yaratıklar arasında sayılmışlardır ve kıyamet gününde bunlar tek bir bayrak altında toplanacaklardır (diğer iki yüzlülerle birlikte olarak), ve hainlikleri bir arada toplanmış bulunan bütün dünya halkına teşhir edilecektir. Bu karakter (bu huy, bu tabiat) genellikle Türklere has bir karakterdir; buna mukabil ciddiyet (güvençlilik), ki bahis konusu tabiatın zıddı demektir, özellikle Rum'lar ve Habeş'liler arasında görülür.»⁵⁴

Çeşitli milletlerin eşitli yönlerini belirtirken yazar Arab hizmetcilerin güzel konuşma sanatına vukufunu, tath dilli oluşlarını ve fakat problem yaratan, kargaşalık çıkaran kimseler olduklarını; Rum'ların dürüstlük, işbirlik, namusluluk yönleriyle ve dakik olmalarıye temayüz ettiklerini ve fakat cimrilikleri bakımından ve den'i duyguları nedeniyle takbih edildiklerini; Türklere gelince, onların da cesaret, cömertlik, yararlı olmak, ve insanı teshir eden bir dış görünüşe sahip bulunmak gibi yönleriyle takdire sayan olduklarını ve fakat buna mukabil hainlikleri, taş yüreklikleri ve işlerinde çalıştırdıkları kimselerin hayatlarıyla ilgilenmemeleri bakımından tenkid edilebileceklerini söyler.⁵⁵

Türkler hakkındaki bu kanatı İbn Arab Şah'daki «Timur'un Hayatı» adlı eserinde aynıyle izhar eder.

5° — Arab'ın Türk'ü kıskanması nedenlerinden bir diğeri : Türk'ün HOŞ-GÖRÜRLÜĞÜ, Bunu Türk'ün dinsizliğine ya da din duygularının zayıflığına hamletmesi :

⁵⁴ Bu satırlar için bk. «Practical Philosophy of the Muhammedan People... Being a translation of the Ahlak-i Jalaly ... From the Persian of Fakir Jany Muhammad Asaad... (by W. F. Thomspon, MDCCXXXIX, London) sh. 194.

⁵⁵ İbid, sh. 310-311.

Arab'ın Türk'ü kıskanması nedenleri pek çeşitlidir. Kıskançlık duygularının ilk yeşermeğe başladığı tarih biraz evvel de görmüş olduğumuz gibi çok gerilere gider. Arab halifelerinin Türk'e değer verip, Türk'ün meziyetlerine, teşkilatcılığına ve cesaretine güvenip onu devletin en yüksek mevkilerine getirmesi bu kıskançlığı yaratan ilk nedenler olmuştur. Fakat bunun yanında Arab Türk'ün her şeyini kıskanır hale girmiş meselâ onun beyaz tenli ve güzel yapıda oluşundan tutunuzda farklı dinlere karşı hoşgörüsüne varıncaya kadar her tutumunu ve davranışını kıskanmıştır.

Evet Arab'ın Türk'ü çekememeziğinin bir diğer nedeni de Türk'ün farklı dinlere karşı hoşgörülüğü, vicdan hürriyetine yer verişidir. Bu bakımdan Arab Türk'ü eski yüzyıllardan bu güne gelinceye kadar İslâm'a bağlı olmamakla' ve din ilişkilerinin zayıf bulunmasıyla itham etmiştir. Arab'ın indinde Türk daima dine yabancı, daima din yönü zayıf, ve nihayet dinsiz olarak görünmüştür. Bir kere her şeyden önce Türk'ün İslâm muvacehesinde yabancı yeri, ve İslâm'ın esas itibariyle Arab için indirilmiş olduğu fikri nedeniyle Arab Türk'e karşı husumet besler bir durum muhafaza etmiştir. Veya bunu her zaman için Türk aleyhtarlığı duygularına âlet etmiştir. İkincisi, biraz evvel de belirttiğimiz gibi farklı inançtaki insanlara veya farklı din müesseselerine karşı Türk'ün İslâm'a aykırı düşecek şekilde hoşgörü içerisinde davranmış olmasıdır.

**Selçuk Hükümdarı Alaeddin'in (1219-1234)
Hiristiyanlara karşı insanî davranışı onu
Arablar indinde İslâm'ın hasmı kılıyor.**

Selçukî mparatorluğunun en parlak devri Birinci ALAEDDİN in (1219-1234) hükümdarlığı devridir. Açık fikirli ve geniş görüşlü bu hükümdar hiristiyan âleminde uzun yıllarını geçirmiş ve hiristiyanları yakından tanımış ve hiristiyanlığa karşı düşmanlıklardan ve önyargılardan kendisini kurtarabilmiş bir hükümdar idi. Büyük torunu İZZEDDİN hiristiyan anadan doğma idi. İşte onun farklı inançtakilere karşı hoşgörülüğü ve insaniliği ve geniş görüşlülüğü nedeniyledir ki İslâm ülkeleri halkları ve özellikle Halep halkı Alaeddin I'ı İslâm'ın hasmı olarak görmüştür.⁵⁶

Filhakika Alaeddin I, Hiristiyanları Müslümanlarla birlikte ve yana, iç içe yaşatmak istemiştir.⁵⁷ Nitekim Konya civarında

⁵⁶ F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, (Oxford 1929, 2 volüm) Vol. II, sh. 382.

⁵⁷ İbid. Vol. II, sh. 376-8.

bulunan Akmanastır'ın kapısındaki yazılardan anlaşılmaktadır ki Selçuk hükümdarları zamanında Konya'da hristiyanlarla müslümanlar arasındaki ilişkiler son derece dostane idi.⁵⁸

Mevlevilik dahi Alaeddin I devrinde kurulmuştur.

Alaeddin I'in iktidarı zamanında Konya'ya 1233 yılında Buha-hara'dan Celaleddin ve onunla birlikte Tebrizli Şemseddin (1246) gelmişler ve bu iki ilahiyatçı ve düşünür Mevlevî tarikatını (Der-viş düzenini) kurmuşlardır. Mevlevilik sadece hristiyanlığa karşı müsamahakar olmakla kalmamış ve fakat aynı zamanda bütün din'leri aynı felsefi temelde birleşir kabul etmiştir.

**AL-KUŞAYR manastırına kendisi için özel
oda ilâve ettiren Türk Prensi Ahmed İbn
Tulun'un oğlu Abu'l Ceîş Humaveyh**

Yabancı dinlere karşı Türk'ün hoşgörülüğüne verilecek örnek-ler pek çoktur! Bu hoşgörü geleneği bilindiği gibi çok gerilere gi-der. Selçuklulardan da önce, İslâm'ı kabul etmiş olmasına rağmen Mısır'daki Tulun iktidarı devrinde (IX cu yüzyıl) Türk prenslerin farklı dinlere karşı takındıkları fevkalâde müsamahakar tutum gerçekten gurur vericidir. Bilindiği üzere Mısır ve Suriye o devir-lerde zahiren Abbasî halifelerinin eğemenliği altında idi ve fakat Türk Prensleri ve hükümdarları tarafından idare edilmekteydi. Mı-sır'daki gerçek İktidar Tulun Hanedanına aitti. Ahmed İbn Tulun'un oğlu Humerveyh, bu hanedan'ın ikinci hükümdarı idi ve 884 yılından 895 yılına kadar (Hicrî 270'den 282 ye kadar) Mısır ve Suriye'de İktidara sahip olmuştur. Kültür ve edebiyata ve san'ata olan bağlılığı ile ün yapmıştır. Çeşitli Arab tarihçilerinin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki Humerveyh, içinde değerli sanat eserleri bulunan kliselerde kendisi için özel odalar yaptırtmıştır. ve bu eserlere hay-ranlıkla bağlı kalmıştır. Filhakika Abu Salih ve al-Makrizi gibi ta-rihcilerden okuyoruz ki Humerveyh, al-Kusair deki bir Manastırın duvarlarında yer alan ve hristiyanlığa ait olaylarla ve meselâ İsa ve annesi Meryem ile ilgili resimlere hayranlık duyarmış. O kadar ki bu Manastıra kendisi için özel bir oda inşa ettirmiştir. Aynı manas-tır 1010 yılında Arab halife al-Hakım yıktırmıştır.⁵⁹

⁵⁸ Ibid. Vol. II, sh. 382.

⁵⁹ Bk. Abu Salih, *The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neigh-boring countries*, (İngilizce tercümesi —Arabca'dan— B.T. Evetts) Oxford 1895, sh. 146-150.

Arab Tarihçisi al-Makrizi (doğumu 1441) «Hitat» adlı eserinde bu bilgileri ayrıca vermektedir.

4° — XIII cü yüzyıl ünlü Arab Tarihçisi
**CUVAYNI'ye göre Türk ayağını bastığı ye-
 ri kurutur, insaf ve rikkat nedir bilmez...**

XIII cü yüzyılın ünlü Arab tarihçisi ve «Cihan Fatihleri Tarihi» adlı kitabın yazarı Alaeddin Ata Malik CUVAYNI⁶⁰ nin Türkler hakkındaki kanaatı diğer Müslüman yazarlardan daha insafli değildir. Bilakis, Cuvayni'ye göre Türk'ün kalbinde rikkat, şefkat diye bir duygu yoktur ve ayağını bastığı her yeri, her ülkeyi Türk harabeye çevirir, Her geçtiği yerler halkını paniğe uğratar. Yine yazara göre Türk habis ruhludur, gaddardır, kaba kuvvet temsilcisidir, v.s....⁶¹

Türk hakkındaki menfi görüşlerini kuvvetlendirmek için Cuvayni şair Mutanabbi'den bazı mısralar alır. «... 'Bir millet ki (yani Türkler) beş vakit namazı lüzumsuz görür ve mukaddes mahallerde ibadet eden kişilerin kanına girmeyi marifet bilir... '...».⁶²

Görülüyor ki Arab Tarihçisi, henüz o tarihlerde İslâm'a yabancı bulunnan Orta Asya Türklerini kötü gösterme gayretlerinden geri kalmamaktadır.

Ancak ne var ki bu gayretlerin ciddî ve samimî görüşlere dayandığını kabul etmek kolay değildir. Zira İslâm'a yabancıdır diye Türk'e saldırırken, Türk'e atfettiği kötülüklerin, kan dökmelerin, tahriblerin âlâsını yapan Cengiz Han hakkında hiç bir şey söylemez bilakis onu baş tacı eder ve fazilet örneği gibi göstermeğe çalışır, çünkü Cengiz Han'dan paye ve paralar almıştır.

Bu vesile ile burada belirtilmesi gereken diğer ilginç bir hususta şudur ki Arab tarihçisinin Türk hakkındaki yukardaki değerlemesi ve özellikle Türk'ü «Ayağının bastığı yeri kurutur» niteliğine sokması Türk'e vurulan darbelerin en ağırlarından olmuştur. Zira Batı, özellikle geçen yüzyıl boyunca Türk'e karşı bu ağır ithamlarla nefret duyar olmuştur. «Türk'ün Atı'nın ayağının bastığı yer çöle döner» şeklinde Batı'da çok kullanılan slogan'ın kökü işte XIII cü yüzyılda Türk hakkında yukardaki görüşleri ortaya atan Arab ta-

⁶⁰ Bk. ala-ad-Din Ata-Malik JUVAINI, *The History the World-Conqueror*, (İngilizceye çevirisi) Manchester University Press 1958, Vol II.

⁶¹ İbid. Vol. II, sh. 465.

⁶² İbid. Vol. II, sh. 465.

rihcisinin beyanlarına dayanır. Geçen yüzyılın ünlü Fransız Şairi Victor Hugo'nun «Les Orientales» adlı kitabında⁶³ «L'Enfant» adlı bir şiir vardır ve tercümesi şöyledir :»

«Türkler oradan geçti; her şey harabeye
döndü ve her şey matem içinde; ŞİO, şa-
rap diyariğ fakat şimdi sadece perişan bir
dikenlik;
Ve her şey çöl olmuş...»

6° — İmam Gazali'nin Türk Hakkındaki Değerlendirmeleri ve Türk'ü yermeleri

İmam Gazali'ye göre Türk : Zeka bakımından yeteneksiz ve dalâlet içerisinde

Her ne kadar İmam Gazali, acem asıllı ise de, Türk'e karşı davranışları bakımından Arab'ın ve Arab milliyetçisinin davasına yardımcı olmuştur. «İhya Ulum ad-Din» adlı ünlü kitabında Türk'ü gerçekten çok olumsuz yetenek ve nitelikte göstermesini bilmıştır. İmam Gazali'ye göre Türk'ün Arab bedevisinden ve Kürd'ten farkı yoktur; zekâ yetersizliği bakımından bunlar arasında seviye farkı da yoktur. Ve işin asıl acıklı tarafı İmam Gazali, Arab bedevisi ve Kürd ile aynı nitelikte gördüğü Türk'ü sadece zekâ yeteneksizliği bakımından değil fakat aynı zamanda, yine diğerleriyle beraber, âdeta «hayvana» yaklaşık durumda bulur, ve şöyle der :

«...Vahşi hayvanlara yaklaşık bütün yönlerine rağmen Türk'ler, Kürd'ler ve (aşağı yaratık) Bedevi'ler, tabii bir iç güdü nedeniyle yaşlıya saygı gösterirler çünkü tecrübe sayesinde keskinleşen zekâlarının onları üstün kıldığını düşünürler».⁶⁴

Bu satırlardan anlaşılacağı üzere İmam Gazali, İslâm peygamberinin «aşağı yaratık» olarak tanımladığı ve Kur'an'ın da öylece

⁶³ Victor Hugo, *Les Orientales*, Paris 1845, sh. 12. «L. Enfant» adlı şiirin bazı mısraları :

«Les Turcs ont passé là; tout est ruine et deuil
Chio, l'île des vins nest plus qu'un sombre écueil
Chio, qu'ombrageaient les charmillés
Chio, qui dans les flots reflétait ses grands bois
Ses coteaux, ses palais, et le soir quelquefois
Un coeur dansant de jeunes filles.

.....
TOUT EST DESERT.....»

⁶⁴ İhya, I, 83.

tarif ettiği Bedevi'yi Türklerle ve Kürdlerle aynı sepete koyarak hepsini birden «vahşi hayvana yaklaşıp» nitelikte göstermektedir.

Zekâ bakımından Türk'ü yeteneksiz bulan İmam Gazali aynı zamanda Türk'ün dalâlet içerisinde olduğunu ve cehenneme layık bulunduğunu söyler. «MİSKAT-UL ENVAR» adlı eserine bakalım.

İmam Gazali'ye göre Türk' sadece zekâ ve fikir yeteneksizliği içerisinde değil fakat aynı zamanda dalâlet içerisinde de ve Kur'an ve Hadis hükümleri gereğince cehenneme gidecektir.

Bilindiği üzere İmam gazali, ki İslâm dünyasının adeta ikinci bir peygamber gibi kabul ettiği kimsedir, «Miskat-ul-Envar» adlı eserinde Kur'an'ın çeşitli Sûre'lerinde yer alan(ve meselâ 24 cü Sûresinde) «Nur» ve «Zulmet» kavramlarıyla ilgili Âyetleri ve bu Âyetlerle ilgili Peygamber sözlerini eleştirir.⁶⁵

«Nur» un Tanrıdan ibaret olduğunu ve ondan başkasına Nur denilmesinin gerçek değil fakat mecazi bulunduğunu belirten Gazali, insan topluluklarını Peygamber'in beyanlarına dayanarak üç grupta toplar: 'Allah'ın nur ve zulmetten yetmiş perdesi (Bazı rivayete göre yetmiş bin) vardır. Onları açsa yüzünün nur ve azameti, onu gören herkesi yakar' ...Ben derim ki Allah teâla zâtında, zâti ile, zatı için tecelli eder. Bundan dolayı hicab (perde) Mahcuba (perdelenmiş) göredir. Halk arasında mahcup olanlar da üç kısımdır... A — Birinci sınıf sırf karanlıklarla perdelenmiş olanlar; B — Bir kısmı sırf nurlarla perdelenmiş; C — Bir kısmı'da karanlıkla beraber bulunan bir nurla perdelenir».⁶⁶

Gazali efendiye göre Türk'ler zulmetle perdelenmiş olanlar arasında yer alırlar. Zira karanlıkla beraber bulunanlar da derecelere ayrılır: «Bunların ilk dereceleri putlara tapanlardır ...Sonuncu dereceleri de seneviyedir (yani Nur ve Zulmet diye iki ilah kabul eden Mani mezhebi salıkları)... İkinci zümre Uzak Türkistan'da bir cemaattir ki bir millet (yani din) ve Şeriat'ları yoktur. Kendilerinin bir rabbi olduğuna inanırlar. Meselâ çok güzel bir insan, bir ağaç, bir at veya bundan başka bir şey gördükleri zaman derhal ona secde ederler ve «rabbimizdir» derler. Bunlar his karanlığı yanında bulunan güzellik nuru ile perdelenmişlerdir. Bunlar putlara tapan-

⁶⁵ Gazali, *Miskat-ul-Envar*, (Nurlar Feneri), (Bedir Yayın Evi, çeviren S. Ateş, İstanbul 1966).

Bu eserin İngilizce tercümesi için bk. Ghazali, *Mishkat al-Anwar*, (Trans. by W. H. Gairdner, London 1924 under the title 'The Niche for Lights').

⁶⁶ Gaza'li, a.g.e., sh, 60 (İngilizce tercümesinde sh. 80).

lar hakkında iki nur mülahazasına daha çok girerler, çünkü bunlar mutlak güzelliği yalnız bir şahsa da tahsis etmiyorlar. Sonra bunlar, kendileri tarafından kendi elleriyle yapılmış sun'i güzelliğe değil tabii güzelliğe tapıyorlar.»⁶⁶

Ne gariptir ki Gazali, «perdelenmiş» olarak kabul ettiği insan toplulukları içerisinde Türk'ten başka isim zikretmez; sadece «Türkistan» ve «Türk» gibi deyimleri açıklar. Ona göre Türkler böylece duygu yolu ile perdelenmişlerdir ve mücerret «güzel'e» hayran oldukları, taptıkları için zulmet içerisindeyler. Bundan başka akılcı olanlar da Gazali'ye göre perdelenmişler arasında sayılmalıdır. Akla değer veren, aklın üstünlüğüne yönelen kişiler ve meselâ Mut'ezile sınıfı bu kategoriye dahildir. Bunlar hakkında «...zulmetlerinin kaynağı bozuk akli mukayeselerden gelir... Karanlık, bozuk akli mukayeselerle beraber bulunan ilâhi nurlarla perdelenmiş olanlardır» der.⁶⁷

Ve işte zulmet içinde bulunan bu «Perdelenmişler», bizim ünlü Gazali'mize göre yetmiş bine yakındır : «İşte bu, perdelenmişlerin sınıflarına bir işarettir. Makamlar ayrıntıları ile anlatıldığı, salıkların perdeleri araştırıldığı zaman bunların sayılarının yetmiş bine ulaşması mümkündür.»⁶⁸ der.

Ve yine ünlü gazali'ye göre bütün bu perdelenmiş olanlar, dalâlet içerisinde bulunanlar, (Tabii Türk'lerde dahil olmak üzere), Kur'an ve Hadis hükümlerine göre cehennemlik olacaklardır. Bunları inceden inceye eleştirir ve bu konuda Kur'andan (Meselâ 24 cü Sûre'den) ilgili hükümler getirir.

Gazali'ye verilecek cevap

Bu vesile ile şu noktayı hemen belirtmekte yarar vardır ki İmam Gazali'nin zulmet perdesi içinde kabul ettiği ve dalâlete saplandığını sandığı bu Türk'ler, o devirler itibariyle, bırakınız ilkel ve gerçekten geri Arab'a nazaran ve fakat Batı'ya nazaran bile bazı hususlarda imrenilecek meziyetlere sahiptirler ve bu meziyetlerinin başında KADIN'a değer verme, Kadın'ı baş tacı etme meziyeti gelmektedir. Dalalet içinde diye nitelendirdiği bu Türkler, kadını gerçekten küçük ve aşağı yaratık şeklinde görmeğe alışmış Gazali efendinin idrak edemeyeceği, kavrayamayacağı derecede asalet sahibi kim-

⁶⁶ Gazali, a.g.e., sh. 634.

⁶⁷ Gazali, a.g.e., sh. 62, 66.

⁶⁸ Gazali, a.g.e., sh. 69.

selerdi, ve taptıkları şey'de yine Gazali efendinin hafsalasının kapsayamayacağı bir şeydi yani mücerred anlamıyla GÜZELLİK idi.

Evet ne gariptir ki Gazali'nin Türk'ü dalâlet içerisinde görmesinin nedeni budur : GÜZELE TAPMAK., ve asıl onun kabul edemeyeceği şey mücerret mahiyeti itibariyle GÜZELE tapmak.

Halbuki bir anlayabilse idi ki GÜZELE tapmaktan daha ulvî, daha güzel bir başka şey yoktur. Evet Türk'ü güzele, ve hem de MÜCERRET anlamıyla GÜZELE taptığı için dalâlete sapmış gibi gören Gazali efendi'ye verilecek en uygun cevap bu olmak gerekir : GÜZEL'e, ve GÜZEL'in herşeyine ve HERŞEYDEKİ GÜZEL'e tapmak; acaba bundan daha asil, bundan daha güzel ne olabilir ki? Esasen bu çeşit bir ibadet, Gazali'nin dahi yönelmiş bulunduğu bir nevî «Pantheism» değil midir? Tanrı'yı kişi'de ve bütün yaratıklarda ve nihayet TABİAT'da bulup bunlara tapmak değil midir? Bugün bütün medenî bir âlem tabiate taparcasına aşık değil mi? Her ne kadar kendisi bir yandan : «Mademki yaratıklar için beslenen sevgi ruhu hem körletir hem de sağır kılar ...gerçek imandan, ve Gerçeklerin bilincinden ve Kur'an'ın nurlu ışıklarından perdelenmiş imansızlar meydana getirir... Pek âlâ bu dalgalanmalar zulmeti temsil etmiş olmaz mı?» demek suretiyle Tanrıdan gayri şeylere bağlanmayı, Tanrıdan başkasını sevmeyi, kendi anlayışına göre Tanrıdan uzaklaşmak gibi görmekte se de, diğer yandan El-Hallac'ın, yani Pantheism'e en derin bir şekilde bağlanmış olan İslâm mutasavfının,

«Ben sevdiğim O'yum (yani Tanrı), ve O sevdiğim Ben'dir;

Biz ikimiz tek bir vücut içerisinde kaynaşmış iki ruh'uz» sözlerini de zikretmek suretiyle El-Hallac'a ve onun fikirlerine hayranlık beslediğini ifade etmemiş midir?. İmam Gazali bununla da yetinmemiştir ve yine Hallac'ın, yani Ortodoks Şeriat kafasının dinsiz diyerekten zulmettiği Şairin :

«Kadeh ince'dir, Şarap şeffaf
İki şey birbirinin aynı, madde mütereddid,
Ve sanki ortada şarap var, şarap kadehi yok
Veya sanki şarap kadehi var, şarap yok»

şeklindeki sözlerine taparcasına sarılıp, biraz kapalı deyimlerle de olsa (çünkü cesareti buna elvermez) Tanrı-Kainat ayniyetinde kendisini bizzat aramağa çalışmıştır. Bu düşünceleriyle İmam Gazali, hiç şüphesiz ki Türk'ten, yani o dalâlet içerisinde sokmağa uğraştığı Türk'ten, ve daha başka bir deyimle MÜCERRET GÜZEL-

LİK kavramında KİŞİ-TANRI ayniyetini bulan veya yaratan Türk'ten farklı bir durumda olmamıştır. Daha başka bir deyimle İmam Gazali, kendisine El-Hallac'ı ideal edinirken ve bu ünlü şairin yukarıdaki sözlerini huşu içerisinde tekrarlarlarken ,biraz farklı şekil ve yoldan da olsa Pantheism'ın temsilciliğini yapmıştır ve şu durumda eğer Pantheism'e bağlanmak suç ve dinsizlik ise bu suçu ve dinsizliği herkesten öncesi kendisi kabullenmiştir.⁶⁹

H — XIV cü ve XV ci yüzyıllar :

1° — İbn Haldun

XIV ve XV ci yüzyılda Türk'ün lehinde olabilecek görüşe sahip nadir düşünürlerden biridir

XIV cü ve XVI ci yüzyılda Türk'ün lehinde görüş serdeden nadir İslam düşünürlerinden biri İbn Haldun'dur. (İbn Haldun 1406 yılında ölmüştür.)

İbn Haldun'ki aslında Arab'ın kendisine mal ettiği ve Batı'ya karşı daima iftiharla öne sürdüğü Tunuslu' bir düşünürdür, oldukça objektif denilebilecek bir açı'dan çeşitli milletleri değerlendirir ve bu arada ARAB'ı ve TÜRK'ü eleştirir. Onun indinde Arab ilkeliliğin ve medeniyet yoksunluğunun timsalidir. «Arab'lar, der, bütün milletler içerisinde san'ata en az yatkın olan millettir».^{69a}

Fakat buna mukabil Türkler hem savaş tekniği san'atında, hem genellikle san'atda ve hem de ilme değer verme'de takdire sayandırlar.

Türkler San'at sahasında üstünler

San'at ve san'atla uğraşanların Arab olmayan ülkelerde pek çok sayıda bulunduğunu belirten İbn Haldun bu ülkeler arasında Çin'i, Hindistan'ı, Türk ülkelerini ve Hıristiyan milletlerini sayar

⁶⁹ Açık ifadelerle olmasa da Gazali, Pantheism'ın çeşitli şekilleri ve kisvesi altında saklanmaktadır. Gazali'nin Pantheistic yönleri için bk. W.H.T. Gairdner'in «Mishkat-al-Anwar» (The Niche for Lights) tercümesine ilâve ettiği önsöz, sh. 34 ve d.

^{69a} «The Arabs, of all people, are least familiar with crafts». İbn Khaldun, *The Muquaddimah, an Introduction to History*, Translation from the Arabic by Franz Rosenthal, Pantheon Books 1958 3 volumes., yukarıdaki pasaj için bk. Vol II, sh. 353.

ve yabancı diğer milletlerin bu ülkelerden san'atkar getirttiklerini söyler.^{69b}

ve Türk'ün ilme merakını över

XX ci yüzyılın sonlarına doğru Mısır Başkanı Nasır bütün Dünya kamu oyuna Türk'ü kötülerken, ve ve geçmiş yüzyıllar içerisinde onu ilim düşmanı, medeniyet yoksunu olarak gösterirken ve Mısır'a hizmeti dokunmadı diye tanıtırken İbn Haldun, daha XIV cü yüzyılda Türk'ün ilme merakını ve bu konularda Arab ülkelerine hizmetini övmüştür. Eserinin İkinci cildinde Türk İdare adamlarının nasıl ilim yuvaları açtıklarını, manastırlar kurduklarını, ve Mısır'ı böylece ilim saçan bir ülke haline nasıl getirdiklerini ve nasıl diğer İslâm ülkelerinden ve meselâ Irak'dan veya Magrib ülkelerinden sırf ilm ve feyiz almak maksadiyle Mısır'a akın olduğunu ve bu durumun kendi yaşadığı tarihten ikiyüz öncesinden beri böyle olduğunu belirtir.^{69c}

I — XVI cı yüzyıl Arab Tarihçisi İbn TULUN ve TÜRK'ler Hakkındaki Olumsuz Görüşleri :

«Türk'ün geçtiği yer harabeye döner» şeklinde CUVAYNI'nın XIII cü yüzyılda yerleştirdiği sloganı XVI ci yüzyılda İbn TULÜN yaşatmağa devam eder.

1° — Muhammed b. TULUN (doğumu Hicrî 880/Miladî 1475) Arab okullarındaki temel eğitim sırasında Türk'ü Arab'ın en büyük düşmanı gibi gösterir nitelikteki tarih kitabının yazarıdır. Kitabının Fransızca tercümesi 1952 yılında Şam'da yayınlanmıştır.

^{69b} «One may observe the great number of crafts in non-Arab countries such as China, India, the Lands of the Turks and the Christian Nations, and the fact that other nations imported their own crafts from theme». İbn Khaldun, ibid. vol. II, p. 353.

^{69c} «...They (yani Türk Emir'leri - İdarecileri) built a great many colleges, hermitages and monasteries, and monasteries, and endowed them with mortmain endowments that yielded income... People traveled to Egypt from Iraq and the the Magribs in quest of knowledge. Thus, the sciences were very much in demand and greatly cultivated there». İbn Khaldun, ibid. Vol. II, p. 435.

İbn TULUN bugün dahi Arab ülkelerinin çeşitli kademedeki eğitim okullarında okutulan bir Arab tarihçisidir. XV ci yüzyılın sonlarına doğru dünyaya gelen bu yazar özellikle Şam'da Memlukler ve Osmanlılar zamanında hüküm süren Türk İdarelerinin Arab'a karşı kötü davranışlarını dile getirir. İbn Tulun'ü okuyupta Arab'ın Türk'e karşı düşmanlık beslememesi mümkün değildir. Bunu da pek haksız görmemek gerekir. Zira İbn Tulun bütün bu olayları kendi açısından ele alarak ve Arab'ın duygularıyla yazmıştır. İbn TULUN'dan öğreniyoruz ki Şam valisi Gambardi al-GAZALİ, Osmanlı Padişah'ı Sultan Selim'in ölümünü müteakip ayaklanmıştır. Bu ayaklanmaya karşı Kanuni Sultan Süleyman devrinde Ferhad Paşa tarafından yatıştırma- hareketlerine girişilmiştir ve bu hareket sonucu olarak Gambardi al-Gazali yenilmiş ve Osmanlı ordusu Şam'a girmiştir. İbn Tulun Osmanlı askerlerinin bu savaşlar ve işgaller sırasında son derece hunhar davranışta bulduklarını anlatır. Osmanlı askerlerinin tutumunu oldukça mübalağalı bir şekilde dile getiren sahneleri İbn Tulun'un kaleminden okuyan her Arab için Türk'e karşı husumetvekin ve nefret beslememek mümkün değildir. Okuyalım beraberce İbn Tulun'ü :

«Salı günü Gazali (kuvvetleriyle birlikte) Şam'ı terkederek Anadolu birlikleri ile çarpışmak üzere harekete geçti. İki ordu DUVAIR'de öğleye doğru karşılaştılar. (Gazali'nin) orduları, göz açıp kapayıncaya kadar yenilgiye uğradılar ve Gazali bu savaş sırasında öldürüldü. Türkler Şam civarındaki Salhiye'ye kadar takiplere devam ettiler ...Salhiye'ye girdiklerinde evlerin kapılarını kırarak mahzenlerde ne varsa yağma ettiler, evleri ve çarşıdaki dükkanları talan ettiler... ..Kadınları çırıl çıplak soymaktan ve erkeklere dahi saygısızlıktan geri kalmadılar; sofu'lar, hukukcular ve ünlü kişiler dahil hiç kimse'ye karşı aman vermediler. Kadınlar Hanbali'lerin Camilerine, Umariya'ların Medreselerine... sığındıysa da Türk askerleri onlara saldırmaktan ger kalmadılar, onları soydular, çoğunu alıp götürdüler ...bu arada köleleri, ve çocukları da beraber... Genel kanaat o olmuştur ki ŞAM'ın başına gelen bu felaket vaktiyle Timürlenk zamanında vuku bulan ile kıyaslanabilir.»⁷⁰

İbn Tulun, o devirde cereyan eden olayları daha renkli kılmak ve Türk'e karşı husumet duygularını daha da tahrik edebilmek

⁷⁰ Bk. Muhammed b. TULUN, *Histoire des Gouverneurs Turcs de Damas*, (Fransızca'ya Henri Laoust tarafından çevrilmiş bulunan bu yazı «Les Gouverneurs de Damas sous les Mamlouks et les Premiers Ottomans AH 658/AD 1156 - AH. 1260/AD. 1744' adlı kitapta ŞAM'da 1952 yılında yayınlanmıştır. sh. 173.

maksadiyle, tıpkı diğer Arab tarihçilerinin ve yazarlarının yaptıkları gibi çeşitli şairlerden mısralar getirmeyi ihmal etmez: «Felaket öylesine korkunçtu ki aklı başında nice insanlar cinnet getirdiler. Şair'in dediği gibi: 'Bütün insanlariyle ŞAM Cennet güzelliğinde bir Bahçe idi,

Ve bugün Cehennemden bir ateşe benziyor...'.⁷¹

Şimdi bu satırları al-Mes'udi'den daha önce naklen verdiğimiz ve IX cu yüzyılda Türk aleyhtarlığını canlandıran mısralarla karşılaştırınız.

Kur'an'ın II ci Sûresi'nin 24 cü Ayetiyle süslenen bu satırlardan sonra İbn Tulun, okuyucusunun kolay kolay unutamayacağı bir dehşet manzarası çizmeğe çalışır: «Perşembe günü Ferhad Paşa Gazali'nin kafası ile birlikte onun öldürülen askerlerinin kafalarından kesilme 1000 kulağı Kanuni Sultan Süleyman'a gönderir».⁷²

İbn TULUN'un değerlendirmesi hakkında bir kaç söz :
TÜRK, kendi niteliklerini ARAB'ın değerlendirmesine ve onun beyanına göre öğrenmekte.

Şüphesizki bütün bu yukarda anlatılanlar, eğer varid ve sabit ise, tiksinti duyulacak şeylerdir. Birer Türk olarak hiç birimiz bu çeşit vahşete gönül rahatlığı içerisinde «İyi olmuş» ya da «İsabetli davranmışlardır» diyemeyiz. Fakat şunu da ilâve etmek gerekir ki o devirler için bu çeşit olaylar biraz da olağan şeylerdi. Aynı vahşetin çok daha âlâsını Arab orduları çok yüzyıllar öncesinden beri yapmağa başlamışlardı. İslâm'ın ilk devirlerindeki savaşları ve Muhammed'in seferlerini nakleden al-TABARİ'yi okuyacak olursak bu konuda yeterli bir fikir edinmemiz mümkündür. Buna benzer olaylara ve vahşet denemelerine her devirde ve her ülkede rastlamak kolaydır. XX ci yüzyılın ilk yarısı sonlarına doğru dünyanın en medeni sayılan bir ülkesinde ve meselâ Almanya'da Hitler'in Alman milletinin desteğiyle yapmış olduğu vahşeti düşünecek olursak Ferhad Paşa'nın o devirler de olağan sayılan davranışlarını özel bir kategoriye koymamak gerekir. İbn Tulun bütün o olayları böylesi-

⁷¹ Muhammed b. Tulun, a.g.e., sh. 174.

⁷² İbid. sh. 174.

ne eşine rastlanmaz bir duruma sokarak Arab'ın Türk'e karşı husumetini tahrik etmenin yollarını bulmuşa benzer .

Şüphesiz ki başka örnekleri öne sürüp yukarıda anlatılan olayları mazur göstermek gibi bir tutum takınmak düşüncesine yer vermiş değiliz. Fakat söylemek istediğimiz şey şudur ki, Arab kendi Tarih yaşantısı içerisinde Türklerle olan her olayı kendi davasına bir bahane kılmakta ve Türk'e karşı düşmanlık duygularını geliştirmek için elinden geleni yapmaktadır. Ve bizim insanlarımız, küçüğü veya büyüğü ile, kendi niteliklerini Arab'ın ağızından ve Arab'ın işine gelir şekle soktuğu olaylara göre öğrenmektedir. Bizim Şeriatcımız, tıpkı bir Arab öğretmeni gibi bu tarihi olayları ve meselâ İbn TULUN'ü Türk yavrusuna tek taraflı, tek yönlü olarak ve sanki Arab'ın davasına hizmet eder bir ruhla anlatmağa ve okutmağa çalışmıştır ve çalışmaktadır. Her devirde Din adamımız Arab'ı haklı ve Türk'ü haksız gören bu bilgilerle yetişmiştir.

III — YAKIN DEVİRLER İÇERİSİNDE (XVIII ci ve XIX cu yüzyıllarda) TÜRK ALEYHTARLIĞI

A — Vahhabi'lerin tutumu; Arab'ın Türk'e karşı husumet duygularını körükleyici olarak Vahhabiler; Türk'lerin yeteri kadar İslâm'a bağlı olmadıkları ve Halifeliğin Türklerin elinde bulunamayacağı görüşlerinin işlenmesi.

Arab milliyetçiliği demek bir bakıma Arab'ın Türk boyunduruğundan kurtulması ve kendi kendisinin efendisi olması gayretleri demek olmuştur. Bunu sağlamak için Arab, akla gelebilecek her çareye başvurmuş ve kendisine her vasıtayı meşru görmüştür. Bu çare ve vasıtalar pek çeşitli şekillerde kendilerini göstermiştir.

Daha önce de temas ettiğimiz gibi bunlardan birisi, Türk'ün yani Arab'ı hakimiyeti altında bulunduran kuvvetin İslâm'a yabancı ve İslâm'a yeteri kadariyle bağlı olmadığı ve çeşitli nedenlerle olamayacağı fikrinin işlenmesi keyfiyeti olmuştur. Türk'ün İslâm'a sonradan girmiş oluşu, saniyen Arab ırkından yanı Tanrı'nın (Arab'ın ifadesine ve Şeriat esaslarına göre) seçtiği ırktan olmayışı, ve bundan başka Arab geleneklerine (ki İslâm'ın oluşumu bu gelenekler olarak gösterilir) yabancı bulunuşu, ve nihayet İslâm'ı ifsad ettiği ve ilk özünden uzaklaştırdığı, bozduğu, İslâm medeniyetini çöktürdüğü, yani tek kelime ile İslâm'a kötülük etmiş bulunduğu

gibi hususlar hep bu Arab tezi'nin çekirdeklerini teşkil etmiştir. Bu fikirlerin XIX cu yüzyılda en hararetle savunucuları VAHHABİ'ler olmuştur. Vahhabi'ler, bilindiği üzere, İslâm toplumlarının İslâm'dan ayrıldıklarını, İslâm'a ihanet eder hale girdiklerini, ve İslâm'ın ilk ve öz şeklinden uzaklaştıklarını iddia ederlerken bunun nedenlerinin Türkler olduğunu ve çünkü Türklerin Müslümanlıkla ilgilerinin bulunmadığını ve kalmadığını ve buna benzer iddiaları öne sürmüşlerdir. Vahhabi'ler için asıl olan şey, İslâm'ın o ilk ve öz şekline dönmektir; bunun dışında başka bir şey tasavvur edilmemelidir; başka bir çare yoktur.

Müslümanlık demek, dindarlık demek gerçek anlamıyla budur. Bundan dolayıdır ki Osmanlı hâkimiyetinden her ne bahasına olursa olsun kurtulmak gerektir. Bu vesile ile hemen şu bir iki noktayı belirtmekte fayda vardır ki Vahhabi'lerin Türk'e karşı bu tepkiyi gösterdikleri ve Türk'ü yeteri kadariyle İslâm'a bağlı olmamakla suçlandıkları tarihlerde İstanbul'da Şeyh-ül İslâm efendi, Şeriat'ın o ilk devirlerdeki öz hükümlerine ve Peygamberin emir ve davranışlarına ve nihayet Kur'an'ın bütün hükümlerine en büyük titizlikle bağlı Türk toplumuna bu emirleri ve hükümleri görülmemiş bir zecriyet havası içerisinde uygulamak hevesiyle kadınların çarşaflarının kalınlığını veya inceliğini hesap etmekle meşguldu. Toplum en koyu şekliyle İslâm'a bağlılık örneği vermekteydi. Fakat Şeriat'a böylesine saplanmışlık dahi Vahhabi'leri tatmin etmiyordu. Türk'ü, Padişahından en basit insanına varıncaya kadar İslâm'a yeteri kadariyle bağlı olmamakla suçlamağa devam ediyorlardı. Onların bu yöndeki iddia ve iftiraları zamanımıza kadar sürüp gelecektir.

HALİFELİĞİN ARAB'tan başkasına ait olamayacağı konusundaki din esasını hem Türk'e karşı düşmanlık hem de Arab milliyetçiliğini geliştirme vasıtası yapmaları.

ARAB'ın Osmanlı devletine karşı ayaklanmasında ve Türk boyunduruğundan kurtulmasında en büyük rolü oynayan etki VAHHABİ'lerden gelmiştir. VAHHABİ etkisi daha XIX cu yüzyılın başlarında ilk olumlu meyvelerini vermeğe başlamıştı. Daha Sultan Selim III, devrinde, 1805 yılında Emir Muhammed el SUUD, MEKKE'yi fethetmiş ve ilk iş olarak Cami'lerde hutbelerin Padişah III cü Selim adına okutulmasını durdurarak kendi adına okutmağa başlamışır. O tarihlerde Bağdad'ta bulunan Fransız konsolosu Jean

Raymond bu olay vesilesiyle şu satırları yazar : «... geçen gün bir VAHHABİ taraftarı, Peygamber edasiyle bana şunları söyledi : Halifelik koltuğuna bir ARAB'ın çıktığını göreceğimiz gün yaklaşmaktadır; hilafeti gaspedenlerin boyunduruğu altında yaşamağa lüzumundan fazla katlandık».⁷⁵

Bu yöndeki diğer bir hareket Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 1830 ilâ 1841 yılları arasında Suriye'yi işgal edip Kütahya'ya kadar ilerlemek suretiyle Türk hakimiyetine karşı giriştiği harekettir.

VAHHABİ'lerin daha XIX cu yüzyılın başlarında temenni eder oldukları dilekler 1924 yılında Kral Hüseyin'in Mekke'yi almasıyla gerçekleşecektir.

Ne hazindir ki Kur'andaki hükümlere uygun olarak Halifeliğin Arab'tan gayrı milletlere ait olamayacağı fikrini sadece Arab'lar ve özellikle Arab milliyetçiliğinin en hararetli teşvikcisi olan Vahhabi'ler değil fakat Türk din adamları ve Türk Uleması da benimsemişti. Abdülhamid'in ilk tahta çıkışı tarihlerinde İstanbul'un başlıca cami'lerinin baş İmam'ları bu konuda görüş ve fikir birliğine varmışlardı. Ve Şeriat kaynaklarında halifenin Arab olması gerektiğini belirtir esasları halka dağıtmakta ve okutmakta idiler. Kendi şahsi çıkarları nedeni ile Abdülhamid, 1890 yılında bu çeşit yayınların ortadan kaldırılmasına karar vermiştir.⁷⁶

B — Muhammed Abduh'a (1849-1905; Mısır Müftüsü) göre :

«Ruhuna İslâm nüfuz edemeyen Türk İslâm medeniyetini söndürmüştür.»

Mısır Müftülüğü yapmış bulunan ve Arab dünyasının çok iyi tanıdığı bu Mısırlı din adamının Türk'e düşmanlığı da tıpkı diğerleri gibi aynı tema'ya «İslâm medeniyetini geriletken ve yok eden Türklerdir teması»na dayanır. «Al-İslâm Ve'l-Nasraniyya»ya ilâve ettiği yazılarında İslâm'ın ilk devirlerini İslâm medeniyetinin en parlak devri olarak ele alır. Muhammed devrini ve Halifeler devrini örnek göstererek İslâm'ın hurafat ile uğraşır din olmadığını, bâtıl itikadlara yer vermediğini, gericiliğe müsait olmadığını, ve nihayet istibdat ve zulmu desteklemediğini söyler. İslâm medeni-

⁷⁵ Bk. J. Raymond, *Memoire sur l'Origine des Wahhabis sur la Naissance et sur l'influence dont ils fulssent comme nation, 1806. La Société de la Géographie d'Egypte. 1925.* Yukardaki pasaj için bk. Zeine Z. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, Beirut 1966, 34.

⁷⁶ Bk. Sir E. Pears, *Life of Abdulhamid*, sh. 149.

yetinin gerilemeğe başlaması devrini Halife al-Mu'tasım devri olarak gösterir çünkü bu halife ile birliktedir ki Devlet İdaresine Türk unsurlar girmeğe başlamıştır. Türk unsurlarkısa zamanda Halifeden sonra en yüksek mevkileri işgal eder olmuşlardır ve onlarla birlikte de askeri despotizm devri başlamıştır. Türkleri BARBAR olarak nitelendiren Muhammed Abduh «Bu Barbarların etkisi altındadır ki İslâm'ın entellektüel medeniyeti solmuş ve bozulmuştur, çünkü bu barbarlar İslâm'ı sadece elbise gibi sırtlarına geçirmişlerdir ve fakat İslâm'ın hiç bir zerresi onların ruhuna nüfuz edememiştir.» diyerekten oldukça ağır ve aslında tam tersi olması gereken bir durumu kendi dâvâsına alet etmek istemiştir.⁷⁷

Bu ağır ithamın sakathğını ve yanlış temele oturduğunu ve filhakika aslında Türk'ü gerileten nedenlerin başında Şeriat düzeni geldiğini anlayabilmek için Şeriat'ın gerçekten ne olduğunu ve hür düşünceye yer vermeyen yönlerinin ne bulunduğunu bilmek gerektir.

C — Abdürrahman al-Kavaikibi (1849-1902)'e göre İslâm'a kötülük yapan sadece Türklerdir ve Arab Türk'e nazaran çok üstündür.

Suriyeli bu yazar (Raşid Rida'nın yakın arkadaşlarından) Arab'ın Türk'e üstün olduğu fikrini işleyen ve ispata çalışan yazarlardan biridir. «Tabai al-İstibda» (İstibdadın nitelikleri) ve «Umm al-Gura» adlı kitablariyle bir yandan Arab'ın Türk'e üstün olduğu görüşünü ileri sürer ve diğer yandan da İslâm'ın gelişmesine Osmanlı devletinin nasıl engel teşkil ettiğini belirtir. al-Kavaikibi, modern Arab düşünürleri içerisinde Pan-Arabizm fikrini en şiddetle savunanlardan biriydi ve kendisini, Arab'ın Türk'e karşı düşmanlık duygularını tahrike görevli saymıştı.⁷⁸

D — Arab milliyetçiliği taraftarlarına göre : Hilafeti ele geçirmekle TÜRK'ler Şeriat ilkelerine aykırı hareket etmişler ve İslâm'ı ifsat etmişlerdir. İSLÂM'ın özüne dönmek demek hilafet'in tekrar ARAB'lara geçmesi demek olacaktır.

⁷⁷ Bu konuda bk. Sylvia G. Haim (Editor), An Anthology Selected and Edited by S. G. Haim, Los Angeles 1962, sh. 21.

⁷⁸ Bk. Sylvia G. Haim, a.g.e., sh. 27. Arab'ın Türk'e üstünlüğü konusunda al-Kavaikibi'nin kitabından alınma pasajlar için bk. sh. 78-80.

Hilafetin ARAB'lardan gayrı hiç bir ırka geçemeyeceğini ve daha doğrusu Kureyş kabilesinden biri tarafından temsil edilebileceğini ve bu itibarla hilafeti ele geçirmekle Türk'lerin İslâm'a aykırı hareket etmiş olduklarını, İslâm'ı ifsat ettiklerini iddia eden bir kısım Arab yazar ve düşünürleri İslâm'ın özüne dönülmesi gereğine sarılmışlardır. Ancak bu suretledir ki Hilafetin yeniden Arab'lara geçebileceği veya hiç olmazsa Osmanlı Saltanat ve hilafetine karşı Arabların bu yoldan da kışkırtılabileceği tezini savunmuşlar ve bunu Türk aleyhtarlığı şeklinde Arab milliyetçiliği davasının bir vasıtası olarak kullanmışlardır.

İslâm'ın hemen hemen bütün büyük düşünürlerinin fikri o olmuştur ki halifelik Kureyş kabilesi dışından bir kimseye ait olmaz. al-Aş'ari'den Mavardi'ye ve İmam Gazali'ye varıncaya kadar İslâm dünyasının «Ortodox» ortamını etkileyen ve yaratan bütün düşünürler bu noktada ittifak etmişlerdir. Al Aş'ari «**Kitab Makalat al-İslâmiyyün**» adlı eserinde bu konuyu en yetkili bir kalem olarak işlemektedir. Muhamed'in ölümü üzerine Ansar'ın Medine'de «Banu Sa'idah»ın avlusunda toplanarak halifelige Sa'd İbn Ubadah'ı seçmeleri üzerine Ebu Bekir'in nasıl müdahale ettiğini ve seçim sonuçlarını nasıl değiştirdiğini ve kendisini nasıl halife seçtiğini hikaye ederken : «...Ebu Bekir ve Ömer bunu öğrenince (yani UBADAH'ın halife olarak seçildiğini öğrenince) Ansar'ile bazı Muhacirun'u toplantıya çağırdılar. Ebu Bekir onlara halifeliğin münhasıran Kureyş kabilesine ait bulunduğunu anlattı ve Tanrı Elçisinin şu sözlerini nakletti : ' Halifelik Kureyşlilerde kalacaktır. Bu delil üzerine orada toplananlar, bu söylenenleri benimseyerek gerçeğe dönmüş oldular.»⁷⁹

Bu konuları al-AŞARİ uzun uzun işler.

Ölümünden önce Ebu Bekir, kendisinden sonra halifelige ÖMER'in getirileceğini söylemiştir. Ömer'de Kureyş kabilesindedir.

Osman'a gelince'ye kadar halifelige Kureyş kabilesinden olmakla beraber sadece HAŞİMİ ailesine mensub olanlar geçmiştir. Kureyş kabilesi bilindiği üzere HAŞİMİ ve EMEVİ adını taşıyan iki ayrı sülaleden meydana gelmişti. Ölümünden önce ÖMER,

⁷⁹ Bu satırlar al-Aş'ari'nin «**Kitab Maqalat al- İslamiyyun Wa'İhtilaf al-Musallim.**» (Edited by H. Ritter 1929-1930) kitabından alınmıştır. Bk. H. S. Nyberg'in İngilizce'ye tercüme ettiği al-Hayat'ın «**Kitab al-İhtişar**»'ın ön sözüne bakınız. sh. 3.

Kureyş kabilesine mensup 6 kişiyi Halife adayları olarak göstermişti. Osman bu guruba takaddümen kendisini halife seçtirmesini bildi. Osman Kureyş kabilesine mensub olmakla beraber Emevi sülalesinden gelmeydi. Halife seçildikten sonra kendi ailesi yakınlarına ve arkadaşlarına iltimas ettiği, onlara menfaatler sağladığı söylentilerine yol açacak davranışlarda bulundu. Bu durum halk arasında hoşnutsuzluk yarattı ve nihayet Ebu Bekir'in oğlu tarafından düzenlenen bir teşebbüs sonucu Osman, 656 yılında Medine'de öldürüldü. İşte Osman'dan itibaren dir ki hilafet zaman zaman HAŞİMİ'lere ve zaman zaman da EMEVİ'lere geçti. Peygamber kendisi HAŞİMİ ailesindendi. Daha sonra Abbasi'ler de Haşimi ailesine mensub olarak hilafete geleceklerdir. Fakat Osman ve daha sonra EMEVİ saltanatı mensubları Kureys kabilesinin EMEVİ kolundan gelmedirler.

**MAVARDİ'ye ve İmam GAZALİ'ye göre
halifeliğin şartları arasında KUREYŞ
kabilesine mensub olma şartı vardır**

Gerek Mavardi'ye ve gerek İmam Gazali'ye göre halifeliğin çeşitli şartları arasında yer alan önemli bir şart'da KUREYŞ kabilesinden gelmiş olma şartıdır. «Al-Ahkam al-Sultaniyah» adlı kitabında MAVARDİ halifeliğin yedi şartından bahseder ve yedinci şart olarak halife olacak kimsenin Peygamberin mensub bulunduğu Kureyş aşiretinden çıkma olması gerektiğini söyler.⁸⁰

AYNI ŞEKİLDE İmam GAZALİ'de «Mustazhiri» adlı kitabında Mavardi'nin saymış olduğu şartlara benzer şartları öngörmüş ve halife olacak kimsenin Kureyş'lilerden olma gereğini savunmuştur.

Hilafet meselesi

Türk'e karşı kıskançlık ve husumet duygularına âlet edilir :

Hilafet'in Türkler tarafından zorla ele geçirildiği fikri de XIX cu ve XX ci yüzyıllarda Arab milliyetçiliğinin Türk'e karşı husumet duygularını geliştirmek maksadiyle körüklediği ve bunda başarılı olduğu bir konudur. Hilafet'in gerek Kur'an'daki emir ve hükümlere göre ve gerek Peygamber'in sözleri icabı ancak Arab'dan

⁸⁰ al-Mavardi, **al-Ahkam al-Sultaniyah**, Fagnant tarafından İngilizceye çevrilmiştir, bk. Bölüm I,

çıkma — ve hem de Kureyş kabilesinden gelme — birisine ait olması gerekeceği fikri ve tezi çok eski yüzyıllardan beri savunulmuş bir tez olmuş bulunmakla beraber, bu tez asıl şu son 150-200 yıl içerisinde sömürü unsuru yapılmıştır. Böylece Arab halklarının Türk düşmanlığı duyguları işlenmiş ve bu yoldan milliyetçilik cereyanları yürütülmüştür.

Geçen yüzyılın sonlarına doğru, 1878'lerde J. Finn adındaki bir İngilizin yayınladığı «Stirring Times» başlıklı kitabdan 1850 ilâ 1860 yılları arasında Arablar arasında yaşamış bulunan bu izlemcinin görüşlerini anlamak ve o tarihler itibariyle Arab halklarının Türk'e karşı beslediği nefreti anlatmak mümkündür; şöyle diyor yazar: «...bu insanlar (yani Arab'lar) cedleriyle gurur duymaktalar; hemen hepsi, ve hattâ cahil olanları dahi kendi dinlerinin sistemini biliyorlar ve bu dinin Arab niteliği taşıyan kaynağına iniyorlar. Bundan dolayıdır ki, Tatar'dan gelme yabancı bir ırka mensub bir Türk Sultan'ının nasıl olurda Kureyş Kabilesinden çıkma Muhammedin halifesi olarak hilafet makamında yer alabileceğine ve Mekke Şerifini tayin veya azletme yetkisine sahip bulunabileceğine akıl erdirememektedirler.

Hilafet makamına sehabet iddia eden Osmanlılara karşı onların (Arab'ların) hoşnutsuzluk ifade edişlerinin bir diğer şekli de Osmanlı Padişahını Arabca «Hana»dan galat olarak Han deyimi ile çağırılmalarıdır çünkü Arabca'da «Hana» deyimi «Hiyanet etmek», «Aldatmak» anlamına gelir. Onları konuşurken dinlediğimde çoğu zaman «AbdülMecid el-HAİN» (güvene ihanet eden Kişi) diye bu deyim üzerinde ısrarla durduklarını gördüm.

Bu arablar, ki kendilerini sadece Arab diye bilmektedirler, Türklerden nefret ediyorlar ve tiksiniyorlar,ve bu nefretin kaynağı Arabistan'ının Osmanlılarca fethi devirlerine kadar iniyor. Düşmanlığın ve kıskançlığın nedenleri ırk farklılığından ve geçmiş devirlerdeki bu işgallerin geleneksel anlarından doğmaktadır...»⁸¹

Halifeliğin Osmanlılara ait olamayacağı fikrinin XIX cu yüzyılda gelişmesi; İslâm'ın Öz'üne dönmenin halifeliğin Arablara aidiyetini kabul etmek demek olacağı.

⁸¹ Bk. J. Finn, *Stirring Times*, (London 1878) 2 Ciltim; Yukardaki pasaj için bk. Vol. I, sh. 215.

Geçen yüzyıl esnasında ve XX ci yüzyılın başlarında Halifeliğin Türk'lere ait olamayacağı fikri Arab'lar arasında gittikçe gelişen bir görüş halini almıştır. «Modernist» olarak geçinen Arab düşünürlerinden bazıları bu fikri yaymaya çalışmaktaydılar. Fakat Türk Padişahının Saltanat makamını işgal etmesi ve Arabların dahi halifesi bulunması keyfiyeti onlar için önem arzetmemekteydi; onlar için önemli olan şey Arab'ların İktidara sahip oldukları ve İslâm'ın kalbi durumunda buldukları devirlerdi. İslâm'ın öz'üne dönmek ve Şeriat'ı ilk saf şekliyle uygulamak demek halifeliğin Türk'lerden Arablara geçmesi demek olacaktı.⁸² Bundan dolaydır ki İslâm'ın Türkler tarafından bozulduğu ve bu yüzden safiyetini kaybettiği ve binaenaleyh İslâm'ın o öz ve temiz şekline dönmek gerektiği fikrini işlemek Arab'ın işine gelmiştir ve bunu Türk aleyhtarlığı unsurunun bir başka vesilesi yapmıştır.

E — Arab'ın TÜRK'ten nefretlerinin sınırsızlığı : Hıristiyan hakimiyetini Osmanlı hakimiyetine tercih edencesine gelişen Türk aleyhtarlığı

Daha önce de görmüş olduğumuz üzere Arab, daha XI ci yüzyılda Türk'ün kötü idaresinden ve davranışlarından yılmış olarak Hıristiyan hakimiyeti altında yaşamının Türk idaresi altında yaşamaktan çok daha iyi olabileceği duygularını izhar ederdi. İbn al-Banna'nın XI ci yüzyıl anıları vesilesiyle bu noktaya daha önceki sahifelerde temas etmiştik. Şurası muhakkak ki Müslüman Arab, din kardeşi postuna bürünerek veya bazan bürünmeye dahi hacet duymayarak, o tarihlerden bu yana her zaman için hıristiyan idare özlemine Türk idaresine tercih edencesine duymuş ve bunu izhar etmiştir. Yine belirtmekte fayda vardır ki bu özlem dolayısıyla Arab'ı kınamak doğru olmaz. Arab'ı bu durumlara sokan şey aslında Osmanlı İdare sisteminin, bazı istisnaî haller ve zamanlar hariç, gerçekten kötü oluşudur. İtiraf etmek gerekir ki bu idare tarzı geçen yüzyıl içerisinde gittikçe bozulmuş, tam manasiyle sömürü halini almış ve hiç bir şekilde iyiye yönelmemiştir. Özellikle Filistin'de bunun pek kötü tezahürleri görülmüştür. Padişahın temsilcisi sıfatıyla mahalli idareyi yürütmekle görevli Osmanlı paşalarının keyfi,

⁸² Bk. A. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age 1789-1939*, London 1962 sh. 268.

Yazar bu cereyanların 1880'lerde oldukça gelişmekte bulunduğunu belirtilirken Blunt'un 1880 yılında yayınladığı «*The Future of İsam*» adlı kitabın buna delil olduğunu söyler.

sorumsuz ve despotik davranışları ora halklarını sindirmiş, ezmiş, ve bu yüzden Osmanlı hakimiyeti dışında her türlü yabancı İdareyi hasretle bekler hale getirmiştir. Geçen yüzyılın ortalarında Arabistan yarım adasında ve Filistin'de yaşamış yabancı bir müşahit bu kötü idarenin gerçekten ne olduğunu en açık bir şekilde anlatır.⁸³

Türk İdare sisteminin bozukluğunu, ikelliğini ve kötülüğünü yakinen görmüş bir kimse olarak yazar, kadim devirlerin Roma İmparatorluğu ile bir kıyaslama yaparak : «...Romalılar, der, ayak bastıkları her yeri imar etmişlerdir, yollar, köprüler limanlar inşa etmişlerdir, halbuki Türk idaresi, hakimiyeti altında bulundurduğu yerlerden sadece vergi toplamıştır ve fakat buna mukabil bu yerlerin refahını ve kaynaklarını geliştirici hiç bir şey yapmamış, her şeyi ihmal etmiş ve aldıklarına karşılık hiç bir şey vermemiştir.»⁸⁴

Bu kötü idare nedeniyle Filistinli Arab'ların genellikle Osmanlı İdarecilerine, paşalarına karşı müşterek bir nefrette birleşmiş olduklarını belirten yazar, oralarda seyahat etmiş bulunan diğer yazarların ve şeyyahların Filistinli Arab'lardan işittiklerini de nakleder. Genellikle şu anlaşılmaktadır ki o tarihlerde bütün Arablar, hristiyan hakimiyeti altında yaşamayı Osmanlı İdaresine her zaman için tercih ve bunu canı gönülden temenni etmektedirler.⁸⁵

Hiristiyanı Türk'e tercih yönünde yerleşen bu duygular öylesine kökleşmiştir ki Arab'ta, Türk hakimiyetinin bahis konusu olmadığı yakın tarihlerde dahi bu duygu çeşitli şekillerde tezahür mahreci aramıştır. Kıbrıs davasında Mısır hükümetinin Yunan tezini desteklemesi nedenlerinin altında, kadim devirlerdeki Yunan-Mısır ilişkileri ve müşterek etkileme anıları yanında, asıl bu yukardaki hususların yatmakta olduğu şüphesizdir.

IV — XX ci yüzyılda Batı dünyası Türk'ü Arab kalemlerinden öğrenmeğe devam eder.

A — Halil Ganem'e göre Şeriat ashında
LİBERAL'dir fakat onu fanatik hale
getiren TÜRKLER'dir.

⁸³ James Finn, *Stirring Times; Or Records From Jerusalem Consular Chronicles of 1853 to 1858*, (London 1878) 2 volüm.

James Finn o tarihlerde Filistin'de İngiliz konsolosu idi.

⁸⁴ James Finn, a.g.e., Vol. II, sh. 191. O tarihlerde Osmanlı İdaresinin kötülüğü ile ilgili olarak diğer müşahedeleri için bk. Vol. I, sh. 219, 267-300, 390 ve d., 405 ve d.

⁸⁵ İbid. Vol. II, sh. 179; Ayrıca bk. Vol. II, Cpahter XIII.

1901 yılında Paris'te Fransızca olarak yayınladığı «Les Sultan Ottomans» adlı kitabında Halil Ganem : «İlk başlangıçta İslâm liberal idi, fakat ... Arab işgalleri ve yayılması sonucu olarak tasavvur olunabilecek en iğrenç bir despotizm şekline girmekte gecikmedi»⁸⁶ diyerekten Şeriat'ın gerçek niteliğini ya bilmezlikten gelir ya da hiç bilmez. Ona göre her ne kadar Arab halifelerinin elinde bir istibdat vasıtası olmuşsa da İslâm asıl Türkler elinde farklı yani despotik şekle girmiştir. «Görünüş itibariyle Arab halifeleri iyi huy-lu idiyeler de... zamanla en bayağı ve despot durumuna girmekte gecikmediler. Türklerin eline geçerken İslâm'ın değişmemesine imkân yoktu».⁸⁷ Yazar'a göre Türk hükümdarları, tabiaten otoriter ve inhisarcı olmaları yanında bir de, hristiyan ülkelere karşı giriştikleri devamlı savaşlar nedeniyle, siyasi hoşgörüden yoksunluğu ikinci bir tabiat haline getirmiş ve imha siyasetini gütmüşlerdir ve artık bu huydan vazgeçmelerine imkân yoktur.⁸⁸

Türk'ü müstebid yapan şey : Şeriat. Yazar Türk'e karşı yaptığı haksızlığın çelişmesi içerisinde.

Görülüyor ki yazar kendi ifadesiyle Türk hükümdarlarını hoşgörü yoksunluğuna sevkeden nedenleri hristiyan ülkelerle devamlı savaş halinde bulunma olayına bağlamaktadır. Halbuki şunu hatırlatmak gerekir ki Hristiyan ülkelerle devamlı savaş halinde bulunmayı zorunlu kılan şey bilindiği gibi Şeriat'ın kendisidir. Şu durumda yazar kendi kendisiyle çelişmeye girmektedir zira yukarıda «İslâm'ın özü iyi'dir onu kötü yapan Türk'tür» derken biraz daha aşağıda Türk'ü hoşgörüden yoksun kılan nedeni savaş unsuruna bağlamaktadır. Devamlı savaş hali İslâm'ın emrettiği bir şey olduğuna göre Türk'ü müstebid ve imhacı yapan nedeni Şeriat'ta aramak gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Nitekim yazardaha sonraki satırlarında ŞERİAT'ın katılığmdan bahseder.

Bir yandan Türk'ün İslâm'ı fanatik ve despotik yaptığını söylerken yazar, kendi kendisiyle tekrar çelişmeye girerek Şeriat'ın ve Kur'anın katılığmdan, değişmezliğinden bahseder ve Türk'ün az

⁸⁶ Bk. Halil Ganem, **Les Sultans Ottomans**, Paris 1901, 2 volüm. Bk. Vol. II, sh. 296.

⁸⁷ İbid. vol. II, sh. 296.

⁸⁸ İbid. vol. II, sh. 296.

da olsa bu katılığı giderdiğini belirtmekten geri kalmaz. Yazar'a göre Kur'an'ın yorumcuları genellikle Arab'lardır ve Arab'lar Kur'anı son derece dar kalıplar içerisinde, en muteassıp usullerle yorumlamışlardır ve buna mukabil Türkler, bir yandan Bizanslılarla olan yakın temasları sonucu ve diğer yandan Avrupa medeniyeti ile olan ilişkiler nedeniyle, bu katılığı kısmen de olsun gidermişlerdir. Ancak ne var ki bu etki halk sınıflarına inememiştir; halk yığınları en korkunç şekliyle fanatik kalmışlardır.⁸⁹

B — İslâm'da REFORM isteyenler Türk aleyhtarlığı unsurunu vesile ittihaz ederler, ve bu yoldan Arab milliyetçisinin ruhunu teskine çalışırlar.

& Kölelik müessesesini İslâm benimsememiş ve fakat Türkler yüzünden fesada uğrayan İslâm'a kölelik girmiş ve bu bakımdan İslâm'ın özüne dönülmekle bu mahzurlar da giderilmiştir.

İslâm düşünürlerinin pek çoğu, şu son yüz yıl içerisinde, Batı ülkelerinde bundan dört veya beşyüz yıl önce gelişen REFORMASYON hareketlerine özenerek ve sanki İslâm'ın özü ve aslı geçmiş yüzyıllar boyunca ve bugünkü uygulanış şekline farklı imiş gibi Şeriat'ın ilk kaynağına dönmek eğiliminde görünmüşlerdir. Luther'den Tolstoy'a varıncaya kadar Hıristiyan âleminin Reformcuları ne yapmak istedilerse bizim bu Arab düşünürlerimiz de aynı yolu takibe heveslenmişlerdir. Ancak ne var ki Batı'daki Reformcuların fikir dürüstlüğünü ve ahlakını bunlarda aramak biraz beyhudedir. Meselâ Seyid Ali Emir'i alalım. Köleliğin kötü ve bu nedenle kaldırılması gereken bir müessese olduğu tezini savunan Seyid Ali Emir, her şeyden evvel şunu iddia eder ki İslâm dini köleliği kabul etmemiş, bu kötü müesseseyi kaldırmağa çalışmıştır, ve İslâm peygamberi Muhammed bütün gücü ile buna gayret etmiş bulunmaktadır, ve fakat ne var ki daha sonraki yüzyıllarda çeşitli nedenlerle ve bahasus Arab'ların geri ve vahşi milletlerle ve meselâ Türklerle temas etmesi sonucu olarak köleliğin devam ettiği görülmüştür. O halde yapılmak icab eden şey İslâm'ın köküne inmek, özüne dönmek ve Muhammed'in tavsiye ve emirlerini dinlemek ve böylece bu kötü müesseseden kurtulmak. Köleliğin kötülüğünden ve kaldırılması gerektiğinden dem vuran Seyid Ali Emir,

⁸⁹ İbid. Vol. II, sh. 296.

1922 yılında yayınladığı «The Spirit of İslâm» adlı kitabında : «Hürriyeti, eşitliği ve yeryüzünün bütün insanları arasında kardeşlik duygularını haykıran ses bindörtü yüz yıllık manevi varlığın (yani İslâm'ın demek istiyor) ... gücünden alacağı taze bir canlılıkla yeniden kendisini duyurtmalıdır. Müslümanlara düşen şey büyük ve asil Peygamberin hatırasını gölgeleyen yanlış uygulamaları ortaya vurmak ve köleliğin kendi inançlarıyla bağdaşmadığını ve hazırlanacak kanunlarla artık devam edemeyeceğini ispat etmektir.⁹⁰

Görülüyor ki yazar İslâm'a atfetmek istemediği ya da atfedemediği bir eksikliği ve hatayı Türk'ün sırtına yükleyip işin içinden sıyrılmak taktiğini takipten kaçınmamaktadır. Fikir asaleti ve dürüstlüğü gösterip köleliğin hem de tabii bir müessese olarak İslâm tarafından benimsenmiş olduğunu ve İslâm peygamberinin ve ilk halifelerin dahi bütün hayatları boyunca köle edindiklerini beyan etmek var iken bu celadeti göstermek ona imkansız gelmektedir. Yirminci yüzyıl medeniyeti içinde köleliği savunmanın kabili tasavvur olamayacağını da müdriktir. O halde yapılacak şey bunun günahını Türk'e devredip Arab'ı temize çıkarmak.

Seyid Ali Emir'in bu konudaki görüşlerine birazdan tekrar değineceğiz.

C — TÜRKÜN BATI'YA YÖNELMESİNİ DAHİ SÖMÜRÜ UNSURU YAPAN ARAB MİLLİYETÇİLİĞİ.

XIX cu yüzyılın başlarında Vahhabiler tarafından Türk'e karşı kullanılan «Dinsizlik», «İslâm'a yabancılık» silahı XX ci yüzyıl içerisinde daha da kuvvetli bir şekilde ele alınmıştır. İslâm'ı en fanatik şekliyle uyguladığı bu tarihlerde dahi Türk Arab'ın dinsizlik iftirasına maruz kalmıştır. 1917 tarihlerinde Mısır'da yayınlanan «Al-Mokattam» gazetesinde şunlar yazılıydı : «Biz müminler, onları (yani hali hazır Türk hükûmeti ve Türkler) iman'dan yoksun bulmaktayız ... Şurası kayda değer ki Yemen ve Suriye'deki Valiler (Türk Paşaları) ne ibadet ederler, ne oruç tutarlar ne kutsal hac farizesini yerine getirirler, ve ne de zekât verirler; onlar sadece kutsal Ramazan ayı boyunca şarap içerler. Bütün bunlar doğrudan doğruya İslâm'a aykırı şeylerdir... Şeriat'ın öngördüğü büyük prensibler konusunda hiç bir kavramları yoktur. İslâm'ın gerek dinî

⁹⁰ AMEER, Ali Syed, *The Spirit Of İslam*, (London 1935) sh. 267. Bu kitabın ilk baskısı 1922 tarihinde yapılmıştır.

ve gerek ahlâki temel kurallarından tamamen habersizdirler ve Peygamberin ulvi şahsiyetine karşı saygıdan yoksundurlar.»⁹¹

Arab'ın Türk'e karşı aleyhtarlığının çoğu zaman ne derece mantıksız olduğunu göstermesi bakımından bu vesile ile buraya ilâve edilmesi gereken bir husus şudur ki aynı gazete Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında olarak İngilizlere ve Fransızlara karşı savaşa girmiş olmasını yermek düşüncesiyle şunları yazmıştır : «Bu savaş dolayısıyla (Türklerin) takınmış oldukları tutum dahi Şeriat'a tamamiyle aykırıdır ve her halü karda müslümanlık aleyhinedir. Bunun delili şudur ki İslâm dünyasının büyük şeflerinin ve mese-lâ Mekke Şerifi'nin ve diğer ünlü kişilerin ve Ulemanın fikrini almaksızın kendilerini Almanların kollarına atmışlardır.»⁹²

Ne gariptir ki bu satırları yazan gazete, o tarihlerde ve daha önceleri Osmanlı Devletine karşı İngilizlerle işbirliği arayan ve yapan bir toplumun yayın organıdır.

Türk'ün BATILI'laşmasını, gelişmesini kıskanan ve buna engel olmak isteyen Arab, selâmeti BATILILAŞMAKTA aramıştır.

Arab, evvelce olduğu gibi bugün de milletce Batılılaşmamızı, yani aklın üstünlüğüne yönelmemizi, ve dolayısıyla Şeriat'tan uzaklaşmamızı kıskanır ve bu kıskançlığını ve hasedini Türk'ün İslâm'a yabancı oluşunda, İslâm'a sonradan girmiş bulunuşunda ve İslâm'ı tam manasiyle kavrayamamasında göstermeğe çalışarak, ithama yönelir. Bizim gericimiz ve din adamımız da onun ağziyle konuşur ve onun yardakçısı olur. Atatürk inkılablarından çok önce, daha Abdülhamid devrinde ArabTürk'ün Batı'ya yönelmesini hazmedememiş ve bunu engellemeğe uğraşmıştır. Bilindiği üzere Abdülhamid, Türk'e karşı güvensizliği nedeniyle etrafına genellikle Arab'ları toplamış ve devlet işlerini görürken onlardan aldığı tavsiye ve telkinlere göre hareket etmeği gelenek haline getirmişti. Başlıca danışmanları arasında bilgisi ve karakteri itibariyle oldukça şüpheli Arab'lar vardı : Şeyh Ebul Huda'lar, Emin efendiler. İzzet'ler, v.s...

⁹¹ Bu yazı «Al-Mokattam» Gazetesinde «The Atrocities of the Turkish Government and its Unlawful Conduct in This War» (Türk Hükümetinin işlediği cinayetler ve bu Savaş'taki kanunsuz tutumu) başlığı altında çıkmıştır. Bu konuda bk. «The Moslem World», Vol. VII, January 1917, No. 1, sh. 80-1.

⁹² İbid. sh. 81.

İzzet ve Ebu Huda efendiler Abdülhamid'in Batı düşmanlığına saplanmasında başlıca sorumlu olanlardandı⁹³

Abdülhamid'i Türk'ün yararına olabilecek işleri yapmaktan alıkoyanlar ve meselâ İslâm'a aykırıdır diyerekten Batı ile temas-
tan geri bırakanlar yine bu Arab danışmanlardı. Abdülhamid'in güven besler olduğu bu Arab yardımcılardan gayri yine Arab asıllı Muhammed Zafir'ler, Şeyh Esad'lar, yukarda adı geçenlerle birlikte Abdülhamid'e daima şunu anlatırlardı ki, kendisinden önce saltanat makamına gelmiş olanlar Hristiyan Avrupa ülkeleriyle dostluk kurmuş olmakla hata ve GÜNAH işlemişlerdir ve yapılacak en doğru hareket BATTI'YA yönelmişliği terkedip hristiyanlığa karşı İslâm birliğini kurmak ve saldırıya geçmektir.⁹⁴

Atatürk ile başlayan Batılılaşma hareketlerine ve Türk inkılablarına karşı en büyük saldırının ve düşmanlıkların yine Arab'dan geldiğini unutmamak gerekir. Arab düşünürlerinden Suriyeli Raşit Rıza Atatürk'e, getirmiş olduğu devrimler ve bilhassa kadına verdiği değer nedeniyle çatmıştır.⁹⁵

Lâik devlet anlayışına erişmek Türk için bir gelişme olmuştur. Batılı'nın bile büyük zorluklarla erişebildiği bir başarıya Türk' Atatürk devrimleri sayesinde kavuşabilmiştir. Hür ve serbest iradeye sahip olduğu an Türk kendisini demokratik yaşantıya sürükleyecek yollara rahatlıkla girebilmiş ve lâik yaşantıya yer verebilmiştir. «İslâm toplumları arasında lâiklik gibi müspet bir tutuma sadece Türkler sahip olabilmişlerdir».⁹⁶

Türk'ün Batı'ya yönelmesini ve Batı medeniyetine temel olan müesseselere sahip olmasını İslâm'a aykırılık gibi gösteren ve bu nedenle Türk'e her türlü iftira ve küfürleri sarfetmekten geri kalmayan Arab liderleri, ve Arab idarecileri, ne gariptir ki doğrudan doğruya Batı kültürüyle yetişmiş ve Batı kültürü ile yetişmenin nimetlerini en iyi bilen kimselerdir. Yalnız ne var ki halkı cehalet içersinde bırakmak için Batı'yı kötü göstermeyi ve Batı'ya dönük Türk'ü dinsiz ilân etmeyi kendilerine şiar edinmişlerdir: «Yakın doğu'nun müslüman ülkeleri arasında Avrupa medeniyetine tam

⁹³ A. Vambery, «Personel Recollections of Abdulhamid II, and his Court», ('The XIXth Century and After', Vol. LXV, 1909, sh. 993).

⁹⁴ Bu konuda bk. «Great Britain Handbook», No. 96 a ve b, «The Rise of İslam and the Caliphate, The Pan Islamic Movement», sh. 54-5.

⁹⁵ Bk. «Le Caliphate dans la doctrine de Raşid Rida» için, Erwin J. Rosental, **İslam in the Modern National State**, 1965, sh. 73-5.

⁹⁶ W. C. Smith, **İslam In Modern History**, Princeton 1957, sh. 109.

olarak katılmağı gaye edinen sadece Türkler olmuşlardır; Mısır'da İdare edenler sınıfı sadece kültür seviyesi itibariyle Türkiyedeki kendi benzerlerine eş bir Batılılaşma gayreti göstermişlerdir. Arab dünyası bunu (yani Türkler kadar geniş ölçüde Batılaşmamayı) Türklerin İslâm'daki zayıf durumları açısından izaha çalışmışlardır.»⁷⁷

Türk'ün Batılılaşma gayretlerinde oldukça geniş görüşlü davranmasını ve bu sahada Atatürk sayesinde oldukça mesafe alabilmesini Türk'ün Şeriat'a fazla bağlı olmaması nedeniyle izaha çalışan Arab liderleri, her şeye rağmen şu inançta birleşmektedirler ki Arab kendini ancak Batı kültürü aldıktan sonra tanımağa başlamıştır ve ancak Batıya yönelmek suretiyle bütün gelişmelerine (az da olsa) sahip olabilmıştır. Bir Arab yazarı, H. Şarabi, 1957 de şunları yazmaktaydı : «...hattâ bugün bile şu inkar edilemez ki Arab aydını kendisini ve durumunu, Kahire'de veya Şam'da veya Beyrut'ta Arabca konuşarak veya okuyarak değil fakat daha ziyade Paris'te, veya Londra'da, veya New York'ta Fransızca veya İngilizce konuşarak veya okuyarak anlamaktadır.»⁷⁸

D — ŞERİAT'ın KÖTÜLÜKLERİNİ TÜRK'ÜN SORUMLULUĞUNA YÜK- LEME TAKTİĞİ

1° — Seyid Ali EMİR'e göre İslâm'da
Köleliği yerleştiren ve geliştiren
Türkler imiş.

XX ci yüzyılın diğer bir ünlü Arab düşünürü Seyid Ali Emir'dir. İlk de'â 1922 yılında İngilizce olarak yayınladığı «The Spirit of İslâm»⁷⁹ adlı kitabında İslâm'da kölelik konusunu ele alır ve İslâm Peygamberi'nin köleliği kaldırmak istemiş olduğunu, ve fakat yerleştirdiği esaslara riayet edilmediğini, ve edilmediği için de köleliğin devam etmiş bulunduğunu ve bunun sorumluluğunun Türklere ait olduğunu, ve eğer Arab'lar Türklerle temas etmemiş olsalardı kölelik müessesesinden çoktan kurtulmuş olacaklarını belirtir.

⁷⁷ G. E. Von Grunebaum, *Modern İslam; The Search for Cultural Identity*, Berkeley 1962 sh. 138.

⁷⁸ Bk. Hisham Sharabi, «The Crisis of the Intellegentsia in the Middle East», ('The Muslim World', Vol. XLVII, 1957, p. 193.

⁷⁹ AMEER, Ali Syed, *The Spirit of Islam*, London 1935 İkinci Baskı. İlk Baskı 1922. Aşağıdaki pasajlar 1935 tarihli baskıdan çıkarılmıştır.

Muhammed kölelerin durumunu düzeltmek istemiş fakat kölelik müessesesi onun arzusu hilafına devam etmiş.

a) İslâm öncesi devrede Arap kölelere karşı insani davranırmış; İslâm bu geleneği devam ettirmiş.

SeyidAli Emir'in hareket noktası şudur : İslâm öncesi devrede kölelere karşı ARAB, insanî davranırdı, ele geçirdiği köleleri öldürmezdi, ondan yararlanmak için köleyi sağ tutardı. Muhammed kendi halkının bu geleneğini nazari esaslara bağlamaktansa (veya kölelerin durumunu belirsiz nitelikte bırakmaktansa) bu konuda bazı hükümler getirmiş ve kölelerin durumunu daha düzeltmiştir; kölelik müessesesini düzenleyen sert hükümler getirmiştir ve ancak savaş esnasında ele geçirilmiş kölelere müsaade etmiştir. Bunun dışında köle edinilemeyeceği kuralını getirmiştir. Savaş sonucu elde edilen kölelere ya fidye ödeyerek ya da hizmet karşılığı alacağı ücretten arttıracığı paralarla hürriyetini satın alma imkânını tanımıştır.¹⁰⁰ Daha başka bir deyimle İslâm satın alma şeklindeki köleliği tamamıştır, ve sadece savaş hali esnasında ele geçecek kölelere müsaade etmiştir.

b) Fakat Arab'lar, Türklerle temas sonucu olmak üzere kölelik müessesesini ihya etmişler.

Seyid Ali Emir'in kanısı o'dur ki İslâm Peygamberinin getirmek istediği reformu Şeriat uygulayıcıları kavrayamamışlardır ve bundan dolayıdır ki kölelik müessesesinin yaşamasına ve gelişmesine sebep olmuşlardır.¹⁰¹ Bu müessesenin devamında ve gelişmesinde en büyük rolü oynayan da Türklerdir. Zira Müslüman halklar Doğu'nun ve Batı'nın ahlakı zayıf milletleriyle ve Kuzey'de yaşayan vahşi ırklarla (ki bununla Türkleri kastediyor yazar) temas sonucu olarak kölelik müessesesini tanımışlardır ve bugün (O tarih itibariyle) hala tanımaktadırlar.¹⁰²

¹⁰⁰ Ibid. sh. 265.

¹⁰¹ Ibid. sh. 266.

¹⁰² Ibid. sh. 266.

- c) İslâm'da köleliğin devamına sebebiyet veren VAHŞİ TÜRK'ler İslâm'ın temsilcisi sayılamazlar, diye ilâve eder yazar.

Bu noktada Seyid Ali Emir'den doğrudan doğruya nakil yapalım : «...Fakat Vahşi TÜRKOMANLARI ve Afrikalı Arabları, ki köle edinmeyi şerefli bir iş bilirler, İslâm'ın temsilcisi olarak kabul etmemize imkân yoktur...».¹⁰³ Seyid Ali Emir'e göre Türkler köleliği devam ettirebilmek için Peygamber'in emirlerini ve Şeriat'ın hükümlerini tahrif etmişlerdir. Peygamberin koyduğu yasaklara riayet etmemişlerdir. Şöyle devam ediyor yazar : «Peygamberin yasaklarına riayet ediyormuş gibi görünmek için Türkler, ki kendileri de en koyu Sunni müslümandırlar, ellerinde bulundurdukları kölelere, bu köleler ister sunni ister Şi'i olsun, KÂFİR (itikad dışı), görünme zorunluğunu yüklemişlerdir».¹⁰⁴ Görülüyor ki Arab yazar, ki ki kitabının çeşitli yerlerinde köleliğin insanlığa utanç verici ve insanlık dışı bir müessesese olduğunu belirtmekten çekinmez, mahiyeti itibariyle tasvip etmediği kölelik müessesesinin utanç verici niteliklerini İslâm'a ve kendi ırkdaşlarına (yani Arablara) atfetmemek ve İslâm'ı bundan tenzih etmek gayesiyle iftira ve yalanlarını öylesine ileri götürmektedir ki hiç sıkılmadan Türk'ü, Muhammed'in emirlerini ve Şeriat hükümlerini tahrif etmekle ve kölelik müessesesini devam ettirebilmek ve bundan yararlanabilmek için köleyi dinsiz görünmeğe zorlamakla suçlar.

Kölelik müessesesinin İslâm'daki yerini burada tartışacak değiliz. Bu ayrı ve başlı başına bir konu. Fakat İslâm'ın köleliği kaldırmak istediği ve fakat buna Türklerin engel oldukları iddiası gerçekten insanı isyan ettirici bir nitelik taşımamaktadır. Ve hele düşünülecek olursa ki daha Emeviler devrinde, ve daha Muaviye ile birlikte para ile köle satın alma geleneği ne derece gelişmiştir, ve ondan çok daha öncelerinden beri kölelik meşru bir müessesese olarak devam edegelmiştir ve bizzat İslâm Peygamberinin kendisine ait köleleri olmuştur, Türk'e karşı yapılan iftiranın ve haksızlığın mahiyeti anlaşılır. Öte yandan, «Mademki Peygamber köleliğin aleyhinde idi, neden acaba kendisi bizzat köleler edindi, ve neden bunun aksine örnek teşkil etmedi» diye de sorulabilir yazara. İlerde tekrar bu noktaya dönmek üzere şimdilik şunu belirtelim ki **Kölelik**, Şeriat'ın yok ettiği bir müessesese değil, bilakis TABİİ

¹⁰³ İbid. sh. 266.

¹⁰⁴ İbid. sh. 266.

olmak üzere yerleştirdiği bir müessesedir. Kur'ân ve Hadis kaynaklarında bunun böyle olduğunu gösterir çok hükümler vardır ve esasen bu yüzdendir ki kölelik İslâm ülkelerinden tabii ve normal bir müessese olarak yaşayagelmiş ve ancak Batı'nın etkisi ve Baskısı üzerine kaldırılabilmiştir. Köleliğin yerleşmesinde ve gelişmesinde Türk'ün sorumluluğu yoktur; olsa olsa köleliği yerleştiren Şeriat emirlerine karşı gelerek köleliği kadırmadığı için Türk sorumlu tutulabilir. Bu noktaya biraz ilerde tekrar temas edeceğiz.

Üstelik bir de yazar bizzat kendisi para ile köle alma usulunun Emevilerle başlamış olduğunu ve Abbasilerle devam ettiğini, Emevilere gelinceye kadar para ile köle değil savaş sırasında köle alma usulü olduğunu söyler. Böylelikle bir kere köleliğin kendisine göre kötü şekli olan para ile satın alma usulünün Emevilerle başladığını itiraf etmiş olur.¹⁰⁵ Saniyen bir de şu fikri ortaya vurmaktadır ki kötü olan şey bizatihi kölelik müessesesi değil fakat köle edinme şeklidir. Zira yazar için kötü olan şey para ile köle satın almaktır. Ama bunun dışında edinilen köle için diyecek yoktur. Nitekim ilk halifeler devrinde, ki pek âlâ kölelik mevcuttu, para ile köle satın alma usulünün yok olduğunu ve fakat daha sonra bu usulün İslâm'a girdiğini söylemekten âdeta gurur duymaktadır.¹⁰⁶

2° — Şeyh Muhammed Reşid Rida'ya göre İslâm'ın gerilemesinde en büyük suç Türklerde.

Arab dünyasının XX ci yüzyıl içerisinde en ünlü milliyetçisi Raşid Rida çeşitli yayımlarıyla Türk'e karşı cephe almış olan Arab yazarların başında gelir. 1923 yılında Kahire'de Arabca olarak yayınladığı ve daha sonra Fransızca'ya çevrilmiş bulunan «El-Hilafah Ve al-İmamat el-Uzma» adlı ve halifeliğin Türklere geçmesi sonucu İslâmın gerilemiş olduğu konusu ile ilgili kitabında Türkler kadar İslâm'a zarar veren bir başka millet olmadığını belirtir. Ona göre Emevilerden sonra Halifeliği ele geçiren Abbasiler İslâm'ın uçuruma sürüklenmesi yolunu açmışlardır. Fakat daha sonra Halifeliğin Arab olmayan ellere ve özellikle Türklere geçmesiyle bu uçuruma sürüklenme tam manasiyle hızlanmağa başlamıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ İbid. sh. 267.

¹⁰⁶ İbid. sh. 267.

¹⁰⁷ Bk. Muhammed Raşid Rida, *Al-Khilafah Wa al-İmamah al-Uzma*, Cairo 1923 (Fransızca tercümesi H. Laoust tarafından, *Le Califat Dans la Doctrine de Raşid Rida*, Beirut 1938. Türklerle ilgili pasajlar için bk. sh. 77-8; 209-210; 220.

İslâm'a kötülükte Türkler diğerlerini çok gerilerde bırakmışlardır der Raşid Rida ve bunun nedenlerini eleştirirken Türklerin istibdat rejimi içerisinde saltanat icra ettiklerini, İslâm halklarına karşı tecavüzkâr davrandıklarını, ve bu tecavüz ve zorbalıkları hilafet mevkiinde bulunan halifeleri öldürmeye kadar götürdüklerini, halifelik unvanını Abbasilerden gasbettiklerini belirtir. Ve Raşid Rida'ya göre Türklerin en büyük kötülüğü İslâmı bütün dünyaya yaymak üzere Tanrı tarafından görevlendirilmiş bulunan Kureyş kabilesine ait olmak gereken hilafeti böylece ele geçirmek olmuştur.¹⁰⁸

3° — **Taha Hüseyin'e göre : İslâm medeniyetini ve Mısır'ı geliştirmekten alıkoyan : TÜRKLER**

İslâm düşünürleri arasında, XX ci yüzyılda, Taha Hüseyin kadar Batı alemini etkilemiş bir başka kimse yoktur. Ve Taha Hüseyin, tıpkı diğer Arab yazarlar gibi İslâm'ın geriliklerinin, ilkelliklerinin ve İslâm ülkelerinin zavallılıklarının nedenlerini tek bir noktada toplamak eğilimindedir. Ona göre İslâm medeniyetini ve İslâm kültürünü ve İslâm ülkelerini özellikle Mısır'ı geliştirmekten alıkoyan sadece ve sadece TÜRKLER'dir. Taha Hüseyin bu fikirleriyle hem Batı dünyasını ve hem de Arab dünyasını Türk aleyhtarı duygulara sürüklemiştir. Fakat Taha Hüseyin'in asıl büyük etkisi Mısır İhtilalinin lideri olan Cemal Abdul NASIR' üzerinde olmuştur ve denilebilir ki Nasır Türk düşmanlığı duygularını ondan aldığı ilhamlarla geliştirmiş ve bütün dünyaya duyurmuştur. Nasır'ın bu konudaki görüşlerini birazdan açıklayacağız. Taha Hüseyin'in Türk'ü suçlayıcı fikirleri «Mısır'ın Kültür Geleceği» adlı kitabı ile 1938 de geliştirilmiştir. Bu kitap 1954 de İngilizce'ye çevrilmiştir.¹⁰⁹

a) Taha Hüseyin'e göre Müslüman ülkeleri işgal etmekle Türkler bu ülkelerin Batı ile temasını kesmişlerdir ve medeniyet gelişmesine engel olmuşlardır.

Yukarda bahiskonusu kitabında Taha Hüseyin Türklerin Akdeniz havzası müslüman ülkelerini işgal etmeleri olayını bu ülke-

¹⁰⁸ İbid. sh. 80.

¹⁰⁹ Taha Hussein, The Future of Culture in Egypt, (English Translation by S Glazer) 1954.

lerin gelişmelerine karşı vurulmuş en büyük bir darbe olarak görür. Bu Türk işgalleri, ona göre, medeniyet yaratan veya medeniyete katkıda bulunan Müslüman ülkelerin yok olması sonucunu yaratmış ve çok uzun bir devre itibarıyla Avrupa ile İslâm ilişkilerinin kesilmesine vesile olmuştur.¹¹⁰ Müslüman ülkelerin Türkler tarafından işgal edilmesi olayı, yine yazara göre, Orta Çağ'da Avrupa'nın barbarlar tarafından işgal edilmesi olayından çok daha vahim ve medeniyet söndürme bakımından çok daha tehlikeli olmuştur. Çünkü Avrupa'nın barbarlar tarafından ele geçirilmesi Avrupa ülkelerini kadim Yunan düşünce tarzından ve ilminden yoksun bırakmamıştır. Halbuki Türk işgalleri altında yakın doğu ülkeleri yani Müslüman ülkeler Batı ile ve Yunan düşünce kaynaklarıyla bütün ilişkilerini kaybetmişlerdir, ve bu durum İslâm ülkelerinin gelişme nedeni olmuştur.

İslâm dünyasına dahil ülkeler içerisinde Türk işgallerinden son derece muztarip olmuş bulunmasına rağmen Türk'ün medeniyet yıkıcı tutumuna ve davranışına karşı direnen ve bunda muvaffak olan ve dolayısıyla kültür medeniyetini ve İslâm medeniyeti mirasını sürdürebilen ve beşer zekâ'sını ölümden kurtaran tek ülke MISIR olmuştur, diye düşünür yazar.¹¹¹

«Şu bilinen bir husustur ki», der Taha Hüseyin, «Orta Çağ'da Avrupalılar İslâm dünyasının metodlarını (ilim metodlarını) ödünç almışlardır (taklid etmişlerdir). Bizim bugün yaptığımızın aynını onlar o zamanlar yapmışlardı. Bu nihayet bir zaman meselesidir. Onlar yeni hayatlarına XV ci yüzyıldan itibaren başlamışlardır (yani Renaissance ile); halbuki biz, Osmanlı Türkleri yüzünden bu yeni hayata XIX cu yüzyıla gelinceye kadar giremedik. ŞAYET TARRI MISIR'ı OSMANLI İŞGALLERİNDEN MASUN KILSA İDİ, biz Batı ile olan ilişkilerimize (kültür ve medeniyet ilişkisi demek ister) kesintisiz olarak devam edecek ve onunla birlikte «Renaissance»in nimetlerini paylaşmış olacaktık. Şüphesiz ki bu durum bizi, şimdi içinde yaşamakta olduğumuzdan çok farklı bir medeniyet oluşumuna eriştirmiş olacaktı».¹¹²

Fakat her şeye rağmen Tanrı, Taha Hüseyin'in düşüncesine göre, Mısır için yeni bir fırsat yaratmıştır ve bu fırsat da medeniyetten yararlanma fırsatıdır: «Yazıklar olsun bize eğer bu fırsatı da kaçırarak olursak»,¹¹³ diye ilâve eder.

¹¹⁰ Taha Hussein, a.g.e. sh. 10.

¹¹¹ İbid. sh. 10.

¹¹² İbid. sh. 13.

¹¹³ İbid. sh. 5.

Taha Hüseyin'in Türk'ü sorumlu kılan iddiaların sakatlığı

Taha Hüseyin, İslâm'ın gerilemesi ve medeniyet unsuru olmaktan çıkışı nedenlerini Türk'e atfeden ve bütün bunlardan Türk'ü sorumlu kılan ne ilk ve ne de son Arab düşünürüdür, fakat muhakkak ki bu fikrin en etkili yayıcılarından biridir. Denilebilir ki Türk'e karşı bu yukarıda yapılanlardan daha ağır ve sakat bir itham ve iftira yapılmış değildir. Ve hele Mısır bakımından bu iftiraların yersizliği aşıkardır. Çünkü Türk'ün Arab ülkelerini ve Mısır'ı işgali hareketleri XI ci yüzyıldan XVI cı yüzyıla kadar gider. Halbuki kültür ve ilmin temel direği sayılan Hür düşünce'ye ve serbest araştırma'ya ve fikir hürriyeti denilen şeylere karşı en öldürücü darbe esas itibarıyla Şeriat'ten gelmez. Şeriat'ın düşünceyi cendereye alan baskılarına karşı Mu'tezile sınıfı kısmen Emeviler devrinde ve fakat asıl Abbasiler zamanında Halife Me'mun ve Harun Reşid devirlerinde direnme göstermişler ve HÜR DÜŞÜNME geleneğini az da olsa yerleştirir gibi olmuşlarsa da buna karşı hortlayan taassub ve Şeriat'a avdet gayretleri daha Aş'ari ile birlikte semerisini verir olmuştur. Mu'tezile okulunun hür düşünce çıkışları 150-200 yıllık bir süreyi doldurmaz. İslâm'ın gerilemesi ve medeniyet açısından çöküşü, Mu'tezile mensublarının hürdüşünceye yönelen eğilimleri nedeniyle ezilmeleri ve DOGMATİSM'in, başarı sağlama-şıyla olur ki bu da XI ci yüzyıldan öncedir. Türkler Arab ülkelerini işgale giriştikleri devirlerde İslâm düşünürleri ve alimleri rüya tabirleriyle, veya bir bardak suya düşen sineğin suyu hangi kanda-şıyla kirletmiş olabileceği, ölü ile cinsi münasebette bulunanın abdest yenilemesi gerekip gerekmeyeceği veya buna bnzer nice saç-mahlaklarla meşgul idiler.

Bundan başka Taha Hüseyin, yukarıda gördüğümüz gibi, Türk işgalleri dolayısıyla Mısır'ın başına gelenlerden dolayı Tanrı'yı suç-lamakta : «Eğer Tanrı bizi Osmanlı işgallerinden korumuş olsay-dı biz... şimdi çok medeni olacaktık» şeklinde bir ifadeye yer ver-mektedir. Şurasını unutmaktadır ki aslında Mısır'ı Osmanlı işgali altında bırakan Tanrı değil fakat Mısırlının kendi uyuşukluğu, ken-di atâleti, kendi bilgisizliği ve kısacası kendi kabahatidir. Osmanlı işgali altına girmese idi de bir başka kuvvetin tahakkümü altına gi-recekti, nasıl ki hemen hemen bütün tarihi boyunca girmiştir. Os-manlı boyunduruğuna tâbi olmadan önce bağımsız bir devlet ola-rak yaşamışlığı yoktur Mısırlı'nın; daima başka hakimiyetlerin idaresi altında daima kendinden olmayanın boyunduruğu altında

(Memluklar, Salahaddin, v.s..) yasamağa alışmıştır. Tanrı kendilerini Osmanlı işgallerinden korumuş olsaydı da yine gelişemeyecekler ve medeniyete kavuşamayacaklardı çünkü saphı oldukları Şeriat düzeni, tıpkı diğer Arab ülkeleri gibi, onların da fikren gelişmesine imkân vermeyecekti. Bu itibarla Arab yazar ve düşünürlerinin veya siyaset adamlarının geri kalmışlık nedenlerini Tanrı'da ya da Türk'te değil fakat doğrudan doğruya Şeriat'da ve o Şeriat'ı yaratan kendilerinde bulmaları gerekir.

E — Arab milliyetçiliği dâvasında Müslüman Arab ile Hıristiyan Arab el ele ve yan yana olmak üzere Türk'ün karşısında yer almıştır.

Tarihî olaylar içerisinde ve İslâm'ın ortaya çıkmasından sonra bile Müslüman Arab, Hıristiyan Arab ile yan yana yaşamış ve müşterek mücadelede bulunmuştur. İslâm'ın daha ilk yayılma yıllarında bile Hıristiyan Arab, Müslüman Arab ile bir olup müşterek bir safta olmak üzere Acem'e karşı savaşmıştır.¹¹⁴ Ve tarihî gelişme içerisinde bu beraberlik ve müştereklik aynı şekilde devam edegelmiştir. Bir Arab Müslüman yazar 1971 yılında şöyle diyor. : «Bu ülkelerin (yani Irak, Suriye, ve diğer Arab Ülkeleri) Hıristiyan ve Müslüman halklarının kendilerine has farklı ve ayrı tarihleri olmaz... Irak, Suriye ve Mısır gibi Ülkelerin başına gelen olaylar, ister felâketli ister bereketli olsun, Hıristiyan ve Müslüman unsur farkını gözetmemiştir. ...Bundan şunu anlıyoruz ki Arab dünyası halklarının başına gelenler müşterek bir tarih meydana getirmektedir. Ve İşte bu müşterek tarihtir ki biz Arab'lara millî anılar, yurtsever tecrübeler ve tümüyle millî bir Arab edebiyatı... sağlamıştır».¹¹⁵

Son iki yüz yıllık devre içerisinde Hıristiyan Arab ile Müslüman Arab Türk'e karşı düşmanlıkta âdetâ ruh birliği yapmıştır. Bir zamanlar Acem'e karşı nasıl savaşmış idiyse, şimdi de Türk'e karşı birbirlerine kenetlenmişlerdir. Bu beraberliği Hıristiyan Arab ne kadar arzulamış ise Müslüman Arab'da o derece istemiştir. 1913 tarihlerinde İngilizlerle birleşerek Türk'e karşı ulaşma peşinde koşan Mekke Şerif'i Hüseyin, İngiliz Temsilcisi McMahon ile yaptığı gizli mektuplaşmalarından birinde Hıristiyan Arab ile Müslüman

¹¹⁴ N. Ziadeh, «Arabism», in 'Nationalism in Asia and Africa', Edited by E. Kedourie, Nal Book 1971. pp. 294-303; yukardaki hususlar için bk. sh. 295.

¹¹⁵ N. Ziadeh, a.g.y., sh. 302-3.

Arab arasında hiç bir ayrılık, hiç bir fark olmadığını ve farklı bu iki dine mensub Arabların aynı soy'dan, aynı ecdad'dan gelme olduklarını söylemekle gurur duymaktaydı.

Müslüman Arab'ın uyanmasında Hıristiyan Arab'ın rolü.

ARAB'lık duygusu Müslüman Arab ile Hıristiyan Arab arasındaki din ayrılığını âdeta gidermiş ve farklı inançlara sahip Arabları müşterek bir ruhta birleştirmiştir. Bu müşterek ruh nedeniyle ki Hıristiyan Arab aydını, bir yandan Müslüman Arab'ın uyanmasına ve fikren gelişmesine yardımcı olmuş, ve diğer yandan da Arab milliyetçiliği cereyanlarına güç vermiştir.¹¹⁶

Şu husus kaydedilmeğe değer ki her zaman için Hıristiyan Arab, Müslüman Arab'a nazaran daha uyanık ve daha bilinçli ve daha kültürlü olmuştur. Özellikle XIX cu ve XX ci yüzyıl boyunca Hıristiyan Arab çok daha «Rasyonel», ve kötü İdare'ye ve despotik İktidara karşı çok daha isyankâr davranmıştır.

George Town Üniversitesi Tarih hocası Arab asıllı Hisham Sharabi, «Arab Intellectuals and the west» adlı kitabında hıristiyan Arab'ın Müslüman Arab'a nazaran genellikle daha kültürlü, daha rasyonel, geleneksel görüşleri daha kolaylıkla terkedebilir ve yeni fikirleri daha kolaylıkla benimseyebilir ve asıl önemlisi despotizme, ve despotizmin her şekline, karşı daha isyankâr, ve öbür dünya düşüncesine daha az yer verir nitelikte olduğunu belirtir.¹¹⁷

Hıristiyan Arab, Müslüman Arab'a nazaran daha laik, daha «secularist», daha milliyetçi olmuştur der.

Yazar'a göre, milliyetçiliği din açısı dışına çıkarabilmek laik bir anlayışa sahip olmakla mümkündür. Din ve devleti ayrı kılabilen bir zihniyet için millî duyguları din birliği kavramından ayırmak kolaylaşır. Hıristiyan Arab bu laik anlayış içerisinde Müslüman Arab üzerinde önemli etkiler yaratmış ve hıristiyan siyasi düşünceyi —ki daha rasyonel bir temel'e bina etmiş olarak— Arab milliyetçiliğine âlet etmiştir. Böylece vatan ülküsü anlayışı «İman birliği» kavramının üzerine çıkarılarak siyasi birlik şeklinde anlaşılmiş ve aynı vatanın kardeş çocukları olma duygusu millî birlik ruhunu geliş-

¹¹⁶ Hisham Sharabi, *Arab Intellectuals and the west : The Formative Years 1875-1914*. The John Hopkins Press 1970 sh. 14.

¹¹⁷ Hisham Sharabi, a.g.e., sh. 16.

tirmiştir. «Anavatan sevgisi iman'ımızın esasıdır» veya «Vatana bağlılık bizleri (yani Hıristiyan ve Müslüman Arabları) birbirimize kardeş yapmaktadır» sözleri milliyetçilik davasında birer slogan haline getirilmiştir.¹¹⁸

Nitekim İbn Haldun'un yüzyıllar öncesi işlediği «Asabiyyah» kavramını, ki «Beraberlik ruhu» («Devotion», «Esprit de Corps») anlamına gelir, ilk def'a olmak üzere yurtseverlik ve milliyetçilik duygularına alet etmeği hıristiyan Arab akıl etmiştir.¹¹⁹

Hıristiyan Arab'ın Müslüman Arab'a telkin ettiği diğer önemli bir davranış da ilim ve düşünce alanlarındaki rasyonalizmi ve düşünceyi din baskısından kurtarma geleneği ile ilgilidir. Milliyetçilik cereyanları ve Arab birliği duygusu bu rasyonel tutum sayesinde kuvvet bulmuştur.¹²⁰

Arab Milliyetçiliği davasını sürdürmek maksadiyle Müslüman Arab Hıristiyan Arab ile Türk aleyhtarlığında aynı safta

Arab milliyetçiliği davasını sürdürmek maksadiyle vasıta kılınan Türk aleyhtarlığı unsuru sadece Müslüman Arab'ın işlediği bir konu olmamıştır. Müslüman Arab kadar Hıristiyan Arab'da bu konuyu sömürme yollarına başvurmuştur. Hıristiyan Arab yazarlar ve düşünürler de, tıpkı Müslüman Arab'lar gibi, Arap milliyetçiliği gayretlerine Türk'e karşı, hattâ daha da fazlasıyla, cephe almışlardı ve Türk aleyhtarlığında aynı safta birleşmişlerdi. Bu işbirliği, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarından sonra kuvvetlenmiş ve bugüne kadar aynı hararetle devam edegelmiştir. Birbirinden farklı dinî inanca sahip bu farklı gruplar, sırf müşterek dava nedeniyle, inanç farklarını bir kenara bırakmışlar ya da inanç farkına rağmen her biri kendi dinî inançlarının kaynaklarında Arab milliyetçiliğini sağlayacak esaslar aramışlardır. Bazı hallerde hıristiyan Arab, sırf Arab milliyetçiliği gelişsin için İslâm'ın Arab milliyetçiliğini destekleyen hükümlerinden yararlanmayı benimsemiştir. Meselâ Zurayk adında bir Suriyeli hıristiyan Arab, 1939 yılında yayınladığı «Al-Va'i al-Kavmi»¹²¹ adlı kitabında «Arab milliyet-

¹¹⁸ Arab milliyetçilerinden Butrus al-Bustani'nin ve Adip İshaq'ın bu görüşleri için bk. Hisham Sharabi, a.g.e., sh. 64.

¹¹⁹ Hisham Sharabi, a.g.e., sh. 64.

¹²⁰ H. Sharabi, a.g.e., sh. 72.

¹²¹ Q. Zurayk, *Al-Wa'i al-Qavmi*, (Bayrut 1939), sh. 112-113; Bu hususlar için bk. Majid Khadduri, *Political Trends in the Arab World*, (The John Hopkins Press, 1970, sh. 184.

cileri, kendi mensub buldukları dinlerin (Yani hristiyan ve Müslüman) köklerine inerek orada (milliyetçilik bakımından) ilham ve manevi güç (rehberlik) aramalıdır.» der. Kendisi hristiyan Arab olmakla beraber Arab milliyetçiliği davasına yararlı olur düşüncesiyle İslâm peygamberi Muhammed'i bir «Arab Kahramanı» olarak görürdü.¹²²

Diğer bir hristiyan Arab, Edmond Rabbath, yine aynı tarihlerde ve aynı maksat uğruna İslâm'ı Arab milliyetçiliğinin temel esası olarak kabule yanaşmıştı.¹²³

Osmanlı İdaresi'nin kötülüğüne karşı

Müslüman olmayan (hristiyan) Arab'da tıpkı Müslüman Arab gibi ARAB MİLLİYETÇİLİĞİNİ savunmuştur.

Arab milliyetçiliğini kışkırtan nedenlerden biri de Osmanlı İdaresinin kötülüğü olmuştur. Bu idarenin bozuk ve tahammül fersah oluşu nedeniyle daha 1876 yıllarında Beyrut'da gizli bir Cemiyet kurulmuş ve bu cemiyete genç aydın hristiyan Arablar dahil olmuştur. Bunların gayesi Lübnan'ı Osmanlı boyunduruğundan kurtarmaktır. Bu cemiyete giren hristiyan Arab gençler, başarıya erişebilmek için her şeyden önce Müslüman Arab unsurlarla işbirliği yapmak gerektiğine inanmışlardı. Böylece Türk'e karşı sağlam ve müşterek bir cephe kurulmuş olabilecekti. Hristiyan Arab'ı Müslüman Arab ile birleştiren unsur ARABLIK unsuru (URUBAH) idi.¹²⁴

Bu gaye iledir ki Al-Bustani (1819-1863), Negib Azoury (? - 1916), Edmond Rabbath (1905 - .) ve Michel Aflaq (1910 - ..) gibi yazar ve düşünürler, kendileri hristiyan Arab oldukları halde Müslüman Hristiyan farkı gözetmeksizin Arab milliyetçiliğini savunmuşlardır. Onlar için en önemli olan şey ARABLIK ruhu ve Arab birliğinin canlanması, doğması idi.¹²⁵

¹²² M. Khadduri, a.g.e., sh. 184;

¹²³ Bk. Edmond Rabbath, *Unité Syrienne et Devenir Arabe*, (Paris 1937); Yukarıdaki pasajlar M. Khadduri'den naklen alınmıştır.

Ayrıca bk. : Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age, 1789-1939*, London 1962, bilhassa sh. 260-323 bakınız;

¹²⁴ Bk. Zeine, N. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, Beirut 1966, sh. 61.

¹²⁵ Bk. Spencer Lavan, «Four Christian Arab Nationalists; A Comparative Study», (in 'The Muslim World', Vol. LVII, No. 2, April 1967, sh. 114-125) sh. 124.

Batı kültürüne daha yakın ve özellikle Fransız İhtilâli ideal-leriyle daha bilinçli olan Lübnanlı hristiyan Arablar, Batı ile olan ticarî ilişkilerde ön planda bulunmaları nedeniyle daha faal bir siyasi güç meydana getirmişlerdi. Müslüman Türk egemenliği altında kendilerini tam manasiyle yabancı gördüklerinden Türk düşmanlığı duygularını çok daha büyük bir istiyakla işler olmuşlar¹²⁶ ve itiraf etmek gerekir ki bu gayretlerinde Müslüman Arab'ı kendi düşüncelerine çekmekte hiçte zorluk duymamışlardır.

Abdülhamid'in despotik tutumu bu Türk düşmanlığı davranışlarını iyice kızıştırmış ve Hristiyan ve Müslüman Arab'ın ayaklanmasını iyice kolaylaş tırmıştır.

F — al-Hasan an Nadvi :

İslâm medeniyetinin sönmesini Türklerin ilim ve kültüre yer vermemiş olmalarında bulan ve İslâm'ın gelişmesinin ancak Arab ülkelerinin liderliği ile olabileceğini iddia eden yazar.

Arab milliyetçiliğinin Türk aleyhtarlığı unsuru her zaman için Türk düşmanlığı şeklinde tezahür etmemiştir. İslâm medeniyetinin Türklerin ihmali sonucu gerilediğine inanan ve fakat Türk düşmanlığı beslemeyen Arab yazarları çıkmamış değildir. al-Hasan an Nadvi bunlardan biridir. 1951 yılında Arabca olarak yayınladığı «Müslümanların gerilemesi yüzünden dünya neler kaybetti?» adlı kitabında¹²⁷ yazar İslâm ülkelerinin Mongol'lar tarafından işgali ve Hilafetin onlar marifetiyle haleldar edilmesi olayını İslâm'ın inki-raz yoluna girmesi nedeni olarak görür. Türklerin Tarih sahnesinde gelişen bir kuvvet olarak görünmesi İslâm'a yeni bir şans yolu açmıştır, der. Yazar'a göre eğer Türkler gereken şekilde davranmış olsalardı Avrupa'yı ilim ve kültür medeniyeti olarak çok geride bırakabilirdi; ancak ne var ki Türkler kısa bir süre içerisinde uyusukluğa daldılar ve bu uyusukluk ilim ve san'at sahasında ve savaş bilgileri ve tekniği hususlarında da kendisini gösterdi. XVI ci yüzyıldan sonra Avrupa gittikçe kuvvetlendi ilim ve fen'de gelişti ve fakat Türkler bu gelişmeyi takip edemediler, yeniliklerden kaçındı-

¹²⁶ Zeine, N. Zeine, a.g.e., sh. 41-2.

¹²⁷ Bu kitab hakkında bk. G. E. Von Grunebaum, Modern İslam; The Search for Cultural Identity, Berkeley 1962, sh. 181, 185.

Grunebaum'a göre yazar sadece kişisel bir görüş belirtmektedir.

lar, ilim ve fen'deki ilerlemeyi savaş san'atına bile uygulamaktan geri kaldılar.

Yazar'a göre İslâm'ın gelişmesi ancak Arab ülkelerinin liderliğiyle olabilecektir.¹²⁸

G — Abdülrahman al-Bazzaz :

İslâm kültürünü ve medeniyetini Türk yok etmiştir.

Abdülrahman al-Bazzaz Arab milliyetçiliğinin XX ci yüzyıl ikinci yarısı içerisindeki en kuvvetli nazariyecisidir. Bu devre esnasında Arab dünyasını Cemal Nasır'dan sonra en fazla etkileyenlerin başında gelir. 1963 İhtilalinden sonra Irak'ın Londra Büyük Elçisi olmuştur. Daha önce 1959 ilâ 1963 yıllarında Kahire'de «Arab Lig'i Yüksek Arab Öğrenimi Enstitüsü»ndeki «Arab Milliyetçiliği» kürsüsünde bu konularda ders vermiştir. Arab milliyetçiliğinin felsefi ve fikrî temellerinin ilmi esaslarını işlemiştir. Onun da bu görüşlerini ilerde ayrıca Arab milliyetçiliğinin diğer unsurları konusunda ele alacağız. Burada sadece Arab milliyetçiliğinin Türk düşmanlığı unsuru ile ilgili olarak al-Bazzaz tarafından ileri sürülen görüşleri özetleyeceğiz.

Al-Bazzaz, 1952 yılında Bağdad'ta yayınladığı «İslâm ve Arab Milliyetçiliği» adlı makalesinde¹²⁹ İslâm'ın en şerefli en önemli devresinin Arab hâkimiyeti devresi olduğunu belirtir ve bu suretle yaratılan İslâm medeniyetinin «barbar Türk'ler» tarafından söndüğü yönünde Gustave Lebon tarafından daha önce serdedilmiş fikirleri kendisine destek yapar, ve onunla hem fikir olduğunu belirtir. Bilinmek gerektiği üzere Fransız düşünürlerinden Gustave Lebon «Arabların Medeniyeti» adı altında geçen yüzyıl esnasında yayınlamış olduğu kitabında Arabların, başlangıçta, Yunan, Roma ve Acem etkisiyle büyük bir medeniyet yapmış olduklarını ve fakat Arab ülkelerini fetheden barbarların (yani Türklerin demek ister) bu medeniyeti anlayabilecek fikrî kaabiliyete sahip bulunmadıklarını, ve ilk zamanlar sadece taklid yoluna başvurduklarını ve uzun yüzyıllar geçtikten sonra biraz bu medeniyete alışır olduklarını anlatır. Abdülrahman al-Bazzaz Gustave Lebon tarafından serdedilen bu fikirlerle tamamen mutabık kaldığını belirtir.¹³⁰

¹²⁸ İbid. sh. 240, 241.

¹²⁹ S. G. Haim (Editor), *Arab Nationalism; An Anthology Selected and Edited by S. G. Haim* Los Angeles 1962, sh. 182.

¹³⁰ İbid. sh. 182.

Al-Bazzaz, daha sonra 1965 yılında İngilizce olarak yayınladığı «On Nationalism» adlı eseriyle Arab milliyetçiliğinin gelişmesi için her vasıtayı kullanmak gereğine inandığını söyler ve Türk düşmanlığı unsuru dışında Arab dili ve Arab tarihi unsurlarının bu konudaki önemini belirtir ve nihayet İslâm dini'ni Arab'ın dini şeklinde ele alıp işlemek lüzumunu ve fakat İslâm ile bağlı kalmayıp Arab'ın İslâm'dan önceki tarihinin ve geleneklerinin dahi millî birlik ruhunun olgunlaşmasında rol oynayacağını izah eder.¹³¹

H — Cemal Nasır

Cemal NASIR Türk düşmanlığı duygularını besleyen kaynakların derinlerine iner ve Türk'ü vahşi olarak görür ve gösterir; Mısırlı'nın ve genellikle Arab'ın ilkel kalması nedenlerini Türk hâkimiyetinde arar.

Genel olarak söylenebilir ki Arab'ın milliyetçilik duygularını uyandırmanın en etkili yolu onu kendi soyundan gayrı olanlara karşı kin ve adâvet içerisinde yoğurmak ve tahrik etmek olmuştur. Bu metod özellikle Türk aleyhtarlığı konusunda kullanılmıştır. Türk'e karşı Arab'ı tahrik etmenin pek çeşitli denemeleri olduğuna temas ettik. Bunlar içerisinde en önemli rol oynayanlardan biri de Türk'ün kötü idaresi'ni olduğundan da daha kötü gösterme çabalarıdır. Türk'ün Arab'a karşı kötü davrandığını, Arab'ı geliştirmekten alıkoyduğunu ortaya vürmek suretiyle Arab İdarecileri oldukça başarılı sonuçlar almışlardır. Fakat denilebilir ki bu taktik asıl son iki yüzyıldan beri, daha doğrusu Mısır'ın Napolyon tarafından işgalinden beri en etkili bir şekilde iş gören bir taktik olmuştur, ve aşağı yukarı Napolyon'un usullerine göre uygulanmıştır.

Bilindiği üzere Napolyon, Mısır seferini kolayca sonuca ulaştırabilmek için, Mısır halkını olmadık kurnazlıklarla kandırmasını bilmiştir. Mısır'ı işgale başladığı tarihlerde beraberinde baskı makineleri getirterek Arabca, ve hattâ Rumca broşürler, kitaplar bastırtmış, beyannameler yayınlamış ve Mısır halkını Türk'lere karşı koruyan bir kurtarıcı kılığına girmesini bilmişti. Bu beyanname ve yayınlar yolu ile Mısır'daki Memluklar İdaresinin kötülüğünü belirtmiş ve eskiden zengin ve müreffeh yaşayan Mısır Ülkesi'nin, Türk'lerin işgalinden sonra sömürülmeğe başladığını ve her türlü geliş-

¹³¹ Abdul Rahman al-Bazzaz, *On Arab Nationalism*, London 1965, sh. 23, 35-6, 37, 38.

meden geri bırakıldığını anlatmıştır. Kendisine Mısır'daki din adamlarını da müttefik yapan Napolyon bu denemelerinde bir hayli kazanç sağlamıştır. Bu arada kendisini Mısır halkına «Gerçek Müslüman» olarak da tanımlamağı ihmal etmemiştir.

Belirtmekte fayda vardır ki Türk işgallerini ve İdare sistemini kötülerken Napolyon'un ileri sürdüğü hususlar ve deliller, daha önceki yüzyıllar esnasında Arab yazarların, yukardaki sahifelerde özetlediğimiz, fikirlerine ve iddialarına tıpa tıp benzemektedir: «Bir zamanlar, diyordu Napolyon Bonapart bu beyannamelerden birinde, Bir zamanlar Mısır'da büyük ve güzel Kent'ler, kanal'lar, önemli bir ticaret vardı ve bütün bunlar Memlukların istibdadı ve meskeneti yüzünden yok oldu.»^{131a}

Bir başka konuşmasında: «Çok uzun zamanlardan beridir ki, Kafkas'lardan kopmuş bu Memluk'ler çetesi yeryüzünün bu en güzel bölgelerini (yani Mısır'ı) müstebid idareleri altında inletmektedirler. Fakat Kainatın hâkimi ... artık şunu emrediyor ki onların bu istibdadı son ersin».^{131b} diyordu. Ve yine: «Nerede ki berekli bir toprak parçası bulunur, o mutlaka Memluk'lere aittir ... güzel köleler, evler ve her şey onların elindedir. Eğer Mısır onların çiftliği ise, Tanrı'dan gelme tapu'larını gösterebilirler bakalım. Fakat Tanrı hayırhahtır ve âdildir insanlar için; ve o'nun yardımı ile bundan böyle hiç bir Mısırlı ... hiç bir şey'den mahrum kılınmayacaktır ve herkes en yüksek mevkilere gelebilecektir ... Böylece halk mutluluğa kavuşacaktır».^{131c}

Şimdi bu taktiği ve bu sözleri hafızamızda canlı tutarak bir devir sıçraması yapalım ve Cemal Nasır'ın Mısır'a Başkanlık ettiği yıllara gelelim.^{131d} Arab'ın ve özellikle Mısır'ının Türk'e karşı lânet

^{131a} Bu konuda gerekli kaynaklar için bk. Nakoula al-Turk, *Histoire de l'Expédition des Français en Egypte*, (Publiée et traduite par M. Desgranges Ainé, Paris 1839, sh. 25).

^{131b} *Ibid.*, sh. 21.

^{131c} *Ibid.*, sh. 25.

^{131d} Napolyon'un, kendi işgâl siyasetine âlet eder olduğu bu tez Arab'ın her fırsatta sömürü âleti yapmağa çalıştığı bir tez olmuştur. Biraz daha aşağıdaki sahifelerde göreceğiz ki Emir Faysal'da 1919 yılında, yani Birinci Dünya savaşı sonunda bu taktiğe başvurarak sadece Arab liderliği konusunda değil fakat Savaş'ı kazanan Devletlerden bir şeyler koparabilmek maksadiyle, Arab Ülkeçerinin geri kalma nedenlerinin sorumluluğunu Türk'te aramak gerektiğini dünya âleme ilân etmekteydi.

1 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansına bu konuda sunduğu bildiri için bk.: J. C. Hurevitz, *Diplomacy in the Near and Middle East; A Documentary Record 1914-1956* (Princeton, New Jersey. 1956, Vol. II, sh. 39).

ve nefretlerini Memlük'ler devri anılarıyla başlatmak Cemal Nasır'ın ikinci bir tâbiatı olmuştu. «İhtilâl'in Felsefesi» adlı kitabında şunları okuyoruz: «Bu devirde (yani Memlükler devrinden bahsediyor) halkımız başka istilâlara uğramış, para ile tutulan esirler memleketimizin sahibi olmuşlardır, (para ile tutulan esirler dediği Türklerdir) «Baskı, adâletsizlik ve iflas onların uzun süren yönetimi sırasında Mısır hükûmetinin kanunu haline gelmiştir Memleket yem arayan vahşi hayvanların yatağı şekline döndürülmüştür. Bahsettiğim yem bizdik, bizim malımız, bizim topraklarımızdı. Zaman zaman tarihimizin bu devresini tetkik ettiğimde derebeyliğin kanununu emişi, hislerimizi ayak altına alışı, gururumuzu yere vuruşu... karşısında yüreğimin burkulmasını önleyemem...¹³²

1955 tarihinde İngilizceye çevrilmiş olarak yayınlanan : «Mısır'ın Kurtuluşu; İhtilalin felsefesi» adlı kitabında Monogol'lar ve Müstebid Kafkasyalılar diye tabir ettiği Türklerin nasıl köle olarak devlet idaresinde işe başladığını, nasıl efendilerini öldürüp iktidara sahip olduklarını ve böylece Memlükler idaresini kurduklarını belirttikten sonra : «İstibdat, zulum ve tahribat onların Mısırda bir çok karanlık yüzyıllar boyunca süren İktidarlarının özelliklerini teşkil etmiştir» der.¹³³

Her ne kadar kitabının pek çok yerinde genellikle Memlükler devrinden bahsediyormuş gibi görünürse de gerek «Karanlık devirleri» deyimini kullanmasından ve gerek Arab'ın Osmanlıya karşı bedduasından bahsetmesi açıkça gösterir ki imâ etmek istediği şey bütün devirler boyunca Mısırlı'nın Türk boyunduruğu altında kaldığı devirlerdir. Yani bütün devirler boyunca Türk'tür. Fakat İsrâele karşı giriştiği mücadelelerde Türkleri kendisine muhasim kılmamak ve hiç olmazsa Birleşmiş Milletler teşkilatında onun oy'unu alabilmek kurnazlığıyla genel olarak «Memlukler» «Mongollar» «Kafkasyalılar» deyimlerini kullanmıştır. Türk toplumunun cehaletine güvenerek bu deyimlerin nasıl olsa Türkler tarafından anlaşılamayacağını ve Türkleri tedirgin etmiş olmayacağını ve fakat buna mukabil maksadını Batı'ya ve diğer milletlere ifade etmiş olabileceğini düşünmüştür.¹³⁴

¹³² A. Nasır, *Felsefem*, (çeviren M. Salihoğlu, Tarih yok.) sh. 28-29. Tercüme-deki hatalar çevirene aittir.

¹³³ Gamal Abdul Nasser, *Egypt's Liberation; The Philosophy of the Revolution*, Washington D. C. 1955 sh. 62-3.

¹³⁴ Filhakika düşündüğü gibi olmuş ve Türk toplumu genellikle Nasır'ın Türkler hakkında ki gerçek düşüncelerini ve niyetlerini bilememiştir. «Felsefem» adlı kitabı Türkçe'ye çevrilmiş ve çeviren kişi Türk'e hakaret

NASIR'a göre : Mısır'ın Tanrıdan dilediği tek şey; Tanrı Türk'ün cezasını versin.

Yüzyıllar boyunca birike gelen Türk düşmanlığı duygularının yaş farkı olmaksızın her Mısır'ın gönlünde ve ağzında yer ettiğini Nasır'ın şu sözlerinden anlamak mümkün : «Çocukluğum sıralarında havada ne zaman bir uçak görsem mırıldanır olduğum bir şarkının anlamını bir aralık tahlile çalıştım : Ey Büyük Tanrım, sen İngilizin belasını ver. Zamanla öğrendim ki bu mısra bize Memlükler devrinde gelmedir. O zamanki dedelerim... buna benzer bedduayı Türklere karşı kullanırlarmış : 'Ey Tanrım, ...Sen Türk'ün belasını ver (Türk'ü yoket)'¹³⁵ Benim mırıldandığım şarkı eski devirlerden kalma bir formülün yeni bir duyguya uygulanmış şekli olmaktadır.»¹³⁶

Nasır'ın Türklerle ilgili duyguları öylesine menfidir ki Arab'ın yaşantısından ve anılarından Türk'ü tamamiyle ve her noktasiyle silmek ister : «Binlerce Mısırlı aile arasında seçilmiş bir örneğim vardır : Aile'de baba köylüdür, Annenin aslı Türktür... Bu örnek ne kadar uygunsuz yaşadığımızı gösterir. Bu sebeble kendi kendime : Bütün bunlar geçecek. Meselelerimiz hallolacak...' diyorum Acıklı durumumuzun nedenlerinin kökleri bunlar işte...»¹³⁷

Görülüyor ki Nasır, tıpkı diğer bütün Arab milliyetçileri gibi, her şeyin sorumluluğunu Türk'ün sırtına yükleyip ve Türk İdaresinin yüzyıllar içerisindeki kötülüklerini vesile gösterip Arab'ın uyanması, geriliğinin nedenlerinin bilincine vasıl olması yollarını Türk düşmanlığı unsuru ile denemektedir. Hem de en etkili bir şekilde denemektedir. Gelişme yoluna girebilmek için Arab'a, onun ilkeliliğinin, fakirliğinin ve geriliğinin nedenlerinin kendinden gelme olmadığı intibasını vermek ve bu yoldan onu tahrik etmek Nasır'a en uygun yol görünmüştür.¹³⁸

I — H. B. SHARABI :

**İslâm da hür ve serbest düşünce'yi OS-
MANLI'lar yok etmiştir; İÇTİHAD kapı-
larını Osmanlılar kapamıştır.**

niteliğinde gördüğü bazı pasajları almamıştır. Ancak Memluklerle ilgili kısmın Türklere taallük ettiğine dokunmaksızın yukarda görüldüğü o kısımları tercüme ederek almıştır.

¹³⁵ İngilizce metinde yer alan Arabca aslı şöyle verilmiştir : «Ya Rabb ya Mutajele, Ahlik al-Uthmanlı». Bk. Gamal Abdül Nasser, a.g.e., sh. 65.

¹³⁶ Gamal Abdül Nasser, a.g.e., sh. 65.

¹³⁷ A. Nasır, Felsefem, (çeviren M. Salihoğlu) sh. 31-2.

¹³⁸ Bu konuda bk. Fayez A! Sayegh —, Arab Unity; Hope and Fulfillment, New York 1958 sh. 6.

Zamanımız Arab yazarlarından SHARABI,¹³⁹ 1962 tarihinde yayınladığı «Governments and Politics of the Middle East in the XXth Century» adlı kitabında¹⁴⁰ İslâm'da hür düşünce geleneğinin Osmanlılar tarafından yok edildiği tezini işler. Şöyle der : «Denilebilir ki İslâm'ın fikir hayatı kalıntılarının tamamen sönmesi olayı XVI ci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun ortaya çıkmasıye kendisini göstermiştir. Osmanlılarla birlikte Şeriat alanında hür fikir ve İctihad kapıları mutlak şekilde kapanmış ve buna mukabil taklid, yani evvelce yerleşmiş hükümlere ve yorumlara göre düşünme geleneği hukuk sisteminin temel prensibi olmuştur. Bu entelektüel katılık (rijidite) XIX cu yüzyıla kadar yani Batı düşüncesinin ve müesseselerinin bütün Orta Doğu'yu Batılılaşma düzeyine oturttuğu ve XX ci yüzyıl ortalarında da onun sosyal, ekonomik ve siyasi hayatını tamamiyle yeni bir şekle soktuğu zamana kadar devam etmiştir.»¹⁴¹

Görülüyor ki yazar, tıpkı diğerleriyle sözleşmiş gibi aynı noktadan hareket ediyor, ve sanki Osmanlı devletinin kuruluşuna kadar İslâm'da gerçek anlamıyla hür ve serbest düşünme geleneği varmış da Osmanlılarla birlikte bu sona ermiş gibi bir inanışla bütün kabahatı Osmanlı Devletine, Türk'e yüklüyor. Halbuki en karamsar yazar ve düşünürler bile İctihad kapılarının kapanması olayını İmam Gazali'ye ve onun devrine hamlederlerve hiç olmazsa bu kapanış devresini Osmanlı devletinin kuruluşuna rastlatmazlar.

Şurası belirtilmeye değer ki tıpkı diğer yazar ve düşünürler gibi (ve mesela Al-Azhar Üniversitesince hazırlatılan ve 1967 de yayınlanan Bayar Dodge'in kitabında olduğu gibi) Sharabi'de yukarıdaki satırlara takaddüm eden sahifelerde İslâm'ın bizatihi kendi bünyesinden gelme katılıklardan, dogmatizm'den ve hür düşünceye imkân vermeyen niteliklerden, Şeriat'ın kişi hayatını en ince noktasına varıncaya kadar ayarlaması olayından, kişi değerine yer vermediğinden bahis eder. Yazar aslında İslâm'daki düşünce ve fikir serbestisinin var olamayışının nedenlerinin bu olduğuna dair beyanlarını unurtur ve bütün suçu Türke yükler.

¹³⁹ H. B. SHARABI Amerika'da George Town Üniversitesinde hocalık yapmıştır.

¹⁴⁰ H. B. Sharabi, **Government and Politics of the Middle East in the Twentieth Century**, Princeton, N. Jersey, Van Nostrand, 1962.

¹⁴¹ H. B. Sharabi, a.g.e., sh. 13-17.

J — Arafat :

İslâm köleliği kaldırmak gayesini gütmüş, kölenin durumunu iyileştirmiş, ve fakat Kölelik Müessesesi TÜRK'ler yüzünden devam edegelmiş ve gelişmiş...

Seyid Ali Emir gibi bir diğer Arab yazarı, ARAFAT, Türk düşmanlığı unsurunu kölelik konusunda sömürü vasıtası yapar.

a) İslâm köleliği iyi şartlara bağlamış ve kökünden kaldırma gayesini gütmüş.

İddiasına göre İslâm köleliği kökünden kaldırma gayesini gütmüştür ve her halükârda kölelik şartlarını en iyi şekle getirmiştir. İslâm'dan önceki devrede kölelik müessesesinin durumunu eleştiren yazar, 1966 yılında «The Islamic Quarterly» adlı dergide «The Attitude of İslâm to Slavery» (Kölelik karşısında İslâm'ın durumu) başlıklı yazısında «Cahiliye» devrindeki kölelik şartlarını inceler ve kölelik müessesesinin ne derece ilkel, ne derece insanlık dışı nitelik arzettiğini ve bu şekliyle bu müessesenin İslâm'dan önceki devirlerde Arablar arasında MEŞRU bir müessese olarak tanındığını söyler: «İslâm'ın ortaya çıkışı, anında kölelik yerleşmiş bir müessese idi» der.¹⁴²

Görülüyor ki yazar köleliği gerçek anlamıyla meşru bir müessese haline getiren güc'ün Şeriat olduğundan ya habersiz ya da bunu bilmez görünmektedir. Her halü kârda bu gerçeği bir kenara atarak o sadece İslâm'ın daha önceki kötü şartları yok ettiğini ve köleliği tahammül edilir veya çok insanî bir şekle soktuğunu ve bundan başka bir de, esas gaye itibariyle, köleliği kökünden yok etmeye yöneldiğini, ve köleleri hürriyetlerine kavuşturmak için her imkânı sağladığını belirtir.¹⁴³

b) İslâm köleliği derhal ilga etmemiş çünkü...

Yazar, eskiden beri iddia edilegelen bir hususu yeniden ele alarak neden dolayı kölelik müessesesinin, daha ilk başlarda, İslâm tarafında ilga edilmediği sorusunu özet olarak şöyle cevap-

¹⁴² W. Arafat, «The Attitude of Islam to Slavery», (in 'The Islamic Quarterly', June 1966 Vol. X, Nos. 1-2, pp. 12-18, yukardaki pasaj için bk. sh. 12.

¹⁴³ İbid. s. 13.

landırır: Bir kere çok sayıdaki kölelerin tüm olarak hürriyetlerine kavuşturulması halinde ortaya, o devir itibarıyla halledilmesi imkânsız sorunlar çıkabilirdi. Zira o zamana gelinceye kadar kölelik meşru ve tabii bir müessese idi ve insan unsurunu ihtiva etmekteydi. İkincisi kölelik, yine o devrin şartlarına göre, savaş durumları bakımından İslâm tarafından inkâr edilemeyecek, kaldırılamayacak bir müessese idi. Bundan dolayıdır ki köleliği tüm olarak yekten kaldırmak düşünülemezdi.¹⁴⁴

Söylemeğe hacet yoktur ki yazar burada kendisine sorulabilecek nice sorular bulunduğunu ve bunlardan sadece bir tanesi olmak üzere: «Her şey'e kadir Tanrı acaba bu şartlarla bağlı mı idi?» şeklindeki bir sorunun cevabının ne olması gerektiğini hatırlıdan geçirmemiştir, geçirmek lüzumunu da duymamıştır.

c) Köleliği ilga etmemiş ama kölelerin durumunu düzeltmiş,

Yazar, kendinden önce bu konuyu işlemiş olanların ve özellikle yukarıda bahsi geçen Seyid Ali Emir'in görüşlerine paralel olarak bazı fikirler serdedir. İslâm'ın, her ne kadar köleliği ortadan kaldırmamış ise de, kölelerin durumunu düzelttiğini, en iyi şartlara bağladığını ve bu şartlar içerisinde meselâ Kur'an'ın IV cü Sûresi'nin 92 ci ayeti gereğince adam öldüren kişi'nin kefalet maksadıyla kölesini azad etmesi ve işlediği suçun cezasını böylece çekmesi, ile ilgili hükmü ve yine V cü Sûre'nin 89 cu Ayeti gereğince, yeminden dönen ya da yalan yere yemin eden kişilerin köle azad etmek suretiyle günahlarını affettireceklerini; yine Kur'an'ın LVIII cü Sûresi'nin 3 cü Ayeti gereğince, sebepsiz yere karısını boşayıpta pişman olan kişilerin; XC cü Sûre'nin 13 cü Ayeti gereğince Tanrıya minnet duygularını izhar etmek isteyenlerin köle azad etmeleri gereğini, XXIV cü Sûre'nin 33 cü Ayeti gereğince köle sahibinin kendi kölesini hürriyetini geri satın almak üzere teşvik etmesi LÜZUMUNU; XXII cü Sûre gereğince köle sahibinin kölelerinden sadece birisiyle cinsi münasebette bulunacağını, ve bunun gibi diğer hükümler olduğunu (Kur'an XC, 13; II, 177; IV, 36; IX (0; II, 178; XXIV, 33; II, 221; IV, 25; XLVII, 4) belirtir ve bunları köle lehine hükümler olarak görür.¹⁴⁵

d) Fakat köleliği TÜRK'ler devam ettirmiş.

¹⁴⁴ İbid. sh. 13-4.

¹⁴⁵ İbid. sh. 14.

Bütün bunları zikreden yazar her nedense köleliğin devamını sağlayan ve onun meşru ve tabii bir müessesese olarak yaşamasını mümkün kılan diğer Şeriat hükümleri hakkında bilgi vermekten kaçınır. Bilmez ki bu zikretmeyip sukutla geçiştirdiği hükümler nedeniyledir ki İslâm ülkelerinin istisnasız hepsinde kölelik en ağır ve kötü şartlar içerisinde devam edebilmiş, ve insanlıkla ve insan haysiyetiyle bağdaşmayan durumlar devam edegelmiştir. Evet bütün bunlar üzerinde diğer Arab yazarları gibi bu yazar'da durmaz ve sadece kölelik müessesesinin yaşamasına ve gelişmesine Türklerin sebep olduğunu iddia eder.

Yazarın gerçeklerle uzak veya yakın ilgisi olmayan beyanlarından anlaşılıyor ki geçmişte bir çok müslüman din adamları, köle ticareti yapanlarla mücadele etmişler ve köleler lehine konmuş Şeriat hükümlerine riayet etmeyenlere (meselâ evlilikle ilgili konularda) karşı hoşnutsuzluklarını belirtmişlerdir. Onlar bunu yaparken ilim adamları da meseleyi kişi hak ve hürriyetleri açısından ele almışlar ve dikkat ve gayretlerini kişisel hak, kişi haysiyeti noktasına teksif etmişlerdir.¹⁴⁶ Bütün bu beyanları yapan yazar'a «kimlermiş bu din adamları, kimlermiş bu ilim adamları» diye sormayınız, çünkü bu konuda verebileceği isim yoktur. Zira bir tek Müslüman yazar veya düşünür gösterilemez ki «Kölelik insan haysiyetiyle bağdaşan bir müessesese değildir. Tanrı böyle bir müesseseyi din hükümleriyle meşru kılmış olamaz» veya «Kölelik insan haysiyeti ve hürriyetiyle taban tabana zıddır, insanlık adına, insana saygı ve sevgi adına kaldırılmalıdır, lağvedilmesi gereken bir müessesedir» şeklinde bir fikir serdetmiş olsun. Her ne kadar Abbasi'ler devrinin ilk yılları esnasında kölelerin durumunun kötülüğüne karşı sesini yükselten İmam Cafer As-Sadık adında bir din adamını görmekte isek de bunu kölelik müessesesini tel'in ya da kaldırmak için mücadele eder bir örnek kabul etmemize imkân yoktur.¹⁴⁷ Çünkü bir kere İmam Cafer as-Sadık İslâm'ın ortodoks mezhebi sayılan Sunnî mezhebi saliklerinden değil fakat nispeten liberal sayılan Şi'i mezhebi mensublarından. Esasen İslâm tarihi boyunca bu konuda çekinerek de olsa görüş ileri sürebilen kişilerin sayısı hiç denebilecek kadar azdır. XIX cu yüzyılda Seyid Emir Ali'de köleliğin kötü bir müessesese olduğunu belirtenlerdendir.

Ancak ne var ki kölelik aleyhinde ki bu davranış ve tutumların çoğu gerçek bir samimiyet ve inanışa dayanmış değildir. Hemen

¹⁴⁶ İbid. sh. 17.

¹⁴⁷ Seyid Ali Emir, a.g.e., sh. 267.

hepsine samimiyetsizlik hâkim olmuştur; şu bakımdan ki hepsinde sanki Şeriat düzeni köleliği benimsememiş de bu müessesese Şeriat'a karşı olarak devam etmiş havası esmiştir.¹⁴⁸

Bunun böyle olmasını normal karşılayanlar çoktur. Çünkü onlara göre hiç bir düşünür için köleliği insanlık haysiyetine aykırı ilân etmek imkânı yoktu, zira böyle bir davranış köleliği tabii bir müessesese hali kabul eden Şeriat'a karşı gelmek olurdu yani dinsizlik olurdu. Bundan dolayıdır ki İslâm'ın ancak Şi'ilik gibi daha az ortodoks bir mezhebine mensup olanlar arasında biraz olsun bu müessesenin kötü uygulanışına karşı itiraz sesleri yükselebilmıştır, o da nadirattan.

Fakat her halü kârda köleliğin devamında bir sorumlu bulmak gerekmiştir ve işte bundan dolayıdır ki Türkler böyle bir sorumlu olarak ortaya atılmıştır. Seyid Ali Emir gibi Arafat'da, İslâm'ın getirdiği iyi şartlar nedeniyle köleliğin bidayette tam bir kontrol altında tutulduğunu ve fakat zamanla dizginlerin elden kaçırıldığını ve TÜRK'ler yüzünden bu müessesenin tam manasiyle bir sömürü müessesesi haline getirildiğini belirtir. Yazara göre İslâm köleliği yok etmek istediği halde Türkler yocketmemişler bilakis geliştirmişlerdir. Bu suretle köle pazarları, köle ticareti, köle sömürüsü hep birlikte ve hızını arttıran bir tempo ile devam etmiştir. Ve eğer Türkler kölelik müessesesini sömürü vasıtası haline getirmemiş olsalardı, yazarın kanısına göre, İslâm'da kölelik müessesesi çok yüz-yıllar önce ortadan kalkmış olacaktı.¹⁴⁹

KÖLELİK MÜESSESİ'NİN SORUMLULUĞU NEDEN TÜRK'E YÜKLENEMEZ?

İlerde tekrar bu noktaya dönmek üzere şimdilik buraya hemen şu ilâveyi yapmak gerekir ki kölelik müessesesini Türklerin yocketmedikleri ve şartlarını daha iyiye doğru değiştirmedikleri söylenebilir. Ancak ne var ki köleliğin kaldırılmamasından doğan suçü Türk'ün sırtına yüklemek insafsızlık olur. Zira Türk nihayet İslâm'ın uygulayıcısı durumunda kalmıştır. Uygulamakta olduğu din Türk'e «Kölelik Tanrının var kıldığı meşru bir müessesedir» diye emir vermiş ise, esasen son derece dine bağlı olmakla şartlanmış bir güç'ten köleliliği kaldırması beklenemezdi. Bununla demek istemeyoruz ki köleliğin devamında Türk'ün hiç suçü yoktur. İnsan

¹⁴⁸ İbid. sh. 267.

¹⁴⁹ W. Arafat, a.g.y., sh. 17.

haysiyetine ve kişi hürriyetine değer vererek din emirleri dışına çıkması ve köleliliği lağvetmesi şüphesiz ki Türk için büyük gurur verici bir davranış olabilirdi. Ancak bunu yapamamış olmasının bütün suçunu ona yüklememek gerek. Kölelik müessesesinin yok edilmemiş olmasında asıl sorumlu bu müesseseyi TABİİ nitelikte kılan ve bu yüzden KALDIRILAMAZ şekle sokan Şeriat düzenidir.

Kölelik müessesesinin varlığını ya da devamını Türk'ün sorumluluğu içerisinde aramak ve «köleliği Türkler, İslâm'a aykırı düşecek şekilde yaşatmışlardır» demek, (tıpkı Seyid Ali Emir ve diğer eski ve yeni ünlü bir çok Arab düşünürlerinin dediği gibi), gerçeğe tamamen aykırı konuşmak olur. Kölelik İslâm'ın benimsediği tabii bir müessesedir. Her ne kadar kölelerin durumunu kısmen de olsa iyileştirici esaslar getirmiştir denirsede İslâm bu müesseseyi tabiatte var olan bir müessese olarak kabul etmiştir. Şeriat hükümlerinden anlaşılmaktadır ki Kölelilik Tanrı'nın özel surette var ettiği bir müessesedir. Kur'an ve hadis hükümleri bunun böyle olduğunu anlatmaktadır. Pek çok hükümler arasından sadece bir fikir edinilmek üzere bazılarını buraya alacak olursak : Kur'an'daki al-Nahl Sûresinin 75 ci ayetinde İnsanların Tanrı tarafından «Köle» ve «Köle olmayanlar» şeklinde yaratılmış bulunduğu ve bu bakımda bunların eşit olmadığı açıkça beyan edilmiştir. «Allah bir örnek getirmiştir; bir köle olsa ve hiç bir şeye gücü yetmese ve bir de güzel bir surette rızıklandığımız birisi bulunsa da rızıklandığımız şeylerin bir kısmını ... yoksullara harcasa ... BUNLAR EŞİT VE DENK OLUR MU HİÇ? Hamd Allah'a eşit değildir bunlar». Görülüyor ki insanların rızıkları itibariyle ve hür olup olmalarını bakımından eşit yaratılmadıklarını Kur'an beyan etmektedir. Tanrı'nın emri budur. Binaenaleyhbu eşitsizliği gidermek insanlara düşen bir iş değildir. O halde bir kere bu bakımdan Türk'ü köleliği kaldırmamıştır diyerekten itham etmek haksızlık olur. Veya diğer bir ayeti alalım : al-Rûm Sûresi'nin 28 ci Ayeti : «Size, kendinize ait bir şey'de örnek getirmede : Kölelerinizden, cariyelerinizden sizi rızıklandığımız şeylerde size ortak olanlar var mı ve siz, o mallarda onlarla bir olur musunuz...» Görülüyor ki Tanrı İnsanları eşit ve tek vücut şeklinde kabul edip onlara müştereken hitap etmiyor; daha doğrusu köle ve cariyelere, yukardaki hükümdede görüldüğü gibi, hitab etmek lüzumunu dahi görmüyor. Burada hitap ettiği köle olmayanlardır. Ve her halü kâr'da Tanrı köle olmayanlara, köle olanlardan farklı ve üstün olduklarını anlatmaktadır. Öte yandan İslâm peygamberinin çeşitli sözlerinden anlaşılmaktadır ki köle satın almak da yasak edilmiş değildir; sadece «hür kişi-

leri» satın almak yasaktır. Meselâ «Şaşırır kalırım o kişi'ye ki malıyla köleler alır da sevap için onları azad eder; bu adam ne diye iyilik edipte hürleri satın almaz? Halbuki bunun cevabı öbüründen daha da büyüktür». (A. Gölpınarlı'nın topladığı hadislerden no. 106/679).

Kölelik müessesesi öylesine tabii, öylesine köklü ve köle sahipleri bakımından öylesine önemli ve hayatî bir müessese olarak benimsenmiştir ki Şeriat tarafından, mal ve mülkten mahrum bırakılmak ne kadar büyük ve etkili bir ceza ise köle'den mahrum edilmek de aynı şekilde katlanılması güç bir cezadır. Bu konuyu dediğimiz gibi ayrıca ele almak gerekir. Fakat şu muhakkak ki kölelik yasak edilmeyip bilakis böylesine temel hükümlerle kuvvetlendirilmiştir. Bu böyle iken kölelik müessesesinin sorumluluğunu Türk'e atfetmek hata olur. İslâm düşünürleri köleliğin yasaklanmamış olması nedenini, o devirlerde böyle bir yaşağın Arab'lar arasında iyi bir hava yaratmayacağını ve köleliği bütün bütün kaldırmanın sosyal ve ekonomik bakımdan bir takım mahzurlar doğurabileceğini ve bu itibarla Tanrı'nın bu müesseseyi yavaş yavaş kaldırmağa yöneldiğini ileri sürerler. Ve bundan dolayı'da kölelik müessesesini kaldırmayan Türk'e küfürler ederler. Fakat bu ithamları insafhca eleştirecek olursak görürüz ki bu Modern Arab yazarlarının iddialarında Tanrı'ya bir suç izafe etme durumu vardır. Onlar, yetersiz muhakeme tarzları yüzünden Tanrı'yı sanki kölelik müessesesini kaldırmağa muktedir değilmiş gibi bir duruma soktuklarının farkında değillerdir. Çeşitli sahalarda mutlak yasaklar koyan ve her şeye kadir bir Tanrı, köleliği neden kaldırmakta güçlük duysun diye düşünülmeğe gerekmez mi? Eğer köle satın alınması doğru değil idiyse Tanrı bunu neden yasaklamamıştır? Arab yazar nasıl olur da İslâm'ın köle satın alımına cevaz vermediğini ve sadece savaş esnasında köle alınabileceğini iddia eder? Kaldı ki köle satın alma yasaklanmadıktan gayri bilakis köle satın almanın meşruiyetini ispat edecek durumlar vardır ortada. Meselâ Cabir'in nakillerinden öğrenilmektedir ki İslâm Peygamberi bizzat kendisi bütün hayatı boyunca köleye sahip olmakla kalmamış fakat köle dahi satın almıştır.^{149a}

^{149a} Cabir, İslam Peygamberinin kendisine iki siyah köle satın almış olduğunu nakleder. Bu konuda bk. Mohamed Manzur İlahî, *The English Translation of the Holy Traditions*, Lahore 1932, Vol. I, sh. 173. Görülüyor ki İslâm peygamberinin köle satın alma müessesesini bizzat yürüttüğünü Arab kaynakları belirtmektedir.

Köleliği kaldırmak veya köle satın alımını yasaklamak Şeriat'ın emri veya dileği olmuş olsa idi İslâm peygamberi neden örnek olup kölelerini azad etmemiştir veya neden köle satın alınamayacağını ispat zımında kendisi buna öncülük etmemiştir diye sorulabilir. Demek oluyor ki kölelik ve köle satın almak İslâm peygamberinin dahi meşru gördüğü ve devam ettirdiği bir müessesesidir. Bütün bunlar ortada iken İslâm'ın köleliği kabul etmediği veya kaldırmak istediği ve fakat bu müessesenin Türkler yüzünden devam ettiği şeklindeki iddialar sahte iddia olmaktan ileri gidemez ve bu konuda Türk'e karşı yapılan şey yalan ve iftiradan bir başka bir şey değildir.

Kaldı ki kölelik savaş içi ve savaş dışı şekliyle İslâm'ın bütün devirleri boyunca yani Türklerin İslâmı kabullerinden önce de en tabii bir müessese olarak ve Şeriat esaslarına uygun düşecek tarzda var olmuş ve devam ettirilmiştir. VIII ci ve IX cu yüzyıllarda Arab halifelerinin Türk köle satın alma geleneği ve hattâ bu şekilde alınan Türk kölelerin, Mısır'da Memluk'lar adı altında idare kurdukları, ve diğer yerlerde Devletin yönetimine el koydukları hep bilinen tarihi gerçeklerdir.

Bırakınız geçmiş devirleri, fakat içinde bulunduğumuz bu medeniyet çağında bile Köleliği hâlâ benimseyen ve savunan çevreler (Meselâ ilim yuvası sanılan Al-Azhar üniversitesi) vardır. Şeriat kafası öylesine dar, öylesine bilgisiz, ve öylesine beşerî olmaktan uzak ve «insanlık» duygusundan öylesine yoksundur ki içinde bocaladığı çelişmelerin farkında bile değildir. Bir yandan «İslâm köleliği kabul etmemiştir, kölelik müessesesini İslâm ülkelerine getiren ve devam ettiren Türk'lerdir» der, öte yandan köleliğin meşru ve makbul bir müessese olduğunu benimser ve bunu yaparken de Şeriat'a göre insanların eşit ve hür irade'ye sahip oldukları tezini savunur.

AL-AZHAR Üniversitesi ki İslâm dünyasının güya ilim otoritesidir, ilmin temsilciliğini yapar görünür, bundan beş-on yıl öncesine gelinceye kadar (ve bugün dahi) kölelik müessesinin Kurlan'dan çıkma tabii bir müessese olduğu konusunda fetvalar yayınlamakta idi. AL-AZHAR'ın resmî yayın organı olan MACALLA'nın 1962 Temmuz nüshasında savaş esnasında esir alınanların KÖLE olarak kullanılmalarının caiz olduğuna dair fetvalar mevcuttu.¹⁵⁰

Bu böyle iken aynı Üniversite'nin bir mensubu, Muhammed al-Dasuki. yine aynı MACALLA dergisinin Aralık 1967 nüshasında

¹⁵⁰ MACALLA, Al-Azhar Üniversitesinin yayınladığı aylık dergidir. Al-Azhar Uleması'nın fetvaları için bk. Sefer 1382 Temmuz 1962 sayısı, sh. 249-50.

«Oruçve Cihad» başlıklı yazısında İslâm'ın kurtarıcı ve insanları bağımsızlığa kavuşturucu yönlerinden bahsederek sanki Şeriat köleliği mahkum ediyormuş gibi tavır takınarak «Şeriat nereye gitti ise orada kişi'yi ve halkları hürriyete kavuşturmuştur» fikrini işlemeğe çalışır.¹⁵¹

Sadece Al-Azhar'da değil bütün Arab ülkelerinde İlim adamlarının kölelik hakkındaki görüşleri yukardakinin aynidir. 1962 yılında, yani Kral Faysal'ın, dış baskılar sonucu olarak köleliği ilga ettiği tarihte YEMEN'de Ulema, köleliğin Kur'an'dan çıkma tabii bir müesses olduğunu resmen kabul etmekte, ve gerek Kur'an hükümlerine ve gerek Peygamber emirlerine göre köleliğin kaldırlamayacağını beyan etmekteydiler.¹⁵²

Bütün bu hususları ayrı bir konu olarak işlemek lüzumuna bir çok def'alar temas etmiş idik. Ancak hatırlatılması gereken cihet şudur ki kölelik müessesesinin varlığı ve devamı konusunda Arab din adamları veya düşünürleri bütün sorumluluğu Türk'ün sırtına yüklerlerken bir tek Türk din adamı veya hattâ aydını çıkıpta şimdiye kadar bu iftiraları cevaplandırmamış ve bunda Türk'ün günahının olmadığını ve olamayacağını söylemek ihtiyacını ya da cesaretini gösterememiştir.

K — EL-AZHAR ÜNİVERSİTESİNİN TUTUMU: MISIR'ın fethi sırasında EL-AZHAR Üniversitesine hâkim zihniyeti TÜRK'ün yakıp yıktığı, eğitim müesseselerini yok ettiği iddiaları

ARAB'ın milliyetçi duygularını geliştirmek ve canlı tutabilmek maksadiyle eskiden beri uygulanan Türk düşmanlığı taktiği bugün dahi devam edegelmektedir. Yetiştiriliş tarzı itibariyle Arab'ın beyni Türk'ün Arab'a yaptığı kötülükler, zulümler, yakıp yıkmalar ve buna benzer hikayelerle yıkanır. Bu metod günümüzde de çeşitli şekiller altında uygulanmaktadır. Örneğin 1967 yılında EL-AZHAR Üniversitesi tarafından Bayard Dodge adında yazar'a hazırlatılan

¹⁵¹ Bk. MACALLA, Ramazan 1387/Aralık 1967, sh. 576; Bu konuda ayrıca bk. Hava Kazarus, «Contemporary Religious Thought Among the Ulema of al-Azhar» («Asian and African Studies», Vol. 7, 1971, sh. 211-236; sh. 249-250).

¹⁵² Bk. George Rentz, «Saudi Arabia; The Islamic Island», (N «Modernization of the Arab World», Edited by J. H. Thompson & D. Reischauer; D. Van Nostrand Comp. New York, 1966, sh. 115-125; bk. sh. 213.

ve Washington'daki Orta Doğu Enstitüsünce bastırılan «Al-Azhar, A Millennium of Muslim Learning»^{152a} adlı kitap; şunlar yazılıdır : «Osmanlı Ordusu Kahire'ye girdiğinde en azından onbin insan kılıçtan geçirilmiş, bir çok binalar ateşe verilmiştir. Dört bin çerkez Memluk'un kafaları kesilmiş, cesedleri nehre atılmıştır; kesik kafalar halkın temasına sunulmak üzere direklere asılmıştır».¹⁵³

Al-Azhar Üniversitesince benimsenen bu kitapta Türklerin sadece yakıp yıkmakla kalmayıp eğitim ve ilim merkezlerini de ortadan kaldırdıkları ve böylece İslâm'da öğrenim ve eğitime balta vurdukları ilâve edilir : «Osmanlı İdaresi sırasında, her ne kadar bir kaç okul açılmış, bir kaç cami yapılmış ise de, öte yandan pek çok eğitim kuruluşları sırf Osmanlıların ihmali sonucu olarak ortadan yok olmuştur.»¹⁵⁴

Osmanlılardan önce eğitim şartlarının ve fikir hayatının gelişmekte olduğunu belirten yazar : «Osmanlı devrinin sonlarına doğru eğitim şartları (Scholarship) ilk devirlerde ki kadar ilerici olmaktan çıkmıştır.»^{154a}

Bu iddiaları çürüten çelişmeler

Tıpkı diğer yazarlar gibi bu yazar da göze batan bir çelişmeye saplanmaktadır. Filhakika yukardaki iddialariyle İslamda'ki (ve Mısır fikir hayatındaki) ilim ve kültür gelişmelerinin baltalanması nedenlerini Türk'e hamleden yazar daha önceki sahifelerde Al-Azhar Üniversitesinde takip edilen eğitim sisteminin yaratıcı nitelikte olmadığını yeni fikirlere ve araştırmalara yer vermediğini ve daha ziyade taklidcilığe yöneldiğini ve böylece düşünce hürriyetine ve fikri yeniliğe karşı bu Üniversite de düşmanlık hâkim olduğunu belirtmiştir. Görülüyor ki Şeriat Ülkelerinde eğitim sisteminin gelişmezlik nedenlerinin bizatihi Şeriat olduğunu farkında olmadan söylemiş olmasına rağmen bütün kusuru, beş-on sahife ara ile, Türk'e atfeder ve AL-AZHAR Üniversitesi de bunu Arab'ın veya Mısırlı'nın dâvasına yarayacak şekilde kabullenir.^{155a}

L — ARAB MİLLİYETÇİSİ'nin 1971'lerdeki iddiası : İslâm dîni SAVAŞCI

^{152a} The Middle East Institute, Washington D. C., 1967.

¹⁵³ Bayard Dodge, Al-Azhar, A Millennium of Muslim of Muslim Learning, (The Middle East Institute, Washington D. C. 1967 sh. 151).

¹⁵⁴ İbid, sh. 91.

^{154a} İbid. sh. 92

^{155a} İbid. sh.81.

**bir din değildir, onu SAVAŞ dini
haline getiren TÜRK'lerdir...**

Bilerek veya bilmeyerek Şeriat'ı ve İslâm'ı savunanlar onu olduğundan çok farklı niteliklerle donatmağa çalışırlar ve İslâm'ı ÖZ ve SAF olan şeklinden uzaklaştıran gayretlerin münhasıran TÜRK'lerden geldiğini iddia ederler. Bu iddiaların kökleri, yukardaki sahifelerde de gördüğümüz üzere çok gerilere gider, ve hemen her devirde Arab (Müslüman) yazarlar arasında savunucular bulur. Her devirde ve her yerde Şeriat'ın bütün temel kötülükleri ve kusurları TÜRK'e izafe edilmek istenmiştir, ve hâlâ da istenir, ve hem de hak kavramına ve dürüstlük anlayışına bağlı her vicdanı isyan ettirircesine istenir. Bunun en son örneklerinden biri de İslâm'ın SAVAŞ fikrine yer vermediği, savaş isteyen bir din olmadığı, ve fakat Savaşçı ruhu İslâm'a getirenlerin Türkler olduğu hususunda ileri sürülen iddiadır. 1971 yılında «New York Times» Gazetesinin (ki Dünya'nın en büyük ve etkili Gazetelerinden biridir) 11 Şubat 1971 tarihli nüshasında M. A. Rauf adında bir Arab yazar şunları yazmıştır : «... İSLÂM deyimi ile SAVAŞ deyimleri, birbirlerinin zıddı olan deyimlerdir ve bu farklılık SALDIRAN ile SALDIRIYA UĞRAYAN farklılığını yapmamız gereğini ortaya vurur. Hep birlikte Kur'an sahifelerini açalım ve müslümanların tecavüze karşı korunmaları ihtarını yapan Ayet'lerin sayısını tespit edelim. İslâm, hem tarihi ve hem de teorik bakımdan dünya barışı için en büyük unsur olmuştur ve o'nun salikleri çoğu zaman, tıpkı bugün olduğu gibi, tecavüze muhatap kalmışlardır. İslâm bizatihi niteliği itibariyle SAVAŞ dini değildir ve fakat İslâm'ı savaş, dini haline sokan Türklerdir.»¹⁵⁵

Bu iddia'ya karşı neler söylenebilir?

İslâm'ın SAVAŞ dini olmadığını ve onu savaş dini haline Türklerin sokmuş olduğunu düşünen bu yazar New York'ta «İslâm Kül-

¹⁵⁵ Bk. «The Islamic Cultural Center» in (New York) Başkanı M. A. Rauf'un «New York Times» Gazetesinde 11 Şubat 1971 tarihinde çıkan yazısı; sh. 44.

Bununla beraber New York'taki «The Action Committee on American Arab Relations» derneğinin genel secretari Filistinli bir Arab olan Dr. M. T. Mehdi, «New York Times» gazetesinin 3 Şubat 1971 tarihli nüshasında : 'Hiristiyan Devleti' veya «Müslüman Devleti» veya «Musevi Devleti» gibi deyimler Orta Çağ'a yakışmayan deyimlerdir ve bizatihi niteliği itibariyle bu deyimler demokratik olmayan tariflerdir» dedikten sonra «Tarihi bakımdan Hiristiyan ve Müslüman ülkeler savaş nedeni olmuşlardır» diye ilâve eder.

tür Merkezi» başkamdır. İslâm'ın Savaş dini olmadığına Şeriat kaynaklarından örnekler veren bu aydın yazar İslâm'ın beş şartından birisinin «kafir'lere» karşı CİHAD olduğunu, ve yine Şeriat kaynaklarına (ve tabî başta Kur'an hükümleri ve Peygamber emirleri olmak üzere) göre sadece saldırıdan korunmak için değil ve fakat asıl İslâm dinini yaymak için saldırmak ve savaşlar yapmak gerektiğini ve nitekim sırf bu maksatlarıdır ki İslâm peygamberinin en azından 28 savaş düzenlediğini ve ondan sonra gelen Halife'lerin hep bu Tanrı emirleri gereğince devamlı şekilde savaş halinde bulduklarını ve esasen Kur'an'daki hükümlere göre yer yüzünün «Darül İslâm», yani müslümanlarla sâkin olan yerler, ve «Darül Harb», yani Müslüman olmayanların yaşadığı yerler (ki bu yerlere karşı savaş açmak Tanrı'nın ve Peygamberin emirleri gereğince elzemdir) diye ikiye ayrıldığını, her halde unutmuş olamaz. Ancak ne var ki Dünya Kamu oyu karşısında temize çıkmak ve İsrail karşısında «mazlum» ve «saldırıya uğramış» görünmek için bir mazeret, bir «şamar oğlanı» bulmak lâzımdır, ve işte şimdiye kadar olduğu gibi yapılacak tek şey TÜRK'ü, tek sorumlu olarak Dünya kamu oy'u önüne çıkarmaktır.

Bu konuyu başka bir vesile ile ve ayrı bir kitap halinde almak üzere şimdilik şu bir kaç hususu belirtmekle yetineceğiz.

TÜRK'ün, savaşçı bir karaktere sahip olduğu ve bunun daha henüz İslâm'a girmeden önce de böyle bulunduğu bir gerçektir. Fakat şu da bir gerçektir ki TÜRK'ü gerçek anlamıyla savaşçı ruha sürükleyen, ve DİN adına savaşlar yapmağa zorlayan Şeriat olmuştur ve ancak bu suretledir ki İslâm dini bugüne kadar yaşayagelmiştir. Milliyet farkı gözetilmeksizin şimdiye kadar bütün yazarların, düşünürlerin ittifak ettikleri husus şu olmuştur ve Tarih'de bunu böyle göstermektedir ki «Kılıç gücü» olmasa idi İslâm yaşayamazdı, ve müslüman milletler arasında en iyi kılıç kullanan, ve askeri meziyetlere en ziyade sahip olan Türk'ler sayesinde ki İslâm yayılabilmiş ve yüzyıllar içerisinde mevcudiyetini sürdürebilmiştir. 1970 yılında İngilizce olarak yayınladığı «Middle East, Past and Present» adlı kitabında bir İranlı yazar şöyle diyor: «İslâm bu askerlere (yani Türk'lere) çok şey borçludur, ve eğer Türkler tarih sahnesinde görünmemiş olsaydı Müslümanlığın (İman'ın) başına neler gelmiş olabileceğini tahmin güçtür. Selçuk Türkleri Abbasî İktidarını bir yandan Şi'i Fatimi'lere ve diğer yandan Hıristiyan istilasına (Hacılara) karşı korumuştur. Küçük Asya'da İs-

lâm'ı ilk yerleştiren onlardır, ve İslâm sancağını Viyena kapılarına kadar ileri götüren yine onlardır.»^{155b}

Türk'lerden önce'de İslâm Savaşlar yolu ile bir yandan Afrika'da, diğer yandan Arabistan adasında ve nihayet Asya'da yayılabilmıştır. İslâm'ın SAVAŞ'a yer vermez bir din olduğunu ve Türk'ler yüzünden Savaş dini haline geldiğini ileri sürmek tarihle, Şeriat'ın ve vaz ettiği Tanrı ve Peygamber emirleriyle alay etmek olur. Kur'an'daki Sûre'lerin hemen her Ayet'inde din adına savaş gerektiği yazılıdır. Sahih ve Buhari'de mevcut en sağlam Hadis'ler din adına yapılacak savaşların kudsiyetiyle ilgilidir. İslâm Peygamberi bizzat kendisi ifade etmiştir ki Tanrı'ya inanmak yanında en büyük fazilet din adına «Cihad» a katılmaktır. Şüphesiz ki «Cihad» derken bununla manevî savaş değil doğrudan doğruya maddî ve silahlı savaş demek istemişti ve nitekim bunun örneklerini bizzat kendisi savaşlar yapmak suretiyle vermişti. Ve bundan dolaydır ki İslâm'ın bütün devirleri boyunca ve bütün yazar ve düşünürler tarafından «Cihad», yani din adına silâhlı savaş, en mukaddes bir müessese ve Müslümanlar için en büyük bir görev olarak kabul edilmişti. Bugün'e kadar bu tutumda hiç bir değişme olmamıştır ve bugünün Müslüman yazar ve aydınları dahi savaşı hâlâ bir meziyet ve fazilet unsuru olarak görürler. Bırakınız yazar ve düşünürleri veya siyaset adamlarını ve fakat uygarlık örneği vermesi gereken Üniversiteler dahi Şeriat ülkelerinde bugün hâlâ savaşı Şeriat'ın öngördüğü bir müessese olarak tebci ederler. Meselâ Al-Azhar Üniversitesi, ki Üniversite olarak insanlar arası kardeşliği destekleyecek ve SAVAŞ denilen şey'in uygarlık gelişmesiyle bağdaşmayan bir müsibet olduğu fikrini işleyecek yerde, aksine, bugün dahi hâlâ Orta Çağ anlayışına yakışır bir tutum ve davranış ile Savaş taraftarı görünür. 1971 yılının hemen bütün ayları içerisinde MACALLA dergisi, din adına savaş kaykırılı ve çağrılılarıyla dolu idi. Üniversite'nin ünlü öğretim üyeleri, hemen ittifak halinde, Din'in emrettiği «CİHAD» koşullarının mevcut bulunduğunu, ve bunun sadece İslâm toplumları bakımından değil ve fakat bu topluma mensub kişiler bakımından da «farz» olduğunu beyan ederler.^{155c} Kahire'de 1968 yılında toplanan 4 cü İslâm Kongresinde ele alınan ve benimsenen fikirler bu fikirler olmuştur.

Bu konuyu daha fazla uzatmağa lüzum yoktur. Fakat şu kısacık izahattan da anlaşılacağı üzere İslâm'ın savaş unsuruna yer ver-

^{155b} Yahya Armazani, *Middle East, Past and Present*, (Prentice Hall Inc. N.J. 1970. s. 157).

^{155c} Bu hususta bk : MACALLA, Kasım 1968 nüshası sh. 450-3.

mediği ve İslâm'a savaş fikrini Türklerin getirmiş olduğu hususunda Arab milliyetçisinin ileri sürdüğü iddiaların gerçekte yakından uzaktan hiç bir ilişkisi olamaz.

M — ARAB'ın Türk'e karşı fiili davranışları

Arab'ın Türk'e karşı husumeti ve düşmanlığı yukarda gördüğümüz şekilde sadece sözde vekalemde kalmamıştır. «Müslümanlık» kisvesi altında müşterek tarihimizin özellikle yakın devirlerinde bu husumetin fiili tecavüz ve ayaklanma ve Osmanlı devletini «mayınlama» şeklinde tezahürleri görülmüştür. Türk'ü dünya kamu oyu'na sadece kültürsüz, barbar, İslâm'ı çökerten, İslâm medeniyetini yok eden, veya İslâm'a zararlı ve kötü şekle sokan, v.s. ... gibi ithamlar altında tanıtmakla kalmamış ve fakat bilfil Türk'e karşı savaşmış ve Türk'ü imha planları hazırlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun iç birliğine içten gelme ilk darbeyi Arab hazırlamıştır. Hilafetin Türklere ait olamayacağı bahanesiyle Vahhabî'ler Osmanlı devletine karşı ilk iç ayaklanmayı hazırlayanlardır. 1806 da Mekke'yi ve Kutsal mahalleri işgal ile gelişen bu ayaklanma «Osmanlı hilafet ve Saltanatına karşı modern zamanların ilk Arab ayaklanması» olmuştur.¹⁵⁶

Bir yandan Türk'e dost görünürken diğer yandan Türk'ün düşmanlarıyla işbirliği yapan Arab'ın Türk hakkındaki kötü niyetlerinin ne olduğunu anlamak için her şeyden evvel Cemal Paşa'nın anılarını okumak gerek. Cemal Paşa bu konuda bizi aydınlatabilecek en yetkili kişilerden biridir, çünkü Arab'ın iç yüzünü ve Türk'e karşı tutumunu herkesten daha iyi bilecek yaşantıları ve görevleri olmuştur. Suriye'de 4 cü Ordu kumandanı bulunduğu sıralarda Arab'ın Türk'e karşı ihanetinin ne nitelikte olduğunu kendi gözleriyle bizzat görmüştür. Mekke Şerif'i Hüseyin'in (ki daha sonra Hicaz Kralı olmuştur) 1915 ve 1916 yıllarında İngilizlerle anlaşmasını anlatırken şöyle der :

«Temmuz 1915 de Şerif, Mersin ve adana'nın kuzeyin'den... İran sınırlarına kadar olan havali'de dahil olmak üzere Arabistan'

¹⁵⁶ A. H. Sharabi, *Government and Politics of the Middle East in the XXth Century*, (Princeton, N. J. 1962, sh. 22-3.

Ayrıca bk. Jean Raymond, *Memoire Sur l'Origine des Wahaby, sur la naissance et sur l'influence dont ils jouissent comme une nation*, 1806. (Cairo 1925) sh. 34.

nın bağımsızlığının sağlanması vaadine karşılık Britanya hükümetine Askerî yardım teklifinde bulundu.»¹⁵⁷

Arab'ın buna benzer diğer ihanet ve arkadan vurmalarını teker teker belirttikten sonra : «Eğer İngiltere bu teklifi kabul etmiş olsaydı (yani Şerif Hüseyin'in yukardaki teklifini), Şerif İslâm halifesinin saltanatına karşı ayaklanma yoluna gidecekti.. Her ne kadar Mekke Şerif'inin dürüstlüğüne hiç bir zaman inanmamış idiysem de, asla tasavvur edemezdim ki Halifeliğin kaderini tayin edebilecek bir savaşta, bütün İslâm dünyasını boyunduruk altına almağa kararlı devletlerle işbirliği yapabilsin ve sırf kendi kişisel ihtirasları uğruna bütün ülkede nifak tohumları ekebilsin.

Şerif Hüseyin beni, hükümeti ve ... halifeyi ikiyüzlü adî bir insana yakışır şekilde aldattı. Osmanlı İmparatorluğunun düşmanlarıyla ittifak etmekten kaçınmadı ve Müslümanlar arasına nifak ve düşmanlık tohumları ekti.»¹⁵⁸

Fakat bütün bunlardan daha vahim olmak üzere Arab'ın birinci dünya savaşı'nın sonlarına doğru Türk'e karşı muhasım bir tutumu vardır ki düşman kuvvetlerin Osmanlı İmparatorluğuna karşı hücumu geçmeleri yolunu açmıştır.¹⁵⁹

Kısaca belirtmekte fayda vardır 1913 ilâ 1919 yıllarında Türk'ün en büyük düşmanları İngilizler veya Fransızlar değil Arablardı : İbn Su'ud'lar, Mekke Şerifi Hüseyin'ler ve Emir Faysal'lar, vs...

Balkan Harbi sırasında, 1913 yılında Arab milliyetçileri Paris'te gizli bir Kongre tertipleyerek Osmanlı Devleti'ne karşı takip edilecek siyaseti ve Osmanlı boyunduruğundan kurtulma çarelerini tartışmışlardı. Arab liderleri arasında iki şahıs vardı ki Türk'e vurulacak darbe'nin stratejisini çizerek Osmanlı devletine karşı ayaklanma hareketlerinde etkili olmuşlardı : İbn Su'ud ve Mekke Şerifi Hüseyin. Arab yarım adasının doğu bölgelerinden İran körfezine kadar olan saha'da hâkim durumda bulunan İbn Su'ud, ki Türk'e karşı düşmanlıkları ile isim yapan Vahhabi'lerin lideri idi, Türk'ü arkadan vurmanın yollarını keşfetmekle meşguldu. Arab ya-

¹⁵⁷ Djemal Pasha, *Memories of a Turkish Statesman, 1913-1919*, (London 1922) sh. 209. Türkçe metin için : Cemal Paşa, *Hatırat, 1913-1922*, İstanbul 1922.

¹⁵⁸ Djemal Paşa, a.g.e., s. 211, 212.

¹⁵⁹ Bu konuda bk. Henry Elisha Allen, *The Turkish Transformation; A Study in Social and Religious Development*, (N. Y. Greenwood Press, 1968) sh. 40-41. (Kitabın ilk baskısı University of Chicago 1935) Ayrıca bk. Djemal Pasha, a.g.e., sh. 211.

rım adasının doğu bölgesini —Kızıl denize kadar olan kısmını— idaresi altında bulunduran Mekke Şerifi Hüseyin, ki İslâm Peygamberinin mensub olduğu Haşimi aşiretinden gelme idi, İngilizlerle anlaşıp Türk'lere karşı savaş açmanın yollarını bulmuştu. 1915 yılında İngiliz temsilcisi McMahan ile teati ettiği mektuplarda Hüseyin Türk'lere karşı İngilizlerin yanında savaşa girmeyi teklif etmişti; hem de Türk topraklarına göz koymuş olarak. 14 Temmuz 1915 tarihli mektubunda Hüseyin, Mersin-Adana, Bilecik-Urfa-Mardin dahil İfran sınırına kadar olan yerlerin ARAB ÜLKESİ olarak bağımsızlığının teminatını istemiş ve buna karşılık olarak Türklere karşı İngilizlerle yan yana savaşacağını beyan etmişti.^{159a}

Aynı şekilde Emir Faysal, 1 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı Yüksek konseyine yolladığı mektupta Türk'ü lânetlercesine ve yalan yanlış ithamlarla Türk düşmanı görünerek Arab milliyetçiliği davasını savunmuştur.

Osmanlı Ordusunda subay olarak görev
alan Arab'ın ihaneti : AHAD teşkilatı ve
FETAH teşkilatı

Bunun gibi Arab'ın Türk'e karşı ihanetinin derecesini anlamak için Osmanlı ordusunda subay olarak görev alan Arab Subayların Türk'ü arkadan ve içten vurmak maksadıyla kurdukları teşkilat hakkında bilgimiz olması gerek.

T. E. Lawrence, «Seven Pillars of Wisdom; A Tirumph» adlı kitabında «AKHUA» adındaki ana Arab cemiyetinin resmen lağvedilmesinden sonra Mezapotamya'da AHAD adını taşıyan gizli bir cemiyetin kuruluşunu hikaye eder. Bu cemiyet, ki Lawrence'in ifadesine göre son derece tehlikeli bir teşkilat niteliğinde idi, münhasıran Arab subay'lardan, daha doğrusu Osmanlı ordusunda görev ifa eden Arab subaylardan kurulmuştu. Bu subaylar Cemiyete üye olurlarken bir yemin edasıyla mükelleftiler : Osmanlı Ordusundaki görevleri sırasında askerî her türlü sırları elde etmek, bu sırları cemiyete bildirmek ve Arab halklarının Osmanlı İdaresine karşı ayaklanacakları an bu sırları Türk'e karşı silah olarak kullanmak yemini. AHAD teşkilatı oldukça yaygın ve oldukça iyi işler bir teşkilat idi ve ana merkezi Güney Irak'ta emin bir bölgede idi. Teşkilatın başında Arab ayaklanmasını hazırlamağa memur Sa'iyid Taleb

^{159a} Y. C. Hurewitz, Diplomacy in the Near East, A Documentary Record 1914-1956. (Princeton, N. J. 1956. Vol. II. sh. 134.

adında genç bir ihtilalci yer almıştı. Sa'iid Taleb, yazarın benzetmesine göre Arab'ların «John Wilkes» i idi, ve teşkilatın bütün iplerini, yine yazarın belirtmesine göre, «Prensip nedir bilmeyen» ahlâk anlayışı ile uhdesinde toplamıştı. Mezapotamya doğumlu her on subaydan yedisi bu teşkilata dahildi. Teşkilatı idare eden hey'et öylesine başarılı iş görmekteydi ki bu hey'etin üyeleri Osmanlı Ordusunda ve İdare teşkilatında çok yüksek mevkileri işgal etmekteydiler.¹⁶⁰

Öylesine etmekteydiler ki hezimet başladığı ve Türkiye yenilgiye uğradığı tarihte Ahad Cemiyetinin Başkan yardımcılarında biri, Filistin'de geri çekilmekte olan Osmanlı ordusunun parçalanmış bölüklerine kumanda etmekte ve bir diğer Başkan yardımcısı da Amman bölgesinde Ürdün'ü aşacak olan Türk kuvvetlerinin sevk ve idaresiyle görevli idi. Aklın alamayacağı şey şudurki Mütareke imzasından sonra bile Osmanlı Ordusunun en yukarı mevkilerini, «Arab liderlerinden alacakları bir işaret üzerine Türk'e karşı cephe almağa müheyya» bu Arab subaylar işgal etmekteydiler. Bu subayların gönlünde ve ruhunda sadece ve sadece Arab davasına hizmet hırsı yatmaktaydı. Bundan dolayıdır ki hiç sır vermeden bu mevkilerinde rahatlıkla kalabilmişlerdi.¹⁶¹

Fakat AHAD teşkilatından da daha büyük ve daha önemli bir diğer teşkilat vardı ki Suriye'de kurulmuştu ve Suriye'nin hürriyet ve istiklalinin sağlanması gayesine yönelmişti. Suriyedeki aydın sayılabilecek her sınıf insan, yazar olsun, doktor olsun, arazi sabihi ya da devlet hizmeti gören üst seviye memurları olsun bu cemiyete üye olmuşlardı. Ve onları birbirlerine kenetleyen bir tek amaç, bir tek ümid vardı : Türk devletini batırmak. Bu amaç'larını gerçekleştirmek hususunda yardım göreceklerini sandıkları her yere başvurmaktan geri kalmamışlardı : Mekke Şerif'inden tutunuzda Mısır ile Ahad teşkilatı ile ve İngiltere ile ve her yerle ilişki kurmuşlardı.¹⁶²

Bir yandan «Din kardeşliği» aldatmalarına girişirken diğer yandan Türk'e karşı dış bileyen Arab'ın ihanetini biraz daha iyi anlamak için, Birinci Dünya savaşı'nın bitiminde 1919 yılında Barış Konferansı sırasında, Doğu Anadolu'ya göz koyan Emir FAYSAL'ın Konferans'a sunduğu Memorendum'u okumak gerek.

¹⁶⁰ T. E. Lawrence, *Seven Pillars Of Wisdom; A Triumph*, New York 1936, sh. 46.

¹⁶¹ T. E. Lawrence, a.g.e., sh. 46-7.

¹⁶² T. E. Lawrence, a.g.e., sh. 47.

Bu Memorendum'da Emir Faysal; İskenderiye den başlamak üzere İran'ın Güneyinden geçerek Hint Okyanusuna kadar olan sahalarda Arab'ların yaşamakta olduğunu ve Milliyetçi Arab hareketlerinin amacının bütün arabları bir tek ülke halinde birleştirmek bulunduğunu belirttikten sonra : «İngilterenin ve Fransa'nın isteği üzerine Türk'lere karşı Arab ayaklanmasını sağlayan BABAM'ın temsilcisi olarak talebim şudur : İskenderiye'den itibaren Diyarı-bekir hattı'nın Güneyinden Hint Okyanusuna kadar Asya'daki Arabca konuşan bütün milletleri içine alacak olan havali Birleşmiş Milletlerin teminatı altında Müstakil bir bir toplum olarak tanınsın».¹⁶³

Bundan başka Kral İDRİS'in İtalyanlarla birlik olup Türklere karşı nasıl savaştığını ve Kızıldeniz çevresindeki Osmanlı topraklarının İtalyanlarca işgal edilmesine nasıl yardım ettiklerini, daha sonra İngilizlerle birlik olup yine Türklere Karşı nasıl dövuştüğünü, ve yine Kral Hüseyin'in oğlu Fayzal'ın İngiliz casusu Lawrence ile elele verip Türk'e karşı ne cinayetler işlediğini iyice bilmek gerek.¹⁶⁴

SONUÇ :

Yukardaki sahifelerde Arab'ın, İslâm tarihi boyunca Türk hakkındaki tutum ve davranışlarının ve duygularının nihayet kısa bir özetini ve sınırlı bölümünü gördük.

Çeşitli nedenlerle Arab dünyasının Türk'e karşı nefretlerinin, düşmanlıklarının ve kıskançlıklarının, ve nihayet fiilî direnmelerinin örneklerini ve belli kalemlerde ve ağızlarda aldığı şekli eleştirdik. Ve gördük ki, Şeriat'ın kişi yaşantılarına getirdiği mutsuzluklar, ve baskılar yüzünden içini dışa aksettiremeyen ve «ilkellik felsefesine» karşı dikilemeyen ve hür düşünce yolu ile düzen bozulduğuna çare bulamayan Arab, bütün «iç boşaltmalarını», Türk aleyhtarlığı unsuruna sarılmak suretiyle yapmağa çalışmıştır. Şeriat'ın ihtiva eder olduğu bütün kötü müessese ve eğilimleri, sanki bunlar Şeriat'a yabancı imişte Türk'ler yüzünden yaratılmış veya hatta devam ettirilmiş gibi bir intiba uyandırmanın yollarını ara-

¹⁶³ Emir Faysal'ın bu Memorendum'u ve bununla ilgili dokümanlar için Bk. D. H. Miller, *Diary at the Peace Conference of Paris 1918-1919*, New York 1924, Vol. IV, Document no. 250, sh. 297-299, 300. Ayrıca bk. Zeine, Z. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, Beirut 1966.

¹⁶⁴ Bu konularda bk. James A. Montgomery, «Arabia To Day», 'Journal of the American Oriental Society' Dergisinde, Vol. 47, 1927, sh. 97-131.

mıştır. Bundan dolayıdır ki yüzyıllar boyunca, meselâ İslâm medeniyeti'nin Türk'ler yüzünden gelişemediğini veya gerilediğini iddia etmiştir. Bundan dolayıdır ki meselâ Kölelik müessesesi'nin, sanki Şeriat bu müesseseyi yerleştirmemiş veya benimsememiş gibi, Türk'ler tarafından devam ettirildiğini ileri sürmüştür. Bundan dolayıdır ki meselâ Savaş ve adam öldürme ve farklı inançtakilere karşı döğüşme müessesesinin, sanki Şeriat bütün bunlara yabancı ve bütün bunları red'eden bir düzen imiş gibi, Türk'ler tarafından yaratılmış ve yaşatılmış şeyler olarak göstermiştir.

Bütün bu ithamları ve çoğu zaman iftira şeklini alan saldırganlıkları yapan Arab'a karşı öfkelenmemize ve hattâ bütün bunlardan dolayı gocunmamıza mahâl yoktur.

Bize yöneltmiş tenkitleri, velev ki bunlar en ağır ve en insafsız ölçüler içerisinde olmuş olsun, kendimizden beklenen olgunluk ve genişgörüşlülük içerisinde eleştirmemiz ve bunlardan yararlanmamız şarttır. Öte yandan şunu da düşünmeliyiz ki Arab'ın da kendi bakımından haklı bulunduğu hususlar vardır ve bunu teslim etmek bize düşen bir görevdir. Yüz yıllar içerisinde onun gelişmesine (tıpkı kendi halkımıza hattâ daha fazlasıyla yapmış olduğumuz gibi) engeller yarattığımızı itiraf etmek bir çelebilik değil fakat en basit bir hakseverlik icabıdır. Ancak ne var ki bunu yaparken Arab'ın yersiz ve daha doğrusu «yalan ve iftira» niteliğini alan iddialarını ve suçlamalarını budalaca bir mahviyet veya sair mülâhazalarla cevapsız bırakmamız da doğru olmaz; çünkü bu takdirde kendi kendimize karşı lüzumsuz bir haksızlığa mahal vermiş oluruz. Meselâ Arab'ın «Kötü Türk İdaresi Arab milletlerinin gelişmesini engellemiştir» şeklindeki iddialarını veyahutta «Şeriat'ın bozulması, tefesüh etmesi nedeni Türklerdir» yönündeki iftiralarını soğukkanlıkla ele alıp bu iddia ve iftiraların haklı olmayan cihetlerini ortaya vurmamız bir millî görevdir. Bu konularda Arab'ı, her şey'e rağmen biraz daha insafli olmağa davet edebiliriz ve bunu yapmağa bizi zorlayan dayanaklarımız vardır. Bunlardan biri ve oldukça önemlisi şudur ki yüzyıllar boyunca onu boyunduruğu altında tutmuş ve her türlü güce sahip Türk, eğer istemiş olsaydı onu pek âlâ Türkleştirebilir ve onda milliyetçilik ruhu diye bir şey bırakmayabilirdi. Fakat bunu yapmamış bilakis ona bu millilik duygusunu geliştirme fırsatını vermiştir. Nitekim bunun böyle olduğunu XX ci yüzyılda bazı geniş görüşlü Arab düşünürleri kabul ederler. Z. Zeime, «The Emergence of Arab Nationalism» adlı kitabında (Beyrut 1966), «...Türk egemenliği ve İdaresi altında yaşamış olmalarına rağmen, Türk'ün bile kendi bakımından hiç bir zaman sahip olmadığı bir

milliyet duygusuna sahip olabilmişler ve Arablıklarını unutmamışlardır. Üstelik de Türkler Arabları Türkleştirmek ve milli benlik duygusundan yoksun kılmak için hiç bir teşebbüste bulunmamışlardır», der.¹⁶⁵

Öte yandan Türk idaresi altında ARAB, kendi öz kanından olanların vaktiyle kendisine çektirdiklerine benzer bir muamele görmemiştir; o kadar ki Arab atasözleri arasında «Arab'ın âdaletindense Türk'ün zulmü» şeklinde bir söz yer almıştır. Böylece Türk'ün zulmu, Arab'a, vaktiyle Memluk devirlerinde Bedevi Arab'ın Arab idarecilerinden çektikleri zulme nazaran çok daha insani görünmüştür.¹⁶⁶

Her şeye rağmen Arab, Osmanlı İmparatorluğu devrinde öyle tasvir ve tasavvur olunduğu şekilde kötü, haşin, ve insafsız muameleye muhatab bırakılmış sayılmaz. Onun geri ve ilkel kalmasının tek nedeni Türk olmamıştır. Hattâ bazı Batılı yazarlar arasında Arab'ın oldukça iyi bir davranış gördüğünü ve Türk'ün onu korumuş bulunduğunu belirtenler çoktur. 1963 yılında yayınladığı güzel kitabında Charles D. CREMEANS şöyle der. «Osmanlı İmparatorluğunda Arablar haysiyeti gerçekten rencide edilen bir millet durumuna pek itilmemişlerdir. Bilakis İslâm'ın daha eski kuşakları olmaları hasebiyle Türklerden saygıya layik muamele görmeğe hak kesbettikleri kanısı içerisinde yaşamışlardır. Aralarından çıkan ünlü kişiler Osmanlı Devletinin en yüksek mevkilerinde (Meselâ Divan-ı Ali'de) İdare'ye katılmışlardır ve sorumluluk taşıyan pek çok görevlerde iş görmüşlerdir. Dil, kültür ve din konularında Türklere ders verme imkanına sahip olmuşlardır. İktisadi bakımdan Türklerden çok daha güvenlik içerisinde tutulmuşlardır... Türkler Arablara sadece askeri bakımdan güvenlik değil fakat onları aynı zamanda yabancı işgallere karşı da korumuşlardır.»¹⁶⁷

Arab'ların geri kalmasındaki sorumluluğun Türklere atfedilemeyeceğini belirten bir diğer yazar : «Arabların geri ve ilkel kalmalarının ve 400 yıl boyunca gelişmemiş olmalarının başlıca sorumluluğunun Türk'lere ait olduğuna dair halk (Arablar) arasında yaygın ve XX ci yüzyılda günlük konuşmalara konu yapılan iddiaları

¹⁶⁵ Zeine Z. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism* (Beirut 1966) sh. 149.

¹⁶⁶ «...The oppression of Turks, rather than the justice of Arabs'... By the term Arabs are here meant the bedouins, who in the Mamelouk times, most grievously oppressed the open country of Egypt.» John Lewis Burchkhardt, *Arabic Proverbs, or the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, London 1830, sh. 47.

¹⁶⁷ Cremeans, Charles D., *The Arab and the World; Nasser's Arab Nationalist Policy*, New York 1963, sh. 121.

destekleyecek tarihî deliller mevcut değildir. Bilakis Arap topraklarının Türk işgalinden yararlanmış olduğu anaşılmaktadır..».¹⁶⁸

Bu satırlar Arab dünyasını en iyi tanıyan yazarlardan birine aittir. Yazar'a göre Abdülhamid rejimine gelinceye kadar Arab'lar Türk hâkimiyetinin kendi işlerine fazla el atmasından değil bilakis az karışmış olmasından dolayı zarar görmüşlerdir.¹⁶⁹

Bu belki fazla ileri bir iddia olur fakat şu muhakkak ki Türk işgallerinin olumsuz yönleri Arab'ın iddia eder olduğu şekilde de değildir. Orta Doğu ülkelerinin tarihî siyasî ve iktisadî yaşantıları üzerindeki yayınlarıyla ün yapmış iki Batılı yazar da yukardaki müşahedelere benzer şu satırları yazmışlardır: «Osmanlı İmparatorluğuna dahil edilmekle Suriye, İmparatorluğun Asyalı diğer her ülkesinden daha da fazla olarak maddi çıkarlara sahip olmuştur, çünkü ticari ilişkiler ve bağlar orada sosyal ve iktisadî hayatın fevkalade inkişafına vesile olmuştur.»¹⁷⁰

Fakat bütün bu söylenenlere rağmen, biraz evvel de belirtmiş olduğumuz gibi, Osmanlı boyunduruğu altında bulunmakla Arab'ın gelişmekten yoksun kaldığı ve çok şey kaybettiği muhakkak; bunu inkâr etmeğe ne imkân ve ne de lüzum var. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, bir kere, Türk hâkimiyeti olmasa idi de bir başka yabancı hakimiyet olacak ve muhtemelen Arab için daha da iyi bir durum doğmayacaktı. Arab'ın Türk'ten çektiği, Türk'ün kendi Padişahlar idaresinden çektiğindendaha fazla değil bilakis daha az olmuştur. Yabancı hakimiyet değil de kendi idaresi altında yaşasa idi de yine daha kötü bir idare altında kalmış olacaktı. Bundan dolayı değil midir ki Arab «Arab'ın idaresindense Türk'ün adaletsizliği» şeklinde ata sözü uydurmuştur. Ve nihayet şunu da unutmamak gerekir ki Arab'ın geri ve ilkel kalması nedeni gerçek anlamıyla Türk değil fakat Türk'ü dahi geri ve ilkel bırakan Şeriat'tır. Bütün geri kalmışlığın nedenlerini herşeyden önce Şeriat'ta aramakla işe başlamak en doğru yol olacaktır. Fakat Arab (ve ne de Türk) bunu yapmaz ve mutsuzluğunun ve gelişmemişliğinin tek nedenini Türk'te arar ve Tanrıdan Türk'ü yoketmesini yalvarır.

¹⁶⁸ Zeine N. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism*, Beirut 1966, sh. 17

¹⁶⁹ Zeine. N. Zeine, a.g.e., sh. 17.

¹⁷⁰ Gibb and Bowen, *Islamic Society and the West*, (Oxford 1950) Vol. 1, Part I, sh. 218.

**Türk'ün Arab'a karşı husumeti Arab'ın
Türk'e karşı dış bilemesinden daha ilun-
h olmuştur : Din nedeniyle**

Her ne kadar Türk Arab'ı sevmez, ondan hoşlanmaz ve onun hakkında iç açıcı sözler söylemezse de Arab'ın yaptığı şekilde onu yok edici veya dünya kamu oyu önünde küçültüsü davranışlarda da bulunmaz ve bulunmamıştır.

Bunun nedenlerinin bir kısmını Türk'ün niteliklerinde fakat önemli bir kısmını da Din'de aramak gerekir. Çünkü İslâm, Arab ırkından olmayan müslümâna Arab'ı üstün görmesi ve onu sevmesi ve takdir etmesi ve sayması zorunluğunu yüklemiştir. XX ci yüzyılın ilk yarısına gelinceye kadar Türk'ün din adamı ve İslâmcı yazar ve düşünürer Türk'ün kafasına hep bu zorunluğu yerleştirmek için çalışmışlardır. Bundan 70 yıl önce nice Mustafa Sabri'ler, veya Ahmed Naim'ler, veya Ebuziya'lar çıkmış ve hep bir ağızdan «Arab ırkı diğer bütün ırkların ve hattâ kendi öz ırkımızın üstündedir», veya «Araba karşı minnet duygusu içerisinde bulunmamız gerekir», şeklinde öğütlerde bulunmuşlar ve «Arab'ı sevmek iman sahibi olmak demektir, Arab'tan hoşlanmamak (Arab'ı sevmemek) din'den ayrılmak demektir» ve yine «Arab'a kim küfür ederse o kafirdir» şeklinde Hadis'leri hatırlatmışlardır. Şunu bilmek gerekir ki eğer Yavuz Sultan Selim gibi Şeriat'a veya Şeriat'ın bazı emir ve hükümlerine kulak asmayan Padişahlar da olmasa idi Türk ne Arab'a karşı savaş açar ne de Arab ülkelerini fethedebilir bilakis Arab tarafından fethedilmek ve yok edilmek durumu ile karşılaşabilirdi.

Fakat buna mukabil Arab, Türk'ün hakimiyeti ve İdaresi altında iken dahi Türk'e karşı her türlü ihaneti, nankörlüğü ve melaneti yapmaktan kaçınmamış ve Türk'e her türlü yalan ve iftirayı savurmaktan çekinmemiş ve onu Dünya kamu oyu önünde Şeriat'ın kötülükler doğuran bütün sorumlulukları içerisinde bırakmış ve bütün bunları yapmaktan usanmamıştır. Batı âlemi İslâm'ı ve İslâm toplumlarını ve bu toplumların bütün ilkeliklerini TÜRK adı altında tanımıştır.

ARAB kendi hakkında Türk'ün düşüncelerini bilir fakat TÜRK, Arab'ın kendi hakkında düşündüklerinden habersizdir.

İddia edilirki Arab Türk'ü nasıl küçük görür, kültürsüz kabul eder, kaba haşin, zalim ve medeniyet yoksunu tanıtmaya çalışırsa,

ayni şekilde ve fakat farklı olarak Türk de Arab'tan hoşlanmaz, hiç bir zaman hoşlanmamıştır, onu bedevi kılığında, ilkel, yarı hayvan yalancı, sahtekâr, pis, v.s. gibi görmeğe alışmıştır. Bu iddianın doğruluk derecesi üzerinde tartışılabilir fakat şu muhakkak ki bu konuda Arab Türk'ten biraz daha bilinçlidir zira Türk'ün kendisi hakkında düşündüklerini, Türk'ün nefretlerini v.s.. bilir, ve boyunduruk altında yaşadığı yüzyılların acısını da bunlara katarak en cahilinden en okumuşuna varıncaya kadar hep birlikte Türk'e karşı cephe almaktan kaçınmaz. Halbuki Türk, kendisine hiç bir şey anlatılmadığı ve açıklanmadığı içindir ki Arab'ın kendi hakkındaki düşüncelerini, niyetlerini ve değerlendirmelerini bilmez; aksine Arab'ın kendisine yakınlık gösterdiğini, kardeşlik içerisinde bulunduğunu sanır. Buna mukabil Arab Türk'ün kendisini sevmediğini ve kendisine zararlı olabileceğini ve olduğunu bilerek ve bu nedenle kendisini korumasını, gereken tedbirlerini almasını bilir ve bilmiştir. Arab milliyetçiliği, XX ci yüzyılda, bu bilinçten yararlanarak Arab'ı Türk'e karşı ayaklandırmasını, İngilizlerle birlik olup Türk'e karşı savaşmasını becerebilmiştir. Cemal Paşa'nın (Adana Valisi) 1913-1919 yüzyıllarına ait anılarından kolayca anlamak mümkündür ki Arab Türk'ün kendisi hakkında ne düşündüklerini bilerek davranışlarını buna göre ayarlamasını becerebilmiştir. Cemal Paşa bu anılarında; o tarihlerde İstanbul'da İkdâm Gazetesi yazarlarından Ahmed Şerif'in «Beyrut ve Suriye Mektupları» başlığı altında yayınladığı yazılar dolayısıyla Aziz Ali beyle yapmış olduğu bir konuşmayı nakleder. Aziz Ali bey, bahis konusu bu mektupları tenkid babında Cemal paşa'ya uzun uzadıya yakınmıştır. Cemal Paşa'dan okuyalım : «Adana Valisi bulunduğum tarihlerde İstanbul'a gitmiştim; orada Aziz Alibeyle, İkdâm Gazetesi yazarlarından Ahmed Şerif beyin yayınladığı ünlü 'Beyrut ve Suriye'den Mektuplar' konusunda bir görüşmemiz oldu... Aziz Ali bey kibirli bir tonla bana cevap verdi : — Arablar tamamiyle haklıdırlar; Siz Türkler, biz Arab'ları yok etmeğe çalışmaktan, bizi tahkir etmekten ve bizi hor görmekten başka bizler için ne yaptınız ki? Bizden şimdi dost olarak nasıl bir karşılık bekleyebilirsiniz? Unutuyor musunuz ki İstanbul'da, köpekleri çağırırken Arab, Arab, Arab diye bağırırsınız? Veya muğlak ve anlaşılmaz bir şeyi tarif etmek istediğiniz zaman 'Arab Saçı gibi' dersiniz. En ziyade kullandığınız cümle' Ne Şam'ın şekeri ne Arab'ın yüzü' değil midir? Şairlerinizden birinin: 'Şam'dan ayrıldığım gece şöyle dedim; Bu kutsal geceye şükürler olsun' şeklindeki sözleri en ziyade kullandığınız bir ifade değil midir?...»¹⁷¹

¹⁷¹ Bu pasaj Cemal Paşa'nın İngilizce'ye çevrilen «*Memories of a Turkish*

Biraz yukardaki hoş görüküstasımıza dönerek diyebiliriz ki Arab'ın yukardaki şikayetlerini yalan veya iftira şeklinde görmemize imkân yoktur bu bir vakiadır ve Arab kendi açısından elbet teki haklıdır. Türk'ün Arab hakkındaki duyguları ne olmuş ise Arab'ın da Türk hakkındaki görüş ve düşünceleri aynı ve hattâ daha da kötü olmuştur. Ancak ne var ki bu karşılıklı husûmet ve nefret çok farklı şekiller altında ortaya çıkmış ve farklı sonuçlar yaratır nitelik arzemiştir. Bu konuya başka bir vesile ile döneceğiz ve göreceğiz ki Arab «Türk düşmanlığı» unsurunu kendi çıkarlarına (ve özellikle milliyetçilik davranışlarına) vasıta yapmak için Türk'e karşı ne derece insafsız, ne derece bilinçsiz ve onu ne derece yokedici arzular içerisinde davranmış ise Türk' aksine, o derece passif bir tutum takınmış ve Arab aleyhtarlığını kendi öz çıkarlarına sömürü konusu yapmak şöyle dursun ve fakat kendi varlığını hesaba katmamacasına mahviyet göstermiş ve bu husumet duygularından yararlanmayı aklından geçirmemiştir.

Fakat şimdilik üzerinde durulması gereken önemli mesele bu karşılıklı husumet ve nefret duygularının nedenleri değildir. Zira bu nedenler bu denememizde gördüğümüz gibi hem oldukça köklü ve tarihin derinliklerine inen ve irki niteliklere giden ve hem de artık mucize yolu ile bile geçiştirilmesi, düzeltilmesi, ve giderilmesi mümkün olamayacak şeylerdir. Türk'ün diğer bütün milletlerle, diğer bütün unsurlarla, ve meselâ Ermeni, Rum, veya Arnavut, Musevi, v.s. gibi azınlıklarla daha iyi bir şekilde geçinmesi, anlaşması, beraberce yaşaması belki mümkündür (ve nitekim Osmanlı İmparatorluğu devrinde pek âlâ mümkün olmuştur¹⁷² ve halen de olmak-

Statesman, 1913-1919, (New York 1922) kitabının 61 ci sahifesinden alınmıştır.

¹⁷² Din birliğine rağmen Türk hiç bir zaman Arab'a ısınmamış, Arab'ı seve-memiş, ve Arab'a güvenememiştir. Onunla hiç bir zaman kaynaşmamıştır. Bu husumet, tıpkı Arab'ın Türk'e karşı besler olduğu duygular gibi, taa Memlukler devrine iner ve zamanımıza kadar gelir. Geçmiş yüzyıllar içerisinde Türk Arab'tan ziyade Arab olmayan unsurlarla anlaşabilmiştir. Eğer din duvarı veya Şeriat yasakları olmamış olsaydı bu unsurlarla şüphesiz ki çok daha fazla kaynaşabilir ve muhakak ki çok daha mutlu sonuçlara varacak bir toplum ve devlet yaşantısına kavuşabilirdi. Osmanlı İmparatorluğunu meydana getiren çeşitli unsurların Türk unsuru ile birlikte müşterek bir millî toplum haline gelememelerinin nedeni Şeriat'tır. Fakat yine de her şeye rağmen Türk, bu unsurlarla ve mesela Ermeni azınlıkla, yan yana ve iç içe yasabilmiş, ve Batı'da mevcut yanlış bir kanıya göre kendisine düşman sanılan Ermeni'yi Arab'a tercih eder olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu devrinde (1913-1919) Adana Valiliği yapmış bulunan Cemâl Paşa'nın anılarından kolaylıkla görülmektedir ki genç Türkler özellikle bu duygular içerisinde idiler.

tadır) ve üstelik bu ilişkileri her zaman için temenni edilir bir mec-
raya sokmak belki kolaydır, ama Arab'la «kardeş» olması, onunla
anlaşması, sevişmesi kolay değildir. Çünkü bir kere tab'an, ruhen,
ve irken ondan çok ayrı, çok farklıdır. Bundan başka Türk'ün bü-
tün felaketlerinin, geriliklerinin, gelişmezliklerinin tek kaynağı
Arab ile temas olmuştur. Atatürk devrinde eğer yanılmıyorsak 1937
tarihlerinde T.B.M. Meclisinde bir üye : «Eğer, demişti, Türk'ün
yolu bu taraflardan değil de yukarılardan geçmiş olsa idi (yani
Arablarla temas etmemiş olsa idi) Türk şimdi olduğundan en az beş
yüz yıl ilerde olurdu». Aydın kafalı, müspet eğitim görmüş ve Şe-
riat cenderesinden fazla geçmemiş Türk'ün bilinç altı duygularında
bu gerçek yatmaktadır ve bu gerçek aydın sayısı arttığı nispette ve
Atatürk sevgisi ve bilinci geliştiği derecede Türk'ün Arab'a karşı
besler olduğu olumsuz duygularının temeli kalacaktır, meğer ki
Arab ve arab ülkeleri gelişsin, medenileşsin ve insanlığa katkıda,
bulunacak seviyeye gelsin.

ARAB'ın Tutumu hakkında bilmemiz gere- kenler

Fakat Türk aydını'nın ve Türk İdare ve siyaset adamlarının üze-
rinde durmaları ve bilmeleri gereken şey daha ziyade Arab'ın Türk'-
e karşı beslemiş bulunduğu nefret ve düşmanlıkların neler olduğu
ve bu nefret ve düşmanlıklar altında Arab'ın Türk'e karşı neler ya-
pabildiği ve yapmağa muktedir olduğudur. Ziraher ne kadar oku-
muşu veya okumamışı ile Türk, Arab'ın kendisi hakkındaki duy-
gularını kulaktan dolma şekilde bilirse de buna karşılık kendi aley-
hinde neler yapığını ve her zaman için yapmağa hazır olduğunu
tam manasiyle takdir edemez ve edememiştir de. Arab'tan hoşlan-
madığı halde ona karşı, din kardeşidir diye, arkadan vurma yolları-
na gitmemiş ve meselâ Arab'ın düşmanlarıyla bir olup ona karşı
savaşmamıştır; ama buna mukabil Arab, din kardeşi postu altında
Türk'e dost görünüp onu, bir yandan dünya Kamu oyu önünde kö-
tülemiş, diğer yandan yeryüzünden yoketmek için fiilen çalışmış
ve bu hususta Tanrıya yalvarmayı gelenek edinmiş¹⁷³ ve bütün bun-
lardan gayri bir de Türk'ün düşmanlarıyla aynı safta birleşip ona
karşı savaşmış ve onu ezmeğe çalışmıştır.

Bizim gericimizin veya din adamımızın veya hattâ aydınlarımız-
dan pek çoğunun bütün bunlardan haberi bile yoktur, çünkü oku-

¹⁷³ Bu konularda bk. James Finn, *Stirring Times; Or records from Jerusalem
Consular Chronicles of 1853 to 1858.* (London 1878) 2 volüm. Arab'ın
Türk'e karşı husumeti konusunda bk. : Vol. I, sh. 215, 225-6 Vol. II, sh. 179.

mak, kendi öz tarihini ve İslâm öncesi geçmişini öğrenmek, ve nihayet İslâm'ı kabul'den bu yana olan yaşantılarını tetkik etmek, milliyetçilik cereyanlarını incelemek, evet bütün bunlardan habersizdir ve bir bakıma bu hususta hiç bir şey bilmek istemez. Bunu yapabilmiş olsa görecektir ki Şeriat ülkeleri halklarının (buna tabii Türk halkı da dahil) geri ve ilkel kalmalarının ve İslâm'ın gelişmemesinin nedeni aslında Türk değildir. Aksine İslâm'ın gelişmesinde Türk, hiç olmazsa Arab ve Acem'den biraz daha yararlı olmuştur. Araştırmalarını biraz daha geliştirse yine görecektir ki Şeriat'ın ilkel kalmasının nedeni Türk'ten ziyade bizzat Şeriat'ın kendi tabiatından doğma engellerdir ve aslında Türk'ü geri bıraktıran doğrudan doğruya Şeriat'tır, Şeriat'ın gelişmeye ve yeniliğe, ve hür fikre, yaratıcı zekaya yer vermeyen niteliğidir.

Evet bunu yapabilmiş olsa bizim aydın sandıklarımız veya din adamımız, veya gericimiz, bu suretle kendi mensup buldukları topluma belki bu bakımdan hizmet fırsatını bulacaklardır ama, bunu yapamazlar. Bir çok bakımlardan yapamazlar : kimisi cesaret noksanı yüzünden, diğerleri ise cehalet perdesini yırtamadıkları için yapamaz. Türk'ü (kendisine düşen hata ve günah payını teslim etmekle beraber) gerçekler dışına taşan ithamlardan ve iftiralardan kurtarmak ve bu arada Türk'ün geri kalmışlığının asıl nedenlerini araştırmak fikrini kafalarından geçirmezler. Türk'lük bilincinden böylesine uzaktırlar.

Fakat bu araştırmayı yapmak ve Türk'ün bahtsızlıklarının kaynaklarını araştırmak her Türk'e düşen en mukaddes görevdir. Bunu yaparken Şeriatçı ya da din fanatikleri alınacak imiş veya bizlere saldıracak imiş, hiç önemi yok; bunların hiç birisine aldırış etmemek gerek. Bu memleketin hayrına ve çıkarına olan her şey'in mutlaka Şeriat verileriyle bağdaşmayabileceğini bilmemiz gerekir. Fakat bunu yapabilmek için herşeyden önce Arab'ı tanımamız ve Arab'ın yaşantıları hakkında bilgi edinmemiz ve bu arada Arab milliyetçilik cereyanlarını eleştirmemiz ve asıl önemlisi bu cereyanlar vesilesiyle Arab'ın Türk aleyhtarlığı unsurunu ne şekilde sömürebildiğini görmebiz gerekir. Bundan alınacak pek çok dersler olduğu muhakkaktır.

Bu yazı denemesini bunun için hazırladık. Daha ilerde yukardaki sahifeleri, daha derli toplu bir hale getirerek ve bunlara, Arab milliyetçilik davasında rol oynayan diğer «DİN» ve «DİL» unsurlarıyla ilgili gelişmeleri de katarak kitap halinde yayınlamak tasavvurundayız. Şimdilik şu bir kaç satırı ilâve etmekle yetinelim.

Bizim Şeriatcımız Türk'ü Türklüğünden uzaklaştırmak ve âdeti Arab'a benzetmek ve onu Arab'ın bütün ilkelilikleriyle donatmak için nasıl çaba sarfediyor ise Arab'da kendisini Türk'ten farklı görmeğe o derece çalışır ve çalışmıştır. Halbuki Türk olarak hiç birimizin Arab'a özenmeğe ve benzemeğe ihtiyacımız yoktur ve olmaz. Türk'ün, bütün eksiklikleri ve kusurlarıyla beraber, niteliklerine, hasletlerine, ve millet olarak sahip olduğudeğerlere ve özellikle İslâm' öncesi mezihetlerine zaman zaman eğilmekte yarar vardır. Fakat bunu basit ve dar bir milliyetçilik hevesiyle değil ve fakat milletler arası camiada HER MİLLETİN, kendisine düşen insanlık görevlerini daha bilinçli olarak yapabilmesi için kendi kendisini tanıması, kendisini geri bırakan nedenlere el atması ve iyi yönlerini geliştirebilmesi gereğini inandığımız için yapmalıyız.